

Türkiye Cumhuriyetinin temeli kültürdür

ijhar®

INTERNATIONAL JOURNAL OF
HUMANITIES AND ART RESEARCHES

Cilt 10, Sayı 2 / 20 Haziran 2025

ULUDAĞ İNSAN VE SANAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
IJHAR
SANAT GALERİSİ
ONLINE SERGİ SANATÇISI
Gültekin Erdal
Natürmort, Tuval Üzerine Akrilik / 2013

ULUDAĞ
GELİŞİM
AKADEMİSİ
INTERNATIONAL JOURNAL OF ART RESEARCHES

TÜRK
[PATENT]
"TÜRK İNCEKİTİM VE MARKA KURUMU"

ISSN: 2687 - 4385 / **E-ISSN:** 2687 - 6248

Sahibi: Uludağ Gelişim Akademisi Adına Çetin YILDIRIM

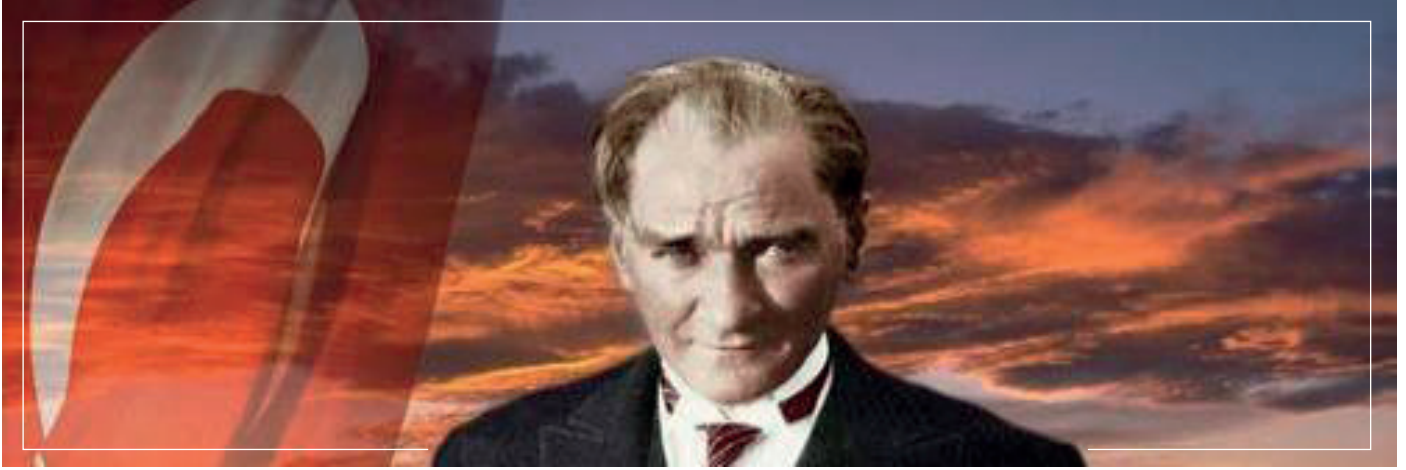
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Gültekin ERDAL

Basım Yeri: Stüdio Star Ajans Matbaacılık Şti. Alaattin Bey Mah. 634 Sk. Nilüfer Ticaret Merkezi 2. Bölge
Ayaz Plaza No:24 Nilüfer / BURSA

İletişim Adresi: Uludağ Gelişim Akademisi 29 Ekim Mah. İzmir Yolu Cad. No:404 Nilüfer / BURSA

P: +90 (224) 413 00 06

Mail: ijharjournal@gmail.com / www.ijhar.net

Türk Milletinin tuttuğu mesale, pozitif bilimdir.

M.K. Atatürk

“Bugün hepimize düşen ortak görev; ulusal değerlere, bilince, Cumhuriyet’e sahip çıkmak, Çanakkale’yi, Kurtuluş Savaşı’nı kazanan ruhu korumak ve bu bilinci gelecek kuşaklara aktarmaktır. Türk Ulsu dili, kültürü, tarihi ve saygın kimliğiyle aydınlık yarınlara el ele güçlü biçimde yürüyecektir.”

Mustafa Kemal Atatürk

Yayıncı / Publishing

Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları

İmtiyaz Sahibi / Garantee

Çetin YILDIRIM

Bursa Uludağ Koleji Özel Eğitim Kurumları
Uludağ Gelişim Akademisi Yayınları

Kurucu Heyet / Founding Committee

Prof. Dr. Kelime ERDAL
Doç. Dr. İbrahim İmran ÖZTAHTALI
Öğr. Gör. Gültekin ERDAL
Çetin YILDIRIM

ULUDAĞ
GELİŞİM
AKADEMİSİ
ULUDAĞ GELİŞİM AKADEMİSİ

**TÜRK
[PATENT]**
TÜRK PATENT VE MARKA KURUMU

Yayın Kurulu • Editorial Board

Prof. Dr. Carmen Andréi - Romanya
Prof. Dr. Birol Taş - Türkiye
Prof. Dr. Hülya Taş - Türkiye
Prof. Dr. Kelime Erdal - Türkiye
Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi - Arnavutluk
Prof. Dr. Marie Françoise Montaubin - Fransa
Prof. Dr. Nadezhada Oynotkinova - Rusya
Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak - Türkiye
Prof. Dr. Sabri Tefvîk Hammam - Mısır
Prof. Dr. Shahid Ahmed Jamia Millia - Hindistan
Prof. Dr. Süleyman Eroğlu - Türkiye
Doç. Dr. Elvira Latifova - Azarbaycan
Doç. Dr. Şükrü Baştürk - Türkiye
Doç. Dr. İbrahim İmran Öztahtalı - Türkiye
Öğr. Gör. Gültekin Erdal - Türkiye

Associate Prof. Dr. Şükrü BAŞTÜRK

Qualification	PhD
Position	Chef-in Editör
Mail	basturk@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42224
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Turkish Language Education

Prof. Dr. Şeref KARA

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	ersahin@uludag.edu.tr
Fone	30. 05. 2017
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Foreign Languages Education French ASD

Associate Prof. Dr. Ersin ŞAHİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	ersahin@uludag.edu.tr
Fone	06.08.2022
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Educational Sciences

Prof. Dr. Kelime ERDAL

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Children's Literature and Children's Books
Mail	kelime@uludag.edu.tr
Fone	(224) 22225
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Prof. Dr. Hülya TAŞ

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Folk Literature and Folk Culture
Mail	htas@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-1817
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Science and Literature, Department of Folklore

Prof. Dr. Gülden Filiz ÖNAL

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Music and Music Education
Mail	filizonal@gazi.edu.tr
Fone	(312)
Country	Türkiye
Affiliation	Gazi University Gazi Faculty of Education Department of Fine Arts Education Department of Music Education Beşevler / ANKARA

Prof. Dr. Şenay ŞAHİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Sport Sciences
Mail	sksahin@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-2926
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Sports Science Faculty Coaching Training

Prof. Dr. Erkan ÖZDEMİR

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Social Sciences
Mail	eozdemir@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294 11 53
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Economics, Department of Business Administration, Department of Production Management and Marketing

Prof. Dr. Süleyman EROĞLU

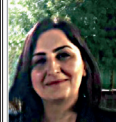
Qualification	PhD
Position	Area Editor - Turkish Language and Literature
Mail	seroglu@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42223
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Prof. Dr. Erol OGUR

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Turkish Language, Turkish Education for Foreigners
Mail	ogur@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42222
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Associate Prof. Dr. Filiz GÜLTEKİN

Qualification	PhD
Position	Area Editor - Educational Sciences
Mail	gultekinfiliz@uludag.edu.tr
Fone	(224) 294-42211
Country	Türkiye
Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Department of Guidance and Psychological Counseling

Prof. Dr. Bülent HÜNERLİ

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - Literature
	Mail	bulent.hunerli@klu.edu.tr
	Fone	90 288 246 17 34 / 3560
	Country	Türkiye
	Affiliation	Kirklareli University Faculty of Arts and Sciences

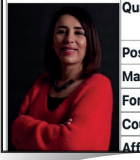
Prof. Dr. Mujib ALAM

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - International Relations
	Mail	malam3@jmi.ac.in
	Fone	+91-11 26987583
	Country	India
	Affiliation	Academy of International Studies, Jamia Millia Islamia (A Central University), New Delhi-110025.

Associate Prof. Dr. Tudora ARNAUT

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - South-Western (Oghuz) Turkish Dialects and Literatures
	Mail	meydanazeri2018@gmail.com
	Fone	+380 63 833 9846
	Country	Oxford / United Kingdom
	Affiliation	University of Oxford / Faculty of Asian and Middle Eastern Studies

Associate Prof. Dr. Nazan OSKAY

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - Art and Design
	Mail	nazan_oscay@hotmail.com
	Fone	+90 (432) 444 5065 / 22815
	Country	Türkiye
	Affiliation	Van Yüzüncü Yıl University Faculty Of Fine Arts Arts

Associate Prof. Dr. Levent Ali ÇANAKLI

	Qualification	PhD
	Position	Editor - Last Read Editor
	Mail	alicanikli@uludag.edu.tr
	Fone	(0224) 29 55029
	Country	Türkiye
	Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education Turkish Education Department

Associate Prof. Dr. Yahya TURAN

	Qualification	PhD
	Position	Editor - Religion and Philosophical Sciences
	Mail	yturan@bandirma.edu.tr
	Fone	(266) 717 0117 / 4254
	Country	Türkiye
	Affiliation	Bandirma Onyedil Eylül University Faculty of Theology

Associate Prof. Dr. Alper Raif İPEK

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - Art and Design
	Mail	alper.ipek@selcuk.edu.tr
	Phone	332 223 4647
	Country	Türkiye
	Affiliation	: Selcuk University Faculty of Fine Arts, Graphics Department

Associate Prof. Dr. Eren GÖRGÜLÜ

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - Art and Design
	Mail	erengorgulu@klu.edu.tr
	Fone	0 288 417 49 96
	Country	Türkiye
	Affiliation	Kirklareli University Luleburgaz Vocational School

Associate Prof. Dr. Sercan ALABAY

	Qualification	PhD
	Position	Area Editor - Foreign Languages
	Mail	salabay@gsu.edu.tr
	Fone	(212) 227 44 80 / 3971
	Country	Türkiye
	Affiliation	Galatasaray University, Vocational School of Foreign Languages, Department of French

Instructor Aynur AKSEL

	Qualification	Master's Degree
	Position	Secretary
	Mail	aynuraks@uludag.edu.tr
	Fone	(224) 2615205
	Country	Türkiye
	Affiliation	Bursa Uludağ University, School of Foreign Languages

Assistant Prof. Dr. Hatice YURTSEVEN YILMAZ

	Qualification	PhD
	Position	Editor - Turkish Education and Children's Literature
	Mail	hyurtseven@uludag.edu.tr
	Fone	(224) 294-40995
	Country	Türkiye
	Affiliation	Bursa Uludağ University, Faculty of Education, Turkish Language Education

Assistant Professor. Dr. Evren TURAL

	Qualification	PhD
	Position	Editor - Art and Design
	Mail	evren.tural@atilim.edu.tr
	Fone	(312) 586 8916
	Country	Türkiye
	Affiliation	Atılım University Faculty of Fine Arts Graphic Design Department

Instructor Gültekin ERDAL

	Qualification	Master's Degree
	Position	Publish Editor
	Mail	gultekinerdal@uludag.edu.tr
	Fone	(224) 294- 2364
	Country	Türkiye
	Affiliation	Bursa Uludağ University, Technical Sciences Vocational School

Prof. Dr. Alfina Silgatullina, Rusya Bilimler Akademisi,
Moskova - Rusya

Prof. Dr. Ayşe Saraçgil, Floransa Üniversitesi, İtalya

Prof. Dr. Behçet Kemal Yeşilbursa, Bursa Uludağ
Üniversitesi, Bursa - Türkiye

Prof. Dr. Carmen Andréi, Galati Üniversitesi, Romanya

Prof. Dr. Erkan Işığışık, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa
-Türkiye

Prof. Dr. Erol Ogur, Uludağ üniversitesi, Bursa - Türkiye

Prof. Dr. Hülya Taş, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa -
Türkiye

Prof. Dr. İsmail Hakkı Aksoyak, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Türkiye.

Prof. Dr. İsmail Naci Cangül, Bursa Uludağ Üniversitesi,
Bursa - Türkiye

Prof. Dr. Kamil Veli Nerimonoglu, Aydın Üniversitesi,
İstanbul - Türkiye

Prof. Dr. Kelime Erdal - Türkiye, Bursa Uludağ
üniversitesi, Bursa - Türkiye

Prof. Dr. Kerime Üstünova, Bursa Uludağ Üniversitesi,
Bursa - Türkiye

Prof. Dr. Lindita Xhanari Latifi, Arnavutluk

Prof. Dr. Marie Françoise Montaubin, Jules Vernes
Üniversitesi, Fransa

Prof. Dr. Mehmet Ali Akıncı, Rouen Üniversitesi - Fransa

Prof. Dr. Nadezhada Oynotkinova, Rusya Bilimler
Akademisi, Sibirya – Rusya

Prof. Dr. Sabri Tevfik Hammam, Sohac Üniversitesi -
Mısır

Prof. Dr. Selçuk Mülayim, Maramara Üniversitesi,
İstanbul - Türkiye

Prof. Dr. Shahid Ahmed Jamia Millia, Islamia A Central
Universty - Hindistan

Prof. Dr. Tevfik Alıcı, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa
-Türkiye

Prof. Dr. Rıza Sam, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa
-Türkiye

Prof. Dr. Yılmaz Selim Erdal, Hacettepe Üniversitesi,
Ankara -Türkiye

Prof. Dr. Süleyman Eroğlu - Türkiye

Prof. Dr. Zübeyde Sinem Genç, Bursa Uludağ üniversitesi,
Bursa -Türkiye

Doç. Dr. Cavid Qasimow, Bakü Devlet Üniversitesi -
Azerbaycan

Doç. Dr. Elvira Latifova, Bakü Devlet Üniversitesi, Bakü -
Azarbecyan

Doç. Dr. Galina Miskiniene, Vilniaus Üniversitesi,
Litvanya

Doç. Dr. İryna Dryga, Ukrayna Milli Bilimler Akademisi,
Ukrayna

Doç. Dr. Mehmet Özdemir, Şeyh Edebalı Üniversitesi,
Bilecik -Türkiye

Doç. Dr. Minara Aliyeva, Bursa Uludağ üniversitesi, Bursa
- Türkiye

Doç. Dr. Mustafa ULUOCAK, Bursa Uludağ üniversitesi,
Bursa - Türkiye

Doç. Dr. Nuray parlak Yılmaz, Bursa Uludağ üniversitesi,
Bursa -Türkiye

Doç. Dr. Levent Ali Çanaklı, Uludağ üniversitesi, Bursa -
Türkiye

Doç. Dr. Ranetta Gatorova, Kırım Mühendislik ve
Pedegoji Üniversitesi, Ukrayna

Doç. Dr. Şükrü Baştürk, Uludağ Üniversitesi, Bursa -
Türkiye

Doç. Dr. Victor Until, ULIM Kişinev Üniversitesi,
Moldova

Doç. Dr. Zhanna Yusha, Rusya Bilimler Akademisi,
Sibirya - Rusya

doç. Dr. İbrahim Öztahtalı, Bursa Uludağ üniversitesi,
Bursa - Türkiye

Dr. Erkan Yılmaz, Bursa Uludağ Üniversitesi

Dr. Luigi Oliva, University Of Sasari- İtalya

Dr. Songül Alpaslan, Roodenberg - Hollanda

Genel İlkeler:

Bursa Uludağ Gelişim Akademisi bünyesinde 2016 yılında yayın hayatına başlayan Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (International Journal of Humanities and Art Researches), bahar, yaz, sonbahar ve kış aylarında yılda dört defa yayımlanır. IJHAR, hem online hem de basılı olarak yayımlanır. Basılı dergiler, yazarlara ücretsiz olarak gönderilir. Makalelerin tamamı <http://www.Ijhar.net> ve <http://www.Ijhar.org> adresinden online olarak ücretsiz okunabildiği gibi abonelik imkânlarıyla her okuyucuya basılı örneği gönderilir. Ijhar, gerekli gördüğünde özel sayı çıkartarak belirli alanları tartışmaya açar ya da yurt içinde ve yurt dışında alanında söz sahibi olmuş, saygınlık kazanmış bilim ve sanat insanlarına şükranlarını sunmayı hedefler. Bu konuda karar ve yetki bilim ve yayın kuruluna aittir.

Konu:

Derginin öncelikli konuları arasında UNESCO Dünya Mirası Listesine giren 15 Türk kültürünü (<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44423/dunya-miras-listesi.html>) korumak ve UNESCO sözleşmenin 16, 17 ve 18. maddelerine göre oluşturulan Somut Olmayan Kültürel Miras Listesinde yer alan:

İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi

Acil Koruma Gerektiren Somut Olmayan Kültürel Miras Listesi

En İyi Uygulama Örnekleri Listesi'dir.

Bu amaçla Türkiye ve diğer ülkelerdeki halkbilimi, etnoloji ve antropoloji, doğa ve ekoloji, görsel sanatlar, yerel sanat ve kültürel miras konuları ve bunlarla ilgili her türlü kuram ve yöntem sorunlarını içeren araştırma, inceleme ve derlemeye dayanan kültür araştırmalarını yayımlar.

İçerik:

Alanında bir boşluğu dolduracak, araştırmaya dayalı özgün makaleler,

Alanın gelişimine katkı sağlayacak tanıtım ve eleştiri yazıları,

Toplum kültürü, halkbilimi, etnoloji, antropoloji, doğa ve ekoloji, görsel sanatlar, ebru sanatı, hat sanatı, çinicilik ve süsleme sanatları ve kültürel miras çalışmalarına kuramsal ve yöntemsel açıdan katkı sağlayacak çeviriler, kısa raporlar ve bilgi notları brief report ve short communication'lar,

Alandan veya yazılı kaynaklardan yapılan derlemeler.

Ijhar'da yayımlanacak yazılarda daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış olma şartı aranır. Bilimsel bir toplantıda sunulmuş bildiriler, bildiri kitapçığında tam metin yayımlanmış ise Ijhar'da yayımlanamaz.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi:

Yayımlanmak üzere gönderilen makaleler öncelikle amaç, konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir. Bu yönleriyle uygun bulunanların yazar adları gizlenir ve ilgili alanın sorumlu editörüne gönderilir. Baş editör, alan editör üyelerinin görüşü doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderir. Aynı nitelikteki hakemler, editörler arasından da belirlenebilir.

Dergi etik kuralları gereği, hakemlere yazar adı gönderilmez, yazarlara hakem adı açıklanmaz.

Hakem raporları derginin veri tabanında saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya alan editörleri nihai kararını raporlar üzerinden verir.

Makalenin yayımlanabilmesi için, olumlu iki hakem raporu ve alan editörü onayı gerekir. Yayın kararı verilen makaleler sıraya konulur ancak editörlük, dosya hazırlama, güncellik, gereklilik gibi dergiciliğe bağlı birçok nedenle değişiklikler yapılabilir. Önemli bir neden olmadığı sürece makale (yazara bilgi verilir), Yayın Kurulunca, derginin en yakın sayısında yayımlanır.

Yazarlar, hakemlerin ve alan editörlerinin eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Katılmadıkları noktaları gerekçeleriyle birlikte ayrı bir rapor hâlinde Yayın Kurulu'na sunabilirler.

Hakemlik süreçlerini tamamlamış ve yayımına karar verilmiş makaleler için "yayımlanacaktır" içerikli resmî yazı verilir. Ancak hangi sayıda yayımlanacağı editörlere ve derginin yayım ilkelerine bağlıdır.

TRDizin'e sıklıkla gelen sorulardan yola çıkarak yardımcı olacağını düşündüğümüz bilgileri aşağıda bilgilerinize sunuyoruz.

SORU: Tüm makaleler için etik kurul izni gerekli midir?

Yanıt: Hayır. Kriterlerde de "Etik Kurul İzni gerektiren" makaleler olarak belirtilmektedir.

Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir.

Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar.

İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,.

İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar.

Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar.

Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ayrıca; Olgu sunumlarında "Aydınlatılmış onam formu"nın alındığının belirtilmesi,

Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğrafların kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve belirtilmesi,

Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun belirtilmesi

SORU: Geçmiş yıllarda tamamlanmış çalışma ve tezden üretilen yayınlar için geriye dönük etik Kurul İzni alınmalı mıdır?

Yanıt: 2020 yılı öncesi araştırma verileri kullanılmış, yüksek lisans/doktora çalışmalarından üretilmiş (makalede belirtilmelidir), bir önceki yıl dergiye yayın başvurusunda bulunulmuş, kabul edilmiş ama henüz yayımlanmamış makaleler için geriye dönük etik kurul izni gerekmemektedir.

SORU: TR Dizin'in bu kuralları ile üniversiteler dışında yapılan yayınlara kısıt mı getirilmiştir?

Yanıt: Hayır. Üniversite mensubu olmayan araştırmacılar da bölgelerinde bulunan Etik Kurul'lara başvurabilmektedir.

AYRICA: Dergiler "Yayın Etiği", "Araştırma Etiği" ve "Yasal/Özel izin belgesi alınması" ile ilgili kurallara uyduğunu uluslararası standartlara atıf yaparak, hem web sayfasında hem de basılı dergide herbiri için ayrı başlık açarak belirtmelidir. Dergilerde yayın etiğine uygunluk konusu sadece yazarların sorumluluğuna bırakılmamalı, dergi yayın etiği konusunda izleneceği yolu açık olarak tanımlanmış olmalıdır. Dergilerde yayımlanacak makalelerde etik kurul izni ve/veya yasal/özel izin alınmasının gerekip gerekmediği makalede belirtilmiş olmalıdır. Eğer bu izinlerin alınması gerekli ise,

izin hangi kurumdan, hangi tarihte ve hangi karar veya sayı numarası ile alındığı açıkça sunulmalıdır. Çalışma insan ve hayvan deneklerinin kullanımını gerektiriyor ise çalışmanın uluslararası deklarasyon, kılavuz vb. uygun gerçekleştirildiği beyan edilmelidir. Belirtilen hususlarla ilgili çalışmaların bu yıl içerisinde tamamlanması ve varsa eksikliklerin en kısa sürede giderilmesi önem arz etmektedir. Saygılarımızla...

The authors' publications in IJHAR are distributed under the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>). The license was developed to facilitate open access, namely, free immediate access to and unrestricted reuse of original works of all types.

Under this license, authors retain ownership of the copyright for their publications but grant IJHAR a non-exclusive license to publish the work in paper form and allow anyone to reuse, distribute and reproduce the content as long as the original work is properly cited.

Appropriate attribution can be provided by simply citing the original work. No permission is required from the authors or the publishers. For any reuse or distribution of a work, users must also make clear the license terms under which the work was published.

The standard license will be applied to the authors' publications, which ensures the publications freely and openly available in perpetuity.

Articles submitted to the International Journal of Human and Art Research are subjected to the iThenticate similarity report before the referee process. The citation rate of the articles from a single source should not exceed 3% and the total citation rate should not exceed 30%. Otherwise, the article is returned to its author. The author can reload the article after making the necessary edits.

Gelen Yazıların Değerlendirilmesi:

Körleme Hakemlik Türü

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (Ijhar), tüm çalışmaların değerlendirme sürecinde çift körleme yöntemini kullanmaktadır. Çift körleme yönteminde çalışmaların yazar ve hakem kimlikleri gizlenmektedir.

Evaluation of Incoming Articles:

Blind Referee Type

The International Journal of Human and Art Studies

(Ijhar) uses the double-blind method in all studies' evaluation process. In the double-blind method, the author and referee identities of the studies are hidden.

İlk Değerlendirme Süreci

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi'ne gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, Türkçe ve İngilizce olarak dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan, yayın politikalarını karşılamayan ve iThenticate benzerlik oranı genelde %30, aynı kaynaktan %3 oranını aşan çalışmalar reddedilir. Reddedilen çalışmalar, gerekçeleri ile birlikte yazarına iade edilir. Uygun bulunan makaleler ise ön değerlendirme için tekrar baş editör tarafından incelenir. Uygun bulunan yazıların yazar adları gizlenir ve ilgili alanın sorumlu editörüne gönderilir. Makaleler, alan editörlerinin görüşleri doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hakemler, editörler arasından da belirlenebilir. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilir. Makalenin yayımlanabilmesi için, olumlu iki hakem raporu ve alan editörü onayı gerekir. Yazarlar, hakemlerin ve alan editörlerinin eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate almak zorundadır. Yazar, hakemlerin eleştirilerine katılmadığı kısımları gerekçeleriyle birlikte bir rapor hâlinde Yayın Kurulu'na sunabilir.

Hakemlik süreçlerini tamamlamış ve yayımına karar verilmiş makaleler için “yayımlanır” içerikli bilgi, IJHAR resmî web sitesi makale sistemi üzerinden ilan edilir. Ancak hangi sayıda yayımlanacağı editörlere ve derginin yayım ilkelerine bağlıdır.

Haziran 2025 Kişisel Sergisi Sanatçısı

Gültekin ERDAL

Bursa Uludağ Üniversitesi TBYO Öğretim Görevlisi

Galeri Sayfası

1970 Amasya Taşova doğumludur. 1992 yılınsa OMÜ Eğitim Fakültesi Resim Öğretmenliği Grafik ASD'den mezun oldu. 1999 yılında MÜ Eğitim Fakültesi Grafik ASD de yüksek linsını tamamladı. 14 yıl MEB Resim Öğretmeni olarak çalıştıktan sonra, 2006 yılında ÇÖMÜ GSF Grafik Tasarım Bölümünde öğretim görevlisi olarak çalışmaya başladı. Halen BUÜ TBYO Grafik tasarım Programında görevine devam etmektedir.

Ödüller

1. Logo Yarışması 1. ilk Ödülü, Şanlıurfa Mimarlık, 2024
2. TGC Kültür Sanat Başarı Ödülü, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, 2020
3. AR-GE Günleri 2.lik Ödülü, Uludağ Üniversitesi 2013
4. AR-GE Günleri 3. lük Ödülü, UUludağ Üniversitesi, 2012
5. AR-GE Günleri 2. lik Ödülü, Uludağ Üniversitesi, 2011
6. Özel Ödül, Uludağ Üniversitesi, 2011
7. Uluslararası Logo Yarışması 1.lik ödülü, Almanya Kozdereliler Uluslararası Logo Yarışması, Almanya, 2008
8. ULUTEK Logo Yarışması, Uludağ Üniversitesi, 2006
9. Logo Yarışması 2.lik Ödülü, Balıkesir Valiliği, 2002
10. Logo Yarışması, 1. lik Ödülü, Harmanfolk Derneği Uluslararası Kadıköy Folklor Festivali Logo Yarışması, 1998
11. Logo Yarışması 1. lik Ödülü, Harmanfolk Derneği, 1997.

Yazılan ulusal/uluslararası kitaplar:

1. Packing and Packaging (İngilizce) (2024). ERDAL Gültekin, LAP Lambert Academic Publishing, ISBN:978-620-8-11897-6,
2. Türk Mezar Geleneğinde Mezar Taşları (II. Beyazid Örneği) (2022)., ERDAL Gültekin, LAP LAMBERT Academic Publisher, ISBN:978-620-4-74762-0
3. Etkili Ambalaj Tasarımı (2022). ERDAL Gültekin,, Ekin Yayınevi, ISBN:9786258024890
4. Metal And Metal Packaging (İngilizce)(2021), ERDAL Gültekin,, Sentez Yayınevi, ISBN:978-625-7906-22-7
5. Cam ve Cam Ambalaj (2019). ERDAL Gültekin,, Ekin Yayınevi, ISBN:6053279709
6. İletişim ve Tipografi (2015). ERDAL Gültekin,, Hayalperest Yayın Evi, ISBN:978-605-85025-8-1
7. Etkili Ambalaj Tasarım (2009). ERDAL Gültekin,, Dora Yayınevi, ISBN:6054118090

Tuval Üzerine Akrilik

- Atlar -

Gültekin Erdal, 200 x 120 cm, 2011

Tuval Üzerine Akrilik

- Beylis -

Gültekin Erdal, 60 x 110 cm, 2013

Tuval Üzerine Akrilik

- Soğan -

Gültekin Erdal, 70 x 120 cm, 2012

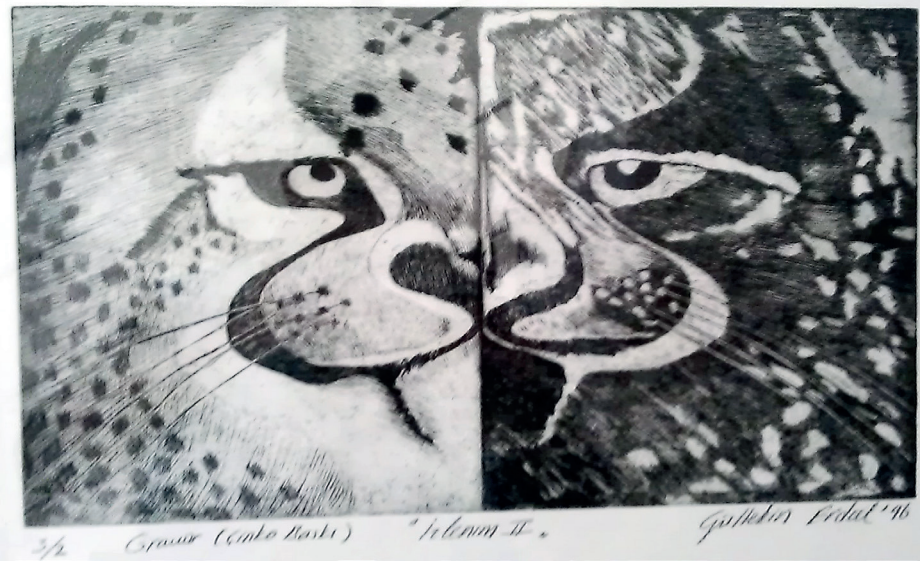
5/7, Linol Baskı - Kadınlar -

Gültekin Erdal - 1999

Çeşitleme, Gravür (çinko) Baskı, - İzlenim 1 -

Gültekin Erdal - 1996

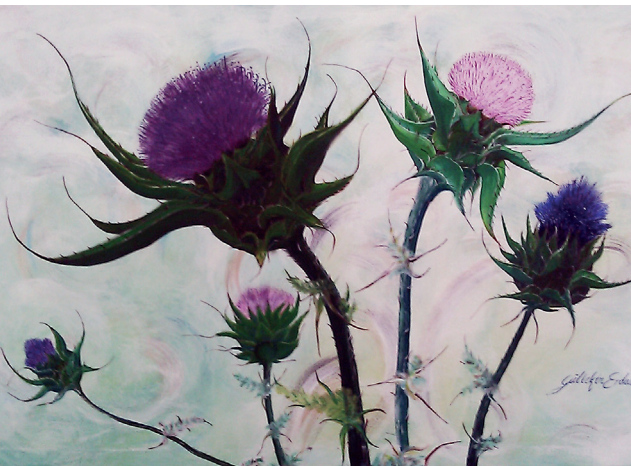
3/2, Gravür (çinko) Baskı,

- İzlenim II -

Gültekin Erdal - 1996

Ağaç Baskı - Ayna - Gültekin Erdal - 2000

Tuval Üzerine Akrilik - Deve Dikeni-

70 x 120 cm, 2012

Akrilik - Masumiyet - 60 x 90 cm, 2019

Linol Baskı - Yaşlı Kadın - 1999

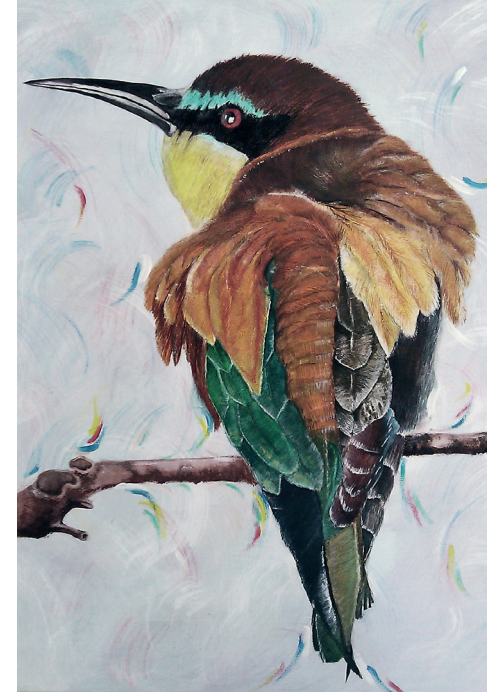
Tuval Üzerine Akrilik - Natürmort- Gültekin Erdal, 80 x 90 cm, 2013

Tuval Üzerine Akrilik - Nevruz- 60x 50 cm, 2004

Tuval Üzerine Akrilik - Papatyalar- 60 x 100 cm, 2012

Tuval Üzerine Akrilik - Arı Kuşu- 70x 40 cm, 2014

Tuval Üzerine Akrilik - Natürmort- Gültekin Erdal, 100 x 60 cm, 2014

Doç. Dr. Şükrü BAŞTÜRK

Değerli Okuyucular,

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (IJHAR) 2025 yılı itibarıyla ERIH PLUS Uluslararası Alan İndeksi'nde taranmaya başlanmıştır. Bugüne kadarki titiz ve dikkatli çalışmalarından dolayı tüm dergi ekibimize (sekreter, alan editörü) teşekkür ederim.

İlk sayısından itibaren bilimsel, akademik ve etik ilkelerinden ödün vermeden yayın hayatına devam eden dergimizin TrDizin değerlendirme sonucunun da olumlu olacağına inanıyoruz.

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi'nin (IJHAR) 10. Cilt, 2. Sayısı'nı 1 derleme makalesi 5 araştırma makalesi toplam altı makale ile sizinle paylaşmaktayız. Dergimizin bu sayısında yayınlanan makalelerin Türkçe, edebiyat, sanat ve tasarım alanlarında çalışan bilim insanlarına yararlı olmasını temenni ediyorum.

2025 yılı 1. olağan yayın kurulu toplantısında alınan IJHAR Sanat Galerisi kararını, bu sayımız ile hayata geçirmiş olmamızın müjdesini vermek isterim. Galerimizin ilk konuk sanatçısı, Bursa Uludağ Üniversitesi Öğretim

Görevlisi Gültekin ERDAL'dır. Sanatçının 15 eserinden oluşan ilk kişisel sergisi, IJHAR Sanat Galerisi ile tüm sanat severler ile buluşmuş oldu. IJHar sanat Galerisi, her sayıda tüm sanatçılarımıza açıktır. Ayrıca uluslararası düzeyde olan sergi salonumuz hem karma hem de kişisel sergilere açık olup sergi açma kuralları dergimizin resmî web sitesinde duyurulacak ve tüm üyelerimize e-mektup gönderilecektir. Lütfen dergimize üye olmayı unutmayınız.

10. Cilt, 3. Sayı'da görüşmek dileğiyle saygılarımı sunuyorum.

1. **Social Awareness in Conservation and Re-Functionalization of Architectural Heritage**
Mimari Mirasın Korunması ve Yeniden İşlevlendirmede Toplumsal Farkındalık
Associate Professor Emine YAVUZ PAKIH, Associate Professor Seval YILMAZ.....149-167
2. **İnegöl Yerel Basınında Bir Belediye Başkanı: Cemal ARIK**
A Mayor In The Local Press Of İnegöl: Cemal ARIK
Seda ÜNER Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI..... 168-186
3. **Şeyh Eşref B. Ahmed'in Nasihatnâme'si ve İçindeki Lugazlar**
Sheikh Ashraf b. Ahmed's Nasihat-nâme and the Riddles in It
Elif ALBAYRAK187-208
4. **Kültürel Miras Koruma ve Yönetim Süreçlerine Halkın Aktif Katılımının Sağlanması Üzerine Bir Değerlendirme**
Assessment on Active Public Participation in Cultural Heritage Protection and Management Processes
Dr. Doğan KOŞAN209-226
5. **BDans ve Dramaturji İlişkisinin Geleneksel Halk Dansları Sahnelemelerindeki Karşılığı**
The Relationship Between Dance and Dramaturgy in the Context of Traditional Folk Dance Performances
Dr. Öğr. Üyesi Pelin ELCİK YORGANCIOĞLU.....209-246
6. **Mihail Bahtin'in Kronotop Kavramı Bağlamında Mustafa Kutlu'nun "Eşik" Adlı Öyküsü**
Mustafa Kutlu's Story "Eşik" in the Context of Mikhail Bakhtin's Concept of Chronotope
Ayşe SULGUN..... 247-256

Social Awareness in Conservation and Re-Functionalization of Architectural Heritage

Mimari Mirasın Korunması ve Yeniden İşlevlendirmede Toplumsal Farkındalık

Associate Professor Emine YAVUZ PAKİH

ORCID: 0000-0001-7336-1462 ♦ Ataturk University Faculty of Architectural and Design Interior
Architecture Department, Associate Professor ♦ emine.pakih@atauni.edu.tr

Associate Professor Seval YILMAZ

ORCID: 0000-0001-8327-4768 ♦ Nigde Omer Halisdemir University Faculty of Architecture Interior
Architecture Department, Associate Professor ♦ sevalberk@ohu.edu.tr

Abstract

The concept of protection of architectural heritage started to come to the agenda in the early 20th century after World War II. Founded in 1945, UNESCO and ICOMOS, founded in 1965, are realised within the framework of statutes and regulations prepared by non-governmental organisations. Conservation is only possible by transferring the integrity of the building to future generations without deteriorating it. This is done by re-functionalisation as the most preferred conservation approach. Apart from the administrations, it is important for the society to be aware of these issues in order to minimise the destruction of the building after the necessary works are carried out. Many societies are made conscious through formal and informal education methods.

Oltu district, which is considered in the study, has a large number of architectural and heritage elements with periodic, structural and functional diversity compared to a district. The reason for this is that it is located at the confluence-conflict point of cultures and civilisations throughout history and bears the traces of many civilisations. In the study, phenomenology design, which is one of the qualitative research methods, was applied. The data were obtained with the questionnaire technique, which is one of the qualitative data collection tools, and the data were analysed by descriptive analysis method. The study group consists of 341 people over the age of 18. In the study, the awareness of the people in the region towards the protection and re-functionalisation of architectural heritage was measured. In the light of the data obtained as a result of the study, it was emphasised that awareness should be developed by concretising from theory to practice with education for the people in the region.

Keywords : Architectural heritage, re-functioning, social awareness

Extended Turkish Abstract

Miras atalarımızdan kalan geçmişten günümüze köprü görevi gören bir olgudur. Miras doğru işletildiği takdirde toplumun canlı kalması ve üretmesi için katkı sağlar.

Mimari miras toplumların yaşantıları, tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasi geçmişleri hakkında bir belge niteliğinde olan somut varlık öğeleridir. Mimari miras öğelerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması kültürel sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Bu nedenle toplumun farkındalığının artırılması sadece eğitim alanlarında değil toplumun her alanında bu konu ile ilgili bilgiler verilmelidir.

Çalışmanın amacı toplumun mimari miras ve koruma yöntemlerinden biri olan yeniden işlevlendirmeye dair farkındalık düzeyinin ölçülmesidir. Çalışma dahilinde ele alınan Oltu ilçesi birçok medeniyetin izini taşımaktadır. Çalışma dahilinde bölgede bulunan halkın farkındalığı ölçülmüştür. Çalışmanın araştırma sorusu "Toplum mimari mirasın ne olduğu ve neden korunduğu konusunda bilinçli mi" alt sorusu ise "Koruma yöntemlerinden biri olarak yeniden işlevlendirme hakkındaki farkındalık düzeyleri ne? "Şeklindedir. Çalışmanın hipotezi ise bölge halkının mimari mirasın korunması ve yeniden işlevlendirme farkındalığının düşük olduğu yönündedir.

Çalışmada birden fazla yöntem uygulanmıştır. Araştırmaya literatür taraması ile başlanmış, mimari mirasın korunmasında müdahale ölçekleri ve müdahale yaklaşımları ışığında müdahale biçimlerine değinilmiş, yeniden işlevlendirme üzerinde durulmuştur. Örnekleme oluşturan ilçedeki mimari miras öğelerinden söz edilmiştir.

Sosyal bilimler alanında sıklıkla tercih edilen toplumsal araştırma tekniği olarak tarama araştırması (anket yöntemi) ile veri toplanmıştır. İstatistiksel bir yolla bilgiye ulaşılan yöntem ile insanlara görüşleri, inançları, özellikleri ve davranışları sorularak bu tutumları sayısallaştırılmaya ve tutumları arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması hedeflenmektedir. Nicel bir araştırma yöntemi olarak pek çok şey hakkında sorular sorarak, birden fazla değişkeni ölçmeye çalışan tarama araştırması günümüzde bir endüstri haline gelmiştir. Yöntem tamamı ile doğru bilgiye ulaştırmıyor olsa da örneklem üzerinden genel bir kaniya varılmasına olanak sağlamaktadır.

Toplam 341 anket uygulanan çalışmada; katılımcılara 5'li likert ölçeği kullanılarak hazırlanan 17 adet soru sorulmuştur. Bu sorulara katılımcıların kendilerine en yakın hissettikleri "Kesinlikle katılmıyorum, katılmıyorum, kararsızım, katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum" şeklinde ifadelerden birini seçmeleri söylenmiştir. Ayrıca 1 tane açık uçlu soru hazırlanmıştır. Ek olarak katılımcılara yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çalışma durumu sorularak demografik bilgiler elde edilmiştir. Hazırlanan sorularla katılımcıların mimari mirasın korunması ve yeniden işlevlendirmede farkındalık ve çevrelerinde var olan mimari miras öğelerine dair bilinç düzeyleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Anket sonuçlarına öznel olarak betimsel analiz yapılmıştır.

Hazırlanan anketteki demografik soruların sonucunda; Çalışmaya katılım sağlayan 203 kişi 21-30 yaş aralığı, 84'ü 31-40 yaş aralığı, 37'si 41-50 yaş aralığında 6 kişi 51-60 yaş aralığında ve 3 kişi 60 üzeridir. Katılımcıların %50,7'si erkeklerden oluşmaktadır. %43,8' i çalışan, %35,4 'ü öğrenci, %17,6 'i çalışmayan kişilerdir. Eğitim düzeyine bakıldığında %49,3' ünün lisans, %24,2' sinin lise, %15 'in ön lisans, % 7,7' sinin lisansüstü ve kalanları ilköğretim olduğu görülmektedir.

Anketin ikinci bölümü oluşturan mimari mirasın korunmasına yönelik farkındalığı ölçmek için oluşturan dokuz soruda likert ölçeğe göre verilen cevaplar değerlendirilmiştir. Sorular mimari mirasın ne olduğu, neden korunması gerektiği üzerine ifadeler içermektedir. Mimari mirasa dair özgünlük, estetik değer, kültürel mirasın bir parçası oluşu, çevreyle ilişkisi, miras oluşu kavramlarının toplum tarafından bilindiğine, koruma ile ilgili olarak gelecek nesillere aktarımının ve restorasyon çalışmasının toplum ve çevreye turizm, ekonomik ve sosyal açıdan faydasının bilincinde olunduğuna ulaşılmıştır. Olumsuz bir ifade olan korunmanın maliyetine dair soruda ise katılımcıların verdiği olumsuz cevaplar kent halkının farkındalığının yüksek olduğu işaret etmektedir.

Mimari mirasın korunmasına yönelik müdahale yaklaşımlarından bir olan yeniden işlevlendirmede toplumda oldukça karşılaşılan bir durumdur. Sorular yeniden işlevlendirmenin toplum ve çevreye kattığı değerlerin neler olduğu ve olacağı üzerine hazırlanmıştır. Toplumun bu konu ile ilgili farkındalığını ölçmeye yönelik hazırlanan sorulara katılımcıların verdiği cevaplar; mimari miras yapılarının yeniden işlevlendirilerek kullanıma açılmasını doğru bulmayan bir katılımcı kitlesi olduğu gibi yeniden işlev verilen yapının bulunduğu çevrenin alt yapısına, ekonomisine ve turizm potansiyeline, yapının bilinirliğine katkı sağlayacağını, yapının harap olmasına engel olacağını savunan katılımcı kitlesinin olduğunu göstermektedir.

Farklı medeniyetler ve dönemlere ait çok sayıda mimari miras ögesine sahip olan ilçedeki ayakta kalan altı adet mimari yapının bilinirliğini ölçmeye yönelik sorulan çoktan seçmeli soruya verilen cevaplar şehir merkezinden bulunan mimari miras öğelerinden en bilinenleri kentin simgesi haline gelen Oltu kalesi, ibadethane olarak hizmet vermeye devam eden Aslanpaşa camii ve restorasyon işlemi tamamlanmış işlev önerisi bekleyen Aleksandır Nevsiy kilisesi olduğu görülmektedir. Selçuklu hamamı, Rus Dispanser ve Ermeni kilisesi göz önünde bulunmadığı için çok fazla bilinmemektedir.

Örneklem olarak seçilen Oltu ilçesinde yapılan çalışma doğrultusunda toplumun mimari miras ve yeniden işlevlendirme konusunda bilinç düzeni ölçmek için anket uygulanmıştır. Yapılan anket sonuçlarına göre ilçede bulunan halkın büyük bir bölümü mimari mirasın ne olduğu, neden korunması gerektiği konusunda bilinçli iken yeniden işlevlendirme konusunda yeterli bilgiye sahip değildir. Yeniden işlevlendirmenin mimari mirası koruma yöntemlerinden biri olduğunu bilmeyen çok sayıda katılımcı bulunmaktadır. Bu da göstermektedir ki toplum mimari mirasın korunmasında kullanılan yöntemlerle ilgili bilgilendirilmelidir. Demografik yapının da rol oynadığı açık bir şekilde görülmektedir. Katılımcıların %42'sini lisans mezunu olanlardan oluşması bilinç düzeyinin yüksek çıkmasına neden olmuştur. Geriye kalan kısmın bilinçlendirilmesi hiç şüphesiz

eğitimle mümkündür. Özellikle son zamanlarda sıklıkla karşımıza çıkan kültürel mirasımıza sahip çıkmak ve koruma sorunları üzerine eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Bu nedenle çalışma kapsamında eğitim süreci içerisinde yapılacak değişikliklerin Tarihi ve kültürel mirasa yönelik algı ve düşüncelerde de gerçekleşecek bir değişimle desteklenmesi daha da anlamlı olacaktır.

Mimari mirasın korunması, yeniden işlevlendirmenin önemi ve bu konulardaki farkındalığın artırılması eğitim alanında yapılacak düzenlemeler ve yerel yönetim, sivil toplum kuruluşları, akademisyenlerle sistemli bir şekilde somutlaştırılması ile mümkündür. Bu anlayış ülke geneline yaygınlaştırılıp bir zihniyet haline getirilmelidir.

Kültürel miras ve korunmasına yönelik farkındalığa dair çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Çalışmanın örneklemini oluşturan Oltu ilçesinin kültürel miras öğeleri, eko turizm potansiyeli, sosyo-ekonomik durumu, tarihi ve coğrafyasına dair de çok sayıda çalışma bulunmaktadır. Ancak çalışma Oltu ilçesi ve mimari miras öğelerinin farkındalığı açısından özgün bir değere sahiptir

Anahtar Kelimeler: : Mimari miras, yeniden işlevlendirme, Toplumsal farkındalık

Introduction

Heritage is a phenomenon that serves as a bridge from the past to the present. If the heritage is operated correctly, it contributes to the survival and production of the society. Cultural heritage is undoubtedly the most important heritage that provides information about societies throughout history and symbolizes the identity and continuity of society.

Cultural heritage includes tangible and intangible movable and immovable monuments, documents, oral and written sources. Architectural heritage, which is one of the components of cultural heritage, is important for the cultural continuity of contemporary societies and should be preserved with a sense of trust and transferred to future generations.

Anatolia, which has been home to many civilizations for centuries, undoubtedly has unique cultural heritage elements. The fact that there are many tangible and intangible heritage elements in all seven regions causes us to face protection problems. For this reason, our country has turned many documents prepared with ICOMOS into domestic law documents such as "Convention for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage" adopted by the Turkish Grand National Assembly with the law dated 14.04.1982 and numbered 2658, "Convention for the Protection of the European Architectural Heritage" adopted with the law dated 13.04.1989 and numbered 3534, and "European Convention for the Protection of the Archaeological Heritage (Revised)" adopted with the law dated 05.08.1999 and numbered 4434 (ICOMOS, 2013)

This framework is preserved and transferred to future generations with many different functions that have become dysfunctional due to changing habits and developing technology in our country over time. For example; Traditional Erzurum houses serving as restaurants and cafes after restoration, and the Historical Bitlis Municipality Building, which started serving as a restaurant after the restoration works carried out recently in 2024, are examples of architectural heritage elements that have come to life with different functions. In addition to these, we also have historical mosques, baths and historical houses that have been restored and continue to serve with their existing functions.

Architectural conservation, which requires artistic and technical expertise, is an application based on scientific evaluations in accordance with conservation ethics and is handled in a social and cultural context. The conservation of architectural heritage should be carried out by people who have received the necessary training and have sufficient experience, in accordance with the structure, integrated with economic and contemporary life in a way to improve the quality of life in the society.

The conservation process consists of research, analysis and interpretation, determination of conservation approach, determination of intervention definitions for implementation, and implementation activities.

Worldwide disasters, wars and vandalism damage many cultural heritage items. Although non-governmental organizations, international committees and administrations have taken decisions to minimize this damage, it is clear that people do not value and respect heritage items sufficiently. Recently, trainings, symposiums and congresses organized, workshops held are aimed at raising awareness of the society. It is not clear to what extent these activities are effective (İSMEP, 2014).

In this context, one of the important elements in the protection and management of architectural heritage is to create a public awareness that embraces it. Since the people living in the region have established strong historical, socio-cultural, identity, memory, belonging, etc. ties with the cultural heritage and architectural heritage area, they are directly affected by any intervention to these areas. The interests and participation of local dynamics are also very important in the protection of these heritage areas, and the importance of the local people is also emphasized in the policies to be implemented. In addition, raising public awareness is also accepted as an important component of integrated protection. (ICOMOS, 1964) In fact, it is thought that in some cases, it may be a correct decision for the protection of architectural heritage to be under the initiative of the local people. The cooperation of the local people in the decisions to be taken regarding the heritage elements in their living spaces and their involvement in the process will contribute to the development of a democratic process and will also allow for better promotion and ownership of their heritage. Participation, on the other hand, is related to the conditions of being aware of the value of the architectural heritage, realizing that they are a part of it, and owning it (Gülen, 2023, p. 51).

The Oltu district, located in the northeast of Erzurum and home to many civilizations and possessing various tangible and intangible cultural heritage elements, constitutes the scope of the study. The research question of the study, which aims to measure the awareness levels of the people living in the region regarding heritage awareness and protection and protection approaches, is “Is the society aware of what architectural heritage is and why it is protected?” and the sub-question is “What are the awareness levels regarding re-functioning, which is one of the protection managements?” As a result of the on-site examinations conducted in the region, it is thought that the awareness of the people regarding the protection and re-functioning of architectural heritage is low when the current status of architectural heritage elements is taken into consideration. Evaluations and suggestions were made in line with the survey results conducted within the scope of the study.

In the study, a survey was used as a data collection tool and therefore, informed consent or ethics committee approval is not required. The study was approved by the ATATÜRK UNIVERSITY Science and Engineering Sciences Ethics Committee on 18.02.2025 with the letter numbered E-60665420-000-2500062515, stating that there is no problem in terms of scientific ethics.

Architectural Heritage and Conservation

Architectural heritage is the buildings and building groups that are the common property of humanity, reflect the cultural values of societies, have different scales and qualities, and are part of the cultural heritage that is important to integrate with contemporary life.

Conservation of architectural heritage is a practice based on research and evaluations that respect the values of societies that require cultural, artistic and technical mastery without destroying originality and identity. Since architectural heritage is a part of cultural and environmental

development, any work aiming at conservation should be considered with its economic, social, social and historical values (Yavuz Pakih & Kayan, 2022, p. 12).

Actions for the conservation of architectural heritage require the highest standards of practice that take into account the values of these buildings. For the conservation values of architectural heritage, the building or group of buildings should have one or more of the following values;

Authenticity; the building should be an intact document of the society in which it is located in terms of its location, design, materials and workmanship. The layers that form the identity of the building in its historical process accepted as authenticity values.

Integrity should be considered together with the environment in which the building exists and other elements that document its heritage status.

Historical value considered based on criteria such as the connection of the building with a person, event or institution and the antiquity of the urban and industrial heritage element.

Documentary value; These are the sources that provide information about the social, cultural, economic life and architecture of the society in which the building exists.

Aesthetic value covers the decoration and design understanding of the period in which the building is located.

Technical value covers the documentary qualities related to the materials and workmanship of the building at the time it was built.

Rarity value; structures whose similar ones have disappeared over time show rarity, structures that have survived to the present day, which are unique in terms of architectural style, material and workmanship, show uniqueness.

Group value is the value arising from the fact that the building forms a whole in architectural and design context.

Use value is the value added to the building by its original use or the new use envisaged by the society.

Folkloric value is the reflection of customs, traditions, traditions and customs of societies on structures.

Considering the problems of architectural heritage with one or more of these values, studies for the examination, evaluation and conservation of the building should be specific to the building by experts, provided that they comply with universal approaches. Social benefit should be at the forefront in the protection of architectural heritage. The process of recognizing the protection of architectural heritage consists of documentation, identification, determination of values to be protected and archiving (ICOMOS, 2013)

The recognition process consists of analyzing the building's environment, the building's carrier, the architecture formed by the construction technique and materials, natural and man-made risks, social characteristics and the causes of deterioration.

Documentation is the recording of the current state of the building in writing, drawing, photography and digitally.

Diagnosis consists of diagnosis of damages, evaluation of the safety of the building, determination of the purposes for which the building is used, determination of user interventions and determination of intervention techniques with data based on experimental and numerical analyses of the changes occurring around the building. The decisions to be taken involve the co-operation of all disciplines.

Identification of the values to be protected is the identification of the values to be protected by investigating the technological, cultural and social history of the architectural heritage by taking into account the social and cultural environment in which it is located.

Archiving; all these stages should be recorded and archived. Copyrights should be reserved and should be open to examination by experts.

Principles and methods of intervention in architectural heritage: Turkey has ratified many decisions of UNESCO and Council of Europe and turned them into domestic legal documents. According to ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) declaration on the protection of architectural heritage published by Turkey in 2013, the principles of intervention in architectural heritage;

In the conservation of architectural heritage, it is essential to preserve the originality of the building in the interventions made.

Care should be taken not to destroy or change the traces that are historical documents; integrity should be preserved.

The data of any period should not be removed to reveal the data of another period unless it is mandatory. Interventions to be made in this regard should be carried out with the joint decision of experts.

Interventions should not mislead later research and studies, and should be carried out with techniques that can be removed or renewed without damaging the original structure as much as possible.

New materials and that must be used in conjunction with the original materials and techniques must not be used until tests to be defined specifically for the project have been carried out or their suitability has been determined with scientific data.

Mechanisms based on measurement and regular monitoring should be defined to determine the effectiveness of interventions during and after implementation.

The process of project preparation, implementation and supervision in relation to the protection of architectural heritage should be handled within the legal framework to be developed specific to this system.

Each stage of implementation should be documented and these documents, together with other documents to be prepared, should be kept in archives. These archives should be kept open to the examination and use of all experts, without pre to the conditions required by copyright.

Considering that each cultural asset has its own problems and potential, it should be recognized that different evaluations and solutions may be required in project design

and implementation, provided that universal and national approaches are followed. a natural consequence of this acceptance, generalizations should be avoided in the documentation and evaluation of this very rich and diverse cultural heritage and in the determination of interventions for implementation (ICOMOS, 2013)

The intervention to the architectural heritage is determined and defined according to its values and conservation principles, and is approached with a holistic approach by preserving the original structure with minimum intervention.

Intervention scales;

Maintenance; interventions that do not require changes in design, material, structure,

Simple repair; repair of damaged materials and architectural elements in accordance with the original under expert supervision,

Substantial repair is classified as project-based repair of the building, where several intervention methods are often used together, from simple material replacement to reuse.

Intervention approaches are divided into rehabilitation, re-functioning, transport, anastylosis.

Rehabilitation includes the repair of structures and their support with technological equipment.

Re-functionalization is the assignment of a suitable function to the building other than its original function within the scope of conservation project and restoration.

Transport; the main thing is to preserve it where it is located, but if there is a clear threat to the cultural property, it is moved with conservation projects.

Anastylosis; It is made by bringing together the scattered parts of the building. It is not a reconstruction, additions and interventions are made in an inconspicuous way.

Forms of intervention in the light of the mentioned intervention scales and intervention approaches;

Emergency protection measures; to take temporary protection measures for the building in line with the examinations made,

Conservation; based on preserving the original structure

Consolidation; improvement of existing physical and mechanical properties,

Integration; completion of a partially damaged structure

Structural improvement; interventions made to ensure the safety of the building to keep the authenticity at an optimum level,

Retrofitting is considered as increasing the safety of the structure by structural operations with functional changes (ICOMOS, 2013)

Buildings that have lost their functions create environmental, social, cultural and economic problems in the region where they are located. Many disciplines such as the United Nations and the

city region, architecture, restoration, archaeology and history come together to work on the re-functionalization of buildings.

As an Intervention Approach in the Conservation of Architectural Heritage

Function is the suitability of the spatial, formal and structural characteristics of the building for the purpose. Re-functioning is the overlapping of the spatial possibilities offered by the existing building in accordance with the spatial needs of the new function. Kuban (1998) defines function and re-functionalization in his book on architectural concepts;

"Function primarily means the suitability of the building elements, single or all, for the purpose. This applies to plan features as well as form features. For example, each building unit is planned to fulfil the characteristics of a function within itself. A classroom will accommodate a certain number of students, it needs sufficient volume of air, sufficient intensity of lighting; it should have tables and chairs suitable for the height of the children; it is desired to open to the garden, to the green, to get sun in winter.

... The term "same" is sometimes used directly in relation to the characteristics of the choice of form. For example, in a region that receives a lot of rainfall, the roof is too sloping, or the wall face is covered with a layer of plaster suitable for weather effects, the widespread use of plan elements such as balconies, eaves, verandas, inner courtyards in buildings in order to comply with climatic conditions is also defined as suitability for function."

Each building needs a more flexible approach in terms of character. The technological, typological formal and social qualities of the building should be taken into account.

Abandoned and dysfunctional architectural structures provide continuity and unity in the economic field together with architectural trends, cultural and social values. Re-functionalization;

It is more economical than designing and constructing the building from scratch,

Creating a different atmosphere with its new function within its original structure,

It has started to be preferred for reasons such as contributing to the urban texture on historical, contemporary, technological and cultural platforms.

Social reasons; The habits and lifestyles of societies are changing with the developing technology. This situation causes the buildings to remain idle. Since the idle buildings reflect the historical and cultural values of the societies in which they are located, they are re-functionalized as cultural assets.

Economic reasons; Equipping old buildings with modern functions and bringing them to life may be the result of respect for the products of culture and civilization, but it may also have an economic dimension. Considering the cost of a new building, the functionalization of an existing building is more economical. It also saves time and space.

Environmental reasons; the pressure of residential areas under commercial pressure or the decisions taken on the use of a region for any purpose may be the reasons for change. Buildings that have lost their functions in the world and left idle are nowadays offered to the service of the society

under the name of reconstruction projects, taking into account the environmental factors in the regions where they are located (Taştan ve Manisa, 2019).

Some researchers look at the re-functionalization of buildings from the perspective of economy and physical planning within the building and the area in which it is located. One of the researchers' recommendations;

Analysing the building to be re-functionalized and the area where it is located

To prepare a report in the light of these investigations

Preparation of the financial report for economic analysis

Conducting market research

Creation of reports architecturally

Preparation of the preliminary and proposed project of the study area

Creation of the cost report. (Eley, 1984)

Another suggestion is;

Formation of a steering group: A team of people with experience in conservation and building practice (finance, law and other professions) can address all aspects of the issue and achieve success.

Analysing the building and its location: The history, current physical condition and legal status of the building should be investigated by experts.

Determination of vision for the future: In the light of the data obtained above, new and correct functions are tried to be given to the building. (Taggart, 2006)

After these functioning mechanisms are established, spatial, structural, environmental and technical interventions should be made by the existing architectural design of the building.

While the new function is being imposed, due to the structural features of the existing building, interventions are needed for spaces that cannot be created, openings such as windows, doors, additional floor slabs or removal of existing slabs, building an additional building to the building and establishing these connections.

Interventions to the spatial organization: The spatial formation of the building is directly related to the function to be given. The building may consist of a single volume, repeated volumes or a complex plan scheme. Adding floors, adding walls, opening connections between spaces according to the functional needs of the building can be analysed within the scope of intervention to the spatial fiction.

Structures such as industrial buildings, warehouses and warehouses consisting of a single volume can be divided to create space in line with the need. Regardless of the function, the window arrangement on the facade of the building should be repetitive and rhythmic (Cantacuzino, 1975) As another method, larger areas can be obtained by removing the existing dividing walls in buildings with repetitive plan schemes.

In cases where the floor height of the existing building allows, the addition of a mezzanine floor is one of the interventions that can be made to the spatial fiction. Vertical circulation elements can also be made at appropriate points, taking into account the regulations. In buildings that cannot fully

meet the need in their new function, new spaces can be created with an additional building or by closing the gaps between buildings.

Interventions to the structural system: Reinforcement in the re-functionalization of the building, circulation areas added in accordance with the regulations, additional structures or dividing walls, mezzanines, stretch ceilings, floor plates added for spatial interventions are the processes that require structural intervention.

While the building is being re-functionalized, regulations such as earthquake and fire regulations, which change over time, cause various connections to be broken in the interior of the building and loss of space for large openings. Especially in masonry buildings, spaces suitable for the new function can be obtained with steel cage reinforcements.

In structural intervention, roof structures are also improved. In roofs that were built with timber or cast steel structures, light steel and light cladding materials are used to reduce the load of the structure.

Interventions to the mass and façade: The façade material and workmanship provide information about the art, technology and economy of the period in which the building was built. Interventions are made to the facade of the buildings due to reasons such as deformation of the facade of the building and not reflecting the given function on the facade. Buildings with low thermal insulation at the time of construction are renewed with sheathing. The openings the facade is deafened as a result of creating a space by dividing in wide-span buildings or as a result of mezzanine floor application in buildings with high windows, or protrusions are made on the facade in accordance with the given function, and gaps are opened.

In the re-processing of buildings with high historical value, maintenance, repair and restoration rules should not be exceeded due to the registered status of the buildings. Negative interventions to be made on the buildings reflecting the architectural trend of the period in which they were built, the occupancy and void ratios that occur according to their functions and the technological developments of the period will cause us to transfer these buildings, which are cultural heritage, to future generations incorrectly.

Scope and Method

History of Oltu District

Oltu, located in the northeast of Erzurum province, is located within the borders of the Black Sea Region due to natural and human factors. Established in the valley of Oltu Stream, the district borders Şenkaya, Olur, Uzundere, Tortum, Narman and Yusufeli district of Artvin province.

There is no exact information about when the settlement in Oltu, which dates back to BC, was first realized. The Oltu castle, which is the work of the Urartu kingdom, which dominated the Coruh region in the 7th century BC, allows us to have information about the settlement period. About a century later, it came under the domination of the Cimmerians and Scythians in the 5th century BC. It was captured by Alexander in 331 BC. The region, which was captured by the Arsacid in 250 BC, remained under the auspices of the Arsacid-Part state until 226 AD. Oltu, which changed hands between different tribes for a long time, came under Byzantine rule in the 6th-7th century (Durmaz, 2020).

Oltu was exposed to Islamic raids during the reign of Osman at the end of the 7th century and came under Arab rule in 646. In 976, the region was the scene of various political upheavals and struggles between the Abbasid, Armenian, Arab and Byzantine states until it came under Byzantine rule again. In 1048, it was subjected to the Georgian Byzantine struggle until it came under the control of the Seljuk State with the Pasinler War. (Konukçu, 1998). In 1242, when the Mongols came to Anatolia and dominated the region, Oltu and its surroundings, like all of Anatolia, remained under the Mongols and the Ilkhanids who held their general administration until 1335. The region was ruled by the Timurids until the death of Timur in 1335-1405. It was ruled by Karakoyunlu between 1405-1434. In 1434, Akkoyunlu ruled Oltu and its surroundings (Sevim & Yücel, 1990). In 1554, Suleiman the Magnificent, who went on his third eastern expedition, took Oltu, Ardahan, Çıldır and Batum and connected them to Çıldır Sanjak (Konukçu, 1998).

Oltu was left to the Russians as a war indemnity as a result of the 1877-1878 Ottoman-Russian War. Until 1917, Oltu remained under Russian sovereignty and was connected to Kars (Aydoğan, 2013). Since the Armenians wanted to replace the Russians who had to withdraw due to the Bolshevik revolution, the region was subjected to Armenian attacks. The people resisted the attacks; Oltu was liberated from enemy occupation on 25 March 1918 (Aslan & Boy, 2017). At the request of the people, the Oltu Shura Government was established and administered for 13 months; on 17 May 1920, it joined the government of the Turkish National Assembly.

Oltu, which has been the scene of dominance struggles throughout history due to its strategic location and geographical features, has also hosted the architectural values of different civilizations. Oltu Castle built during the Urartian period, Aslan Pasha Complex built by Aslan Pasha, who tried to ensure peace in the region during the Ottoman period, Seljuk bath from the Seljuk period, Surp Kevork Armenian church and the Russian dispensary and Aleksandır Nevskiy Regiment Church belonging to the periods when the Russians were in control are the examples that survive today.

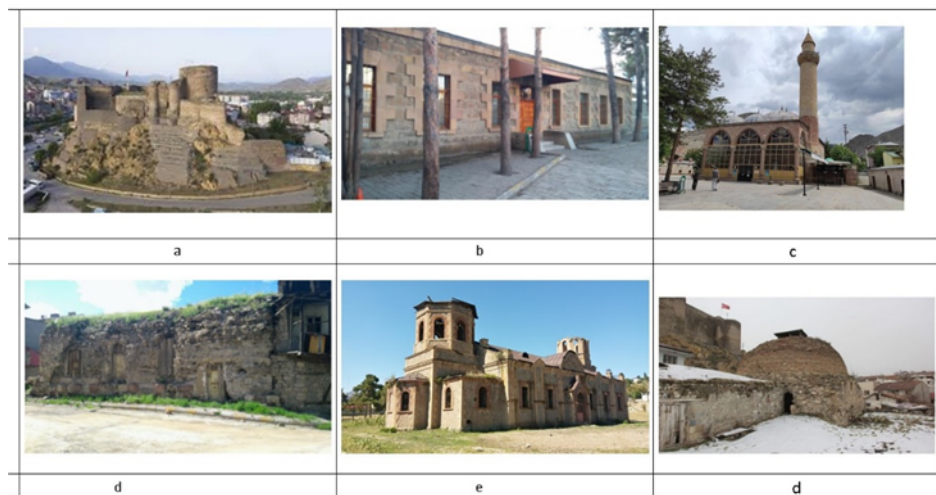

Figure 1. Architectural Heritage Elements of Oltu District (Prepared By The Author)

- a. **Oltu Castle:** The inner walls of the castle, located at a point dominating the city, have survived to the present day. Although the exact date of construction of Oltu Castle is not known, the presence of water tunnels with stone steps, which are typical of Urartian castles, suggests that it was built by the Urartians. (Ceylan & Günaçtı, 2019) Oltu Castle was restored by the General Directorate of Antiquities and Museums in 1973... In the decision

of EKVKK dated 12.01.2001 and numbered 1065, the area in which the castle is located was declared a 1st degree archaeological site. In 2002, a part of the castle was restored by the Ministry of Culture (Durmaz, 2020). Today, it is opened to visitors as a museum on certain days. Oltu Castle consists of two parts. The first one is the inner castle (ehmedek) built on steep and steep natural rocks in the centre of the city today; the second one is the outer walls surrounding the settlements in the continuation of the inner castle. There is also a tomb of Kadı Zinnun inside Oltu castle. The castle is a typical medieval castle in terms of construction technique. Basalt stone and lime mortar were used as materials in its construction. Cement mortar was also used during the repairs of the castle. (Durmaz, 2020)

- b. **Kazımkarabekir Primary School - Russian Dispensary:** Built in 1897 by the Russians as a dispensary, the building was used as a health centre until 1945. In 1945, it started to serve as Karabekir primary school and continues to serve as an educational building today. In 1962 and 1995, it was expanded with additional buildings. The building was constructed as a single storey masonry system and rubble stone was used. The corners, eaves, door and window edges of the building are covered with smooth cut stone. The corridor was covered with a boat vault cover and then plaster decoration was made (Durmaz, 2020)
- c. **Aslanpaşa Mosque:** Arslan Pasha Complex was built by Arslan Mehmed Pasha (1599-1679). The land where the complex is located and its surroundings were given to Arslan Pasha by the Ottoman rulers and he endowed these lands for the purpose of the complex. According to the mosque inscription and the foundation deed, the construction of the complex consisting of a mosque, a madrasah, a guest house, a fountain with four nozzles and a latrine was completed in 1664. In 1666, in addition to the aforementioned buildings, a hammam, Bab-ı Hammam gate, inn, palace, school, alms house, mill, shops, houses and gardens were endowed (Kılıç, 1998) After its foundation, the social life of the city developed in and around the complex. However, only the fountain, mosque, latrine and madrasah have survived to the present day. The complex is not located in any protected area. Its ownership is registered in the name of the General Directorate of Foundations and allocated to Oltu Mufti 's Office. The madrasah and mosque were restored by the General Directorate of Foundations in 2008. (Durmaz, 2020) The mosque continues its original function today. The madrasahs were restored and left without any function. The mosque is considered to be a typical example of the single-domed mosques of the Ottoman period (Konyalı, 1960) In front of the square-plan harem covered with a single dome, there is a last congregation place with three compartments and a minaret with a single balcony in the northwest corner. The entrance to the harem is through the crown gate located in the centre of the north façade Measuring 13.40 x 13.40 metres (Akçay, 1993), the square-plan harem is covered with a dome resting on an octagonal pulley.
- d. **Surp Kevork Church:** The church was registered with the decision dated 29.01.2015 and numbered 1474 and is privately owned. The architectural features of the building have deteriorated to a great extent. The building cannot be recognized because it is surrounded by houses. The building was built in masonry system and smooth cut stone was used as material. (Durmaz, 2020) The building served as a residence for many years. Today, a large part of it has been demolished and is idle.

- e. **Alexandr Nevsky Church:** It is a type project church built by the Russians for military units. Although the exact date of construction is not known, it is thought that it may have been built between 1906 and 1908, considering its similarity to other regimental churches in Kars and the period range. The building was restored in 2020 with local support, but no function was given. The building, which sits on a rectangular plan, shows the effects of classical Baltic architecture (Durmaz, 2020)
- f. **Seljuk Bath:** Although the exact date of construction of the Seljuk Bath, which is located near the early Ottoman baths and Oltu Castle is not known, it is suggested that it may have been built in the first half of the 13th century when the Saltuks joined the Anatolian Seljuks based on its architectural features (Gündoğdu, 1998) The Bath is popularly known as the Seljuk Bath. Part of it is privately owned and part of it is owned by the municipality. It is a double bath and consists of dressing, warmth, temperature, halvet and ashtray sections. The walls of the Seljuk Bath are covered with rough masonry stone and the dome and transition elements are covered with brick (Durmaz, 2020) Today, the building is used as a private property, most of which has been demolished.

Data Collection Method

More than one method was applied in the study. The research started with a literature review, intervention scales and intervention approaches in the protection of architectural heritage, intervention forms were mentioned in the light of intervention approaches, and re-functioning was emphasised. The architectural heritage elements in the sample district were mentioned.

Then, a public survey was conducted in the district, which is rich in terms of architectural heritage elements. The study was approved by the ATATÜRK UNIVERSITY Science and Engineering Sciences Ethics Committee on 18.02.2025 with the document numbered E-60665420-000-2500062515, stating that there was no problem in terms of scientific ethics. The survey used in the study was filled out online and accessible between 01.03.2025 and 10.03.2025 by 341 participants over the age of 18 living in Oltu via Google Form. The survey consists of two parts; the first part includes demographic questions. The second part includes 9 items related to the protection of architectural heritage and 7 items related to re-functioning. The participants responded to the statements they found closest to them as strongly disagree, disagree, undecided, agree and strongly agree. At the end of the survey, there is a multiple-choice question regarding which architectural heritage elements they recognize in their district.

Findings

According to the results of the questionnaire applied to the people of the region within the scope of the study, the findings are as follows;

As a result of demographic questions; 203 people who participated in the study are between the ages of 21-30, 84 people between the ages of 31-40, 37 people between the ages of 41-50, 6 people between the ages of 51-60 and 3 people over 60. 50,7% of the participants are male, 43,8% are working, 35,4% are students and 17,6% are not working. When we look at the level of education, it is seen that 49,3% are undergraduate, 24,2% are high school, 15% are associate degree, 7,7% are postgraduate and the rest are primary school.

The percentage values of the answers given by the participants to the questions formed to measure the awareness towards the protection of architectural heritage, which constitutes the second part of the questionnaire, are given in Table 1. In the section consisting of nine questions, the answers given according to Likert scale were evaluated. The questions include statements on what architectural heritage is and why it should be protected.

Table 1. *Percentage values of expressions for the protection of architectural heritage*

	Strongly disagree	Disagree	Undecided	I agree	Absolutely agree
I protect architectural heritage because it is an important national cultural asset	15,54	8,79	0,87	20,82	48,09
I preserve architectural heritage because they are buildings with high aesthetics in harmony with the environment	14,07	13,48	2,93	24,63	37,53
I think that architectural heritage is unique because it is the character of local identity....	15,24	11,73	4,10	4,69	39,88
The preservation of architectural heritage ensures that the overall architectural distinctiveness of the place is maintained.	14,36	10,85	3,22	25,51	38,12
The preservation of architectural heritage is	14,95	10,55	2,34	21,40	42,81

important as it is the assets left by our ancestors.					
Architectural heritage is a valuable trust that we should leave to our children.	14,66	9,67	1,75	19,64	46,04
Preservation of architectural heritage is not important because of its high cost	45,45	25,21	3,51	5,86	11,14
Since architectural heritage is a part of the natural environment, when i protect architectural heritage, i also protect the natural environment.	16,12	9,67	6,15	22,87	36,65
I think restoration works are important in the preservation of architectural heritage.	16,71	9,09	3,51	22,58	38,70

When the percentage values in Table 1 are analyzed, it is found that the concepts of originality, aesthetic value, being a part of cultural heritage, its relationship with the environment, and heritage are known by the society, and that the society is aware of the transfer to future generations and the benefits of restoration work to the society and the environment in terms of tourism, economic and social aspects. In the question about the cost of conservation, which is a negative statement, the negative answers given by the participants indicate that the awareness of the city people is high.

Re-functionalization, which is one of the intervention approaches for the protection of architectural heritage, is a very common situation in the society. The percentage values of the answers given by the participants to the questions prepared to measure the awareness of the society on this subject are given in Table 2. The questions were prepared on what are and will be the values that re-functionalization adds to the society and the environment.

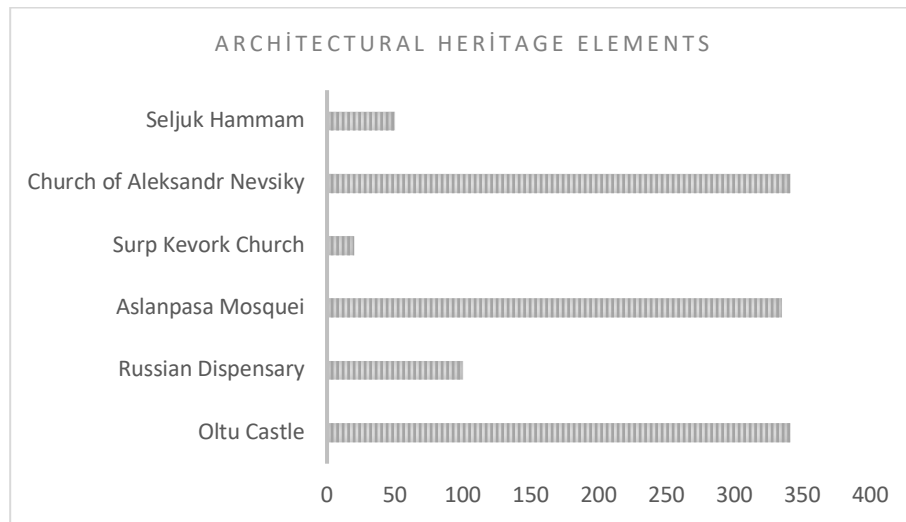
Table 2.Percentage Values of Statements for Re-functionalization

	Strongly	Disagree	Undecided	I agree	Absolutely
--	----------	----------	-----------	---------	------------

	disagree				agree
I find it right that architectural heritage buildings should be functionalised (restaurants, hotels, cafes, etc.) And opened for reuse	24,04	18,47	11,73	19,06	19,64
I think that the reuse of architectural heritage buildings will improve the infrastructure of the neighborhood where the building is located	17,59	14,36	6,74	27,85	24,34
I think that the reuse of architectural heritage assets will increase the value of real estate (housing, land, etc.) In the region.	15,54	12,90	13,19	23,46	25,51
I think that an architectural heritage asset that is not reused will eventually disappear.	22,28	19,94	9,67	15,83	22,87
I think that when the architectural heritage asset is reused, it will create an important economic input.	14,66	14,07	10,55	20,23	31,37
I think that the awareness of the architectural heritage assets that are re-functionalized and re-used will increase	14,07	11,14	6,45	23,46	34,60
I think that the re-functioning of architectural heritage is an important tool for attracting tourists and local development.	15,83	9,09	2,93	20,82	42,81

The answers given for re-functioning or reuse, which is one of the ways of protecting architectural heritage, show that there is a group of participants who do not find it right to re-functionalize architectural heritage buildings and that there is a group of participants who argue that the re-functioned building will contribute to the infrastructure, economy and tourism potential of the environment where the building is located, the awareness of the building, and prevent the building from being ruined.

The answers given to the multiple-choice question asked to measure the awareness of the six surviving architectural structures in the district, which has many architectural heritage elements belonging to different civilizations and periods, are given in Graphic 2.

Graphic 1. Awareness rates of Architectural Heritage Elements

When evaluated in the light of the answers given, it is seen that the most well-known architectural heritage elements in the city center are Oltu castle, which has become the symbol of the city, Aslanpaşa mosque, which continues to serve as a place of worship, and Aleksandır Nevskiy church, whose restoration process has been completed and is waiting for a function proposal. The Seljuk bath, the Russian Dispensary and the Armenian church are not known much because they are not visible

Conclusion

Anatolia, which has hosted many civilizations throughout history, is a rich region in terms of architectural heritage. In line with the study conducted in the Oltu district, which was selected as a sample, a survey was conducted to measure the awareness of the society regarding architectural heritage and re-functioning. According to the survey results, the majority of the people of the district are aware of what architectural heritage is and why it should be protected, but they do not have sufficient information about re-functioning. There are many participants who do not know that re-functioning is one of the methods of protecting architectural heritage. This situation shows that the society should be informed about the methods used in protecting architectural heritage. It is clearly seen that the demographic structure also plays a role. The fact that 42% of the participants have a bachelor's degree has caused the awareness level to be high. Increasing the awareness of the remaining part is undoubtedly possible with education. Training should be provided on the protection of our cultural heritage and protection problems, which have been frequently encountered in recent times. For this reason, it will be even more meaningful if the changes to be made in the education process within the scope of the study are supported by the change in perception and thoughts towards historical and cultural heritage. The importance of protecting and re-functioning architectural heritage and raising awareness on these issues is possible through arrangements to be made in the field of education and systematically concretizing them with local governments, civil society organizations and academics. This understanding needs to be disseminated throughout the country and transformed into a mindset.

There are often views that education alone is not enough and that the public should also be involved in the protection and be involved in the process. This strengthens belonging and ownership and increases conservation awareness.

As a result, architectural heritage elements are unique documents with high aesthetic value that provide information about the lifestyles, architecture, cultural and social habits, economies and political powers of the civilizations in the period they were built. Therefore, they need to be transferred to future generations in the most accurate way and this is possible by raising awareness of the society on protection and survival and including them in the process.

References

- Aslan, Y., & Boy, A. (2017). Education and Educational Institutions in Kars under Tsarist Russia. *Journal of Atatürk University Institute of Turkiat Studies*, 547-576.
- Aydoğan, E. (2013). Oltu Shura Government and Yasin Haşimoğlu's Memories. Erzurum: Salkımsöğüt.
- Cantacuzino, S. (1975). *New Uses for Old Buildings*. London: Architectural Press.
- Ceylan, A., & Günaçtı, Y. (2019). Erzurum'un'un's Old Castles. Erzurum: Atatürk University Publications.
- Durmaz, Y. E. (2020). An Examination on the Urban Development of Oltu District of Erzurum Province (4th Century BC -1923). Master Thesis. Trakya University Institute of Science and Technology.
- Eley, P. (1984). *Industrial Rehabilitation: The Use of Redundant Buildings for Small Enterprises*. London : Architectural Press.
- Gülen, M. (2023). A Proposal for the Re-Evaluation and Conservation Approach of the Van Meher Gate Sanctuary. *International Journal of Humanities and Art Researches*, 42-54.
- Gündoğdu, H. (1998). Some Cultural and Historical Remains in Oltu District Center. Atatürk University Oltu Vocational School, Oltu Symposium from Past to Future. Erzurum: Atatürk University Oltu Vocational School.
- ICOMOS. (2013). Icomos Turkey Architectural Heritage Protection Declaration "2013". Icomos Turkey: Retrieved from www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.pdf
- ISMEP. (2014). *Protection of Cultural Heritage*. Istanbul: Istanbul Governorship
- Kılıç, S. (1998). Oltu from Occupation to Liberation. Atatürk University Oltu Vocational School Oltu Symposium from Past to Future, (pp. 48-61). Erzurum.
- Konukçu, E. (1998). Oltu in Historical Flow. Atatürk University Oltu Vocational High School Oltu And Environment Sempozyum. Erzurum.
- Konyalı, I. H. (1960). *History of Erzurum with its monuments and inscriptions*. Istanbul: Ercan Matbaası.
- Kuban, D. (1998). *Architecture Concepts* . Istanbul: Yem Publications.
- Sevim, A., & Yücel, Y. (1990). *History of Turkey*. Ankara: Turkish Historical Society.

- Taggart, F. (2006). *Regeneration Through Heritage Handbook*. London: Phillimore & Co Ltd.
- Taştan, H., & Manisa, K. (2019). Social Dimension Of Use Transformation In Historical Buildings; Bağlarbaşı Electricity Factory And Tram Depot Example. *Ömer Halisdemir University Journal Of Engineering Sciences*, 8(2), 1251-1264.
- Yavuz Pakih, E., & Kayan, H. (2022). Evaluation of the Re-functionalized Oil House in Ayvalık Region in terms of Architectural Heritage and Industrial Heritage. *Euroasia Journal of Mathematics, Engineering, Natural & Medical Sciences*, 9(22), 9-21. doi:DOI: 10.5281/zenodo.6946400

Ethics Committee Decisions

The study does not require informed consent or ethics committee approval. The study was approved by the ATATÜRK UNIVERSITY Science and Engineering Sciences Ethics Committee on 18.02.2025 with the number E-60665420-000-2500062515

Researchers' Contribution Rate Statement

While all authors are expected to contribute to the planning and analysis phase of a multi-authored article, contribution rates may vary during the writing and implementation phase. The author contribution rate is determined by the responsible author, so that the total of all authors does not exceed 100%.

Sample Contribution Rate Distribution:

First Author 70%,

Second Author 30%

Acknowledgements (If necessary)

Institutions and individuals who supported and contributed to the study can be thanked in this section.

Conflict Statement

If any material or moral benefit was or was not provided at any stage of the article, it should be stated.

Publication Ethics Statement

All rules specified in the “Higher Education Institutions Scientific Research and Publication Ethics Directive” were followed throughout the entire process from the planning to implementation, data collection to data analysis of this article. None of the actions specified in the second section of the directive, “Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics”, were carried out. Scientific, ethical and citation rules were followed during the writing process of this research; no falsification was made on the collected data. This study has not been sent for evaluation to any other academic publication environment.

İnegöl Yerel Basınında Bir Belediye Başkanı: Cemal ARIK

A Mayor In The Local Press Of İnegöl: Cemal ARIK

Seda ÜNER

ORCID: 0009-0009-4977-0368 ♦ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi ♦ sedauner16@gmail.com

Doç. Dr. Mustafa BIYIKLI

ORCID: 0000-0003-2614-4638 ♦ Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı

Öğretim Üyesi ♦ mustafa.biyikli@dpu.edu.tr

Özet

Bu çalışmada İnegöl Belediyesi'nin 1989-1994 tarihleri arasında belediye başkanlığı yapan Cemal Arık'ın görev süreci, hizmetleri ve söz konusu dönem ile ilgili genel hatlarıyla gerçekleştirilen faaliyetler ele alınmıştır. Çalışmada yerel basında Cemal Arık'ın hizmet süreci boyunca gerçekleştirdiği faaliyetlerin ele alınış şekli ortaya konulmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili olarak, İnegöl'de belirtilen tarihlerde yayınlarını sürdüren ve yerel basında önemli yere sahip olan Yıldırım gazetesi ve Bizim İnegöl gazetesi taranmıştır. Basında yer alan konuları resmî verilerle desteklemek amacıyla İnegöl Belediyesi Meclis Tutanakları taranarak çalışmaya dahil edilmiştir. Toplanan veriler, sınıflandırılarak analiz edilmiştir. Yapılan analiz sonrasında Belediye Başkanı'nın görev süreci boyunca basını aktif bir şekilde kullandığı, 15 günde bir defa basın toplantısı düzenleyerek gerçekleştirilen ve hedeflenen çalışmalarla ilgili bilgilendirme yapıldığı görülmüştür. Belediye başkanının gazetelere gönderdiği yazılara genellikle ilk sayfada yer vermiştir. Çalışmada, belediye hizmetleri, belediyeçilik hizmetleri kapsamında yer alan faaliyetler ve diğer faaliyetler olarak sınıflandırılarak açıklanmıştır. Belediyeçilik faaliyetleri olarak halkın ihtiyaçlarına cevap verebilmek amacıyla park, kreş, aşıev, sağlık ocağı açılışları, şehrin trafik ile ilgili yaşadığı sorunları çözmek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Hava ve çevre kirliliğini önleme konusunda alınan önlemler ve arıtma tesisi kurulması için yapılan çalışmalar mevcuttur. Diğer hizmetler olarak turizm, spor, kültür-sanat ve İnegöl için önemli yere sahip olan İnegöl'ün düşman işgalinden kurtuluş yıl dönümlerinde gerçekleştirilen çeşitli faaliyetler ve açılışlar ele alınmıştır. Gerçekleştirilen faaliyetlere yönelik halkın olumlu tepkileri mevcuttur. Hizmetlerin yetersiz bulunduğu durumlarda hizmet talepleri söz konusu olmuştur. Halk ve muhalif partiler tarafından yöneltilen eleştiriler ve talepler mevcuttur. Yapılan eleştirilere ve iletilen taleplere karşı Cemal Arık'ın cevap verdiği görülmüştür. Çalışmada Cemal Arık döneminin basın açısından ele alınmasıyla, gerçekleştirilen hizmetlerin ve faaliyetlerin halk tarafından nasıl değerlendirildiğini gözlemleyebilme fırsatı ve ayrıntılarına dair bilgiler sunabilmek hedeflenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İnegöl Belediyesi, Cemal Arık, Belediye Hizmetleri, Yıldırım Gazetesi, Bizim İnegöl Gazetesi.

Extented Abstract

This study discussed the service process of Cemal Arık, who served as the Mayor of İnegöl Municipality between 1989 and 1994. A source discusses the activities carried out in general terms related to the period in question. However, no sources discuss the period in terms of the press. The study aims to fill the literature gap by revealing how Cemal Arık's activities were handled during his service period in the local press. Yıldırım and Bizim İnegöl newspapers, which continued their publications in İnegöl on the relevant dates and had an essential place in the local press, were scanned. To support the issues in the press with official data, the data of İnegöl Municipality Council Minutes were scanned and included in the study. The collected data

were classified and analyzed. After the analysis, it was observed that the Mayor actively used the press throughout his tenure, held a press conference once every 15 days, informed about the targeted and carried out works, followed the agenda through the press, and chose to interact with the people of the district by sending articles to the newspapers and conveying the statements that the press usually included on the first page. Services are classified and explained as activities and other activities within the scope of municipal services. Municipal activities, such as parks, kindergartens, soup kitchens, and health centers, were opened to meet the needs of the people. Traffic arrangements have been made in terms of the problems experienced by the city regarding traffic, and solutions such as signaling works, maintenance of streets, and intersection construction have been proposed. The fact that there is significant air and environmental pollution in the district has been an essential problem in terms of public health. To prevent air pollution, which is taken to prevent air and environmental pollution, sanctions have been imposed by the municipality for the use of coal fuels with a sulfur content of less than 1%. Another solution was establishing a treatment plant to treat domestic and industrial wastes. Other services separated from municipal services include tourism, sports, culture and arts, and various events and openings held on the anniversaries of the liberation of İnegöl from enemy occupation, which have an essential place in İnegöl. In terms of tourism, efforts have been made to make Oylat, the only touristic region of İnegöl, able to meet the people's and tourists' needs. The problems in terms of transportation were solved by organizing road construction and bus services, and after the provision of services such as new bathrooms, picnic and recreation facilities, and parking arrangements, Oylat, which was previously only served in the summer season, became able to serve throughout the year. In terms of sports, services were provided to contribute to the development of non-federated sports clubs, amateur sports clubs, and İnegölspor club, which is in the second league. It aims to support sports clubs by organizing morale events for football players, allocating places to clubs, holding local openings, and hosting charity nights in case of insufficient financial resources. In addition, to provide financial support to İnegölspor, the municipality allocated two kiosks, İnegölspor Foundation was established, İnegölspor stamp and banderole were printed, and a place was allocated to be used as İnegölspor Gas Station to generate income with the right to name. To contribute to the development of the district, the Culture, Art, and Solidarity Foundation was established to organize various cultural and artistic activities. Musical comedies, theater plays, concerts, and exhibitions were held on various dates. In addition, it was decided to establish a Turkish art music conservatory. Another service organized by the municipality was to celebrate the anniversary of the liberation of the district from enemy occupation (September 6, 1922). In the first year of the service year, it was celebrated with ceremonies and concerts. Starting from the second year, the I. İnegöl liberation festivals, which were organized to make the festival celebrations traditional, were organized and continued in the following years. During the liberation festivals, different cultural and artistic activities were held yearly, furniture week and meatball day were organized to contribute to the city's promotion, and the opening ceremonies of the activities carried out to serve the city coincided with this period. In addition to the public's positive reactions to the activities, there were service requests in cases where they found it insufficient. From time to time, the public and opposition parties directed criticisms, and it was seen that Cemal Arık responded to the demands and

Keywords: İnegöl Municipality, Cemal Arık, Municipal Services, Yıldırım Newspaper, Bizim İnegöl Newspaper.

Giriş

Bu çalışma, 1989-1994 yılları arasında İnegöl Belediye Başkanlığı görevini yürüten Cemal Arık dönemine odaklanarak yerel yönetim anlayışı çerçevesinde belediyecilik faaliyetlerinin yerel basında nasıl ele alındığını incelemeyi amaçlamaktadır. Yerel yönetimlerin, halkın ortak ihtiyaçlarını karşılamak ve bölgesel hizmetleri yerine getirmekle yükümlü kamusal yapılar olduğu literatürde vurgulanmaktadır. Bu bağlamda belediye başkanları hem idari hem de siyasi temsil yetkisine sahip yöneticiler olarak ön plana çıkmaktadır. Çalışmada, Cemal Arık'ın belediye başkanlığı sürecinde gerçekleştirdiği hizmetler ile halkın talepleri doğrultusunda geliştirdiği politikalar ele alınmıştır. Basın ile kurduğu etkileşim, dönemin yerel gazeteleri olan Yıldırım ve Bizim İnegöl üzerinden analiz edilmiştir. Ayrıca, belediye meclis kararları gibi resmî belgelerle desteklenen bu araştırma, yerel basında belediye yönetimine yönelik eleştiriler, toplumsal beklentiler ve yönetimin bu eleştirilere verdiği yanıtları değerlendirmektedir. Tarihsel bağlamda İnegöl Belediyesi'nin kuruluşundan itibaren görev yapmış belediye başkanları incelenerek, Cemal Arık'ın görev dönemi bu süreklilik içinde değerlendirilmiştir. Özellikle 1989 yerel seçimleri, seçim sürecindeki dinamikler ve seçim sonuçları bağlamında ele alınmış; Arık'ın belediye başkanlığı süresince uyguladığı yönetim anlayışı, kamuoyu ile ilişkileri ve basında nasıl temsil edildiği üzerine yoğunlaşmıştır. Çalışma, yerel yönetimlerin halk ile kurduğu ilişkide basının oynadığı rolü

ortaya koyarak, belediye yönetiminde hesap verilebilirlik, katılımcılık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir.

Yönetim bilimi literatürü incelendiğinde yerel yönetimler, adem-i merkeziyet ya da yerinden yönetim (Keleş, 2012, s.21), merkezî otoritenin kamu hizmetlerinden bir bölümünü başka bir kuruluş eliyle yürütmesi şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımlamadan hareketle yerel yönetim sistemi için vurgulanan temel amaç, bir bölgede yaşayan halkın ortak ihtiyaçlarını ve taleplerini gidermeye dönük halkın bir araya gelerek oluşturduğu organlar ile o bölgeyi yönetip yönlendirmeleri olarak belirtilmiştir (Gözübüyük, 2006, s.36). Bölgesel nitelikteki hizmet ve ihtiyaçları yerine getirme görevi yerel yönetimlere bırakılmıştır. Bununla birlikte tek bir yerel yönetim birimi söz konusu değildir, birden fazla yerel yönetim birimi var olmuştur. Bunlardan biri de ele alınan belediyedir (Çelik, 2003, s.101-102). Belediye başkanı, belediyenin siyasi ve idari temsilcisidir. Belediye başkanının göreve gelmesi ise ya atama ya da seçimle gerçekleşmektedir. Belediye kurumunu verimli bir şekilde çalıştırmak ve birimler arasında eşgüdümü gerçekleştirmekle yükümlüdür (Çelik, 2003, s. 102). Belediye başkanı, belediyenin yürütme organını teşkil etmektedir. Seçmenlerce çoğunluk yöntemine göre tek dereceli olarak beş yıllık görev süresi için seçilir. Belediye başkanı, 5393 Sayılı Kanun'da daha detaylı anlatımı olan; meclis ve encümenin kararları ile belediye emir ve yasaklarını uygulamak, yerel nitelikli işleri yürütmek, belediye mallarını yönetmek, gelir ve giderlerini izlemek, belediye adına sözleşme yapmak, belediyeyi temsil etmek, mülkî amirin göndereceği mevzuatı yaymak ve ilan etmek gibi görevlerle yükümlüdür (Karabulak, 2013, s.18). İnsan ihtiyaçlarının çok ve çeşitli olması, yerel halkın müşterek ihtiyaçlarını karşılamak görevi ile yükümlü yerel yönetim birimlerinin hizmetlerinin de çeşitli ve karmaşık olmasına sebep olmaktadır (Pustu, 2005, s.131). Halka yakın konumda olan yerel yönetimler halkın ihtiyaçlarını ve sıkıntılarını yakından takip edebilir ve en hızlı şekilde karşılık verebilir. Bu sayede halk ile bütünleşir. Halk, yönetim içerisinde ihtiyaçlarının doğrudan karşılık bulması ile de yönetime katılım sağlamış olmaktadır (Cinni, 2019, s.6). Bu bağlamda halkın, ihtiyaçlarını ve taleplerini ileterek kentlilik/şehirlilik bilincine sahip olması yerel yönetimlerde kıymetli bir yere sahiptir. Kentlilik bilinci, kişinin kendisini kente karşı sorumlu ve kenti de kendisine ait hissetme durumudur. Kentin sahip olduğu doğal, tarihi ve kültürel ortak değerlerin korunması ve yapılan yatırımlara sahip çıkılmasında huzur, güven ve refah ortamının sağlanmasında kentte yaşayan insanların kentlilik/şehircilik bilincine sahip olması büyük önem taşımaktadır (Sağocak, 2016, s.57).

1870 tarihinde birinci sayısı yayınlanan Hüdavendigâr vilayeti salnamesinde, ilk İnegöl Belediye Başkanı olarak Sadıkhade Süleyman Ağa ve azaları belirtilmiştir. İnegöl Belediyesi hakkında düzenli olarak tutulmuş olan kayıtların 1870 yılına ait olması ile birlikte İnegöl Belediyesi'nin kuruluş tarihinin, 1870 yılı olduğu anlaşılmaktadır (Kahraman, 1992, s.236). İnegöl Belediyesi'nin kuruluş tarihinden çalışma konusunu kapsayan tarihe kadar olan süreçte belediye başkanlığı görevini yerine getiren başkanlar, görev sıralaması ve görev tarihleri ile birlikte şu şekildedir ("Önceki Başkanlarımız", 2004):

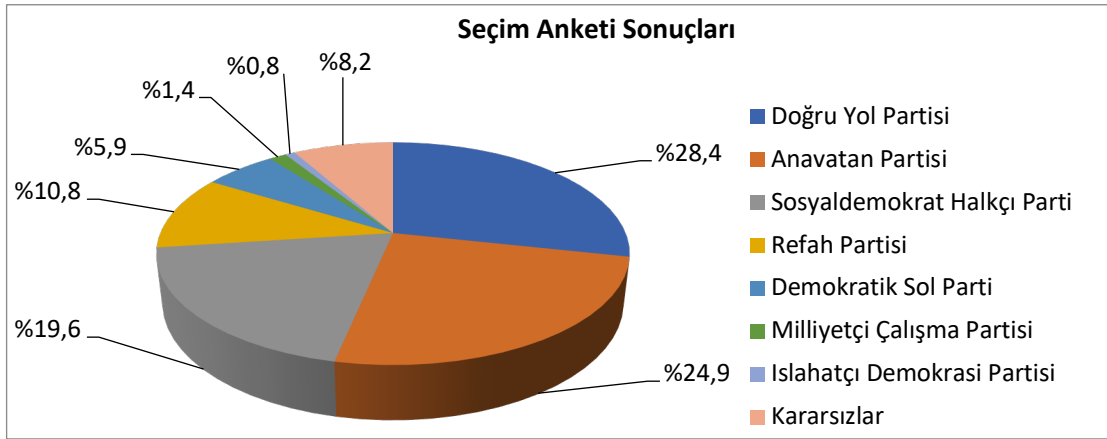
Belediye Başkanı	Görev Süreleri
Sadıkhade Süleyman Ağa	1870-1879/1883-1888/1899-1901
Hacı Ahmet Efendi	1879-1881
Hacı Ethem Oğlu Halil Ağa	1881-1883
Hacı Veli Ağazade Ahmet Efendi	1888-1889
Kadıyoran Osman Ağa	1900-1901

Sofyalı Osman Bey	1901-1908/1917-1920
Bezzaz Yusuf Efendi	1908-1909
Debbağ Hacı Mehmet Efendi	1909-1909
Hocazade Hüseyin Efendi	1909-1910
Pazarcıklı İbrahim Efendi	1910-1911
Demircizade Ali Rıza Efendi	1912-1914/1929-1930
Hilmi Bey	1914-1916
Bosnalı Ahmet Bey	1916-1917
Laz İsmail Efendi	1920-1922
Hacı Emin Efendi	1922-1924
Pazarcıklı Ahmet Hamdi Bey	1924-1929
Ali Reşit Eralp	1930-1934
Sabri Demircioğlu	1934-1935/1942-1948
Nuri Doğrul	1935-1942/1950-1955
Ali Rıza Sakarya	1948-1950
Kemal Özkan	1955-1957/1959-1960
Mehmet Çıracı	1957-1959
Kenan Özaslan/ Ali İhsan Günalp	1960-1963 Atama
Abdullah Akdoğan/ Erçetin Yorgancıoğlu	1960-1963 Atama
Enver Yıldırım/ İskender Salt	1960-1963 Atama
Ahmet Akyollu	1963-1977
Refik Tabakoğlu	1977-1980
Rafiz Karataş	1980-1984 Atama
Muhiddin Tanoğlu	1984-1989
Cemal Arık	1989-1994

Çalışmada 1989-1994 tarihleri arasında belediye başkanlığı yapan Cemal Arık dönemi ele alınmıştır. Cemal Arık'ın özgeçmiş bilgileri şu şekildedir: "28 Şubat 1953 tarihinde İnegöl'ün Saadet Köyü'nde dünyaya gelmiştir. İlkokul eğitimini kendi köyünde, orta ve lise öğrenimini İnegöl'de tamamlamıştır. 1975 yılında Hava Harp Okulu'ndan Teğmen rütbesi ile mezun olmuştur. 1976 yılında İzmir Çiğli Uçuş Okulu'nu bitirerek Jet Pilot Teğmen rütbesi ile Hava Kuvvetleri saflarına katılmıştır. 1980-1985 yılları arasında Hava Harp Okulu öğrenci alaylarında takım ve bölük komutanlıkları görevlerinde bulunmuştur. 28 Şubat 1985 tarihinde emeklilik haklarını kullanarak aynı yıl İnegöl'e yerleşmiştir. İnegöl'e dönmesi sonrasında mobilya ve kereste ticareti ile ilgilenmiştir" (Kahraman,1992,

s.258). 1989 yılında yapılan yerel seçimlerde Doğruyol Partisi'nden belediye başkanlığına aday olmuştur. 1989-1994 yılları arasında İnegöl Belediye Başkanı olarak görev yapmıştır.

"26 Mart 1989 Yerel Seçimlerinde Türkiye genelinde Anavatan Partisi 570, Demokratik Sol Parti 37, Doğruyol Partisi 550, İslahatçı Demokrasi Partisi 7, Milliyetçi Çalışma Partisi 24, Refah Partisi 74, Sosyal Demokrat Halkçı Parti 652 ve Bağımsız Adaylar 70 Belediye Başkanlığı kazanmışlardır" (Şahin, 2020, s.75). "26 Mart 1989 Yerel Seçimleri İnegöl'de Anavatan Partisi mevcut Belediye Başkanı Muhittin Tanoğlu, Demokratik Sol Parti İskender Sönmez, Doğruyol Partisi Cemal Arık, İslahatçı Demokrasi Partisi Celal Okur, Milliyetçi Çalışma Partisi Habip Özdede, Refah Partisi Hikmet Şahin, Sosyal Demokrat Halkçı Parti Musa Cankat ile seçime katılmıştır" (Şahin, 2020, s.75). Yerel Seçimler, ilçede heyecana sebep olmuş, seçim öncesi süreçte vatandaşın düşüncelerini haber yapmak isteyen Bizim İnegöl gazetesi ile İnegöl Muhabirler Derneği'nin ortaklaşa olarak 10-23 Mart tarihleri arasındaki 2 haftalık süreci kapsayan ve değişik kesimlerdeki 1000 seçmenin görüşünü alarak düzenlenen anket sonuçları şu şekildedir (Bizim İnegöl, 1989, Sayı:2222, s.1):

1989 yılında yapılan belediye seçimlerinde Doğruyol Partisi'nden belediye başkanı adayı olarak katılan Cemal Arık (Şahin, 2020, s.75) seçimi kazanmış ve İnegöl Belediyesi'nin 30'uncu belediye başkanı olarak görev yapmıştır ("Önceki Başkanlarımız", 2004). Seçim sonuçları sonrasında İnegöl Belediye Meclisi'nde DYP 18, SHP 1, RP 1 üyelik kazanmıştır (Bizim İnegöl, 1989, Sayı:2223, s.1).

Belediye Başkanı Cemal Arık, halkın taleplerini iletebilmesi için görüşme günleri düzenlemiştir (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2566, s.1). Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü tarafından düzenli olarak basın toplantıları organize edilmiştir (İnegöl Belediyesi, 1994, 11). Göreve başladığı tarihten itibaren ilçe basınındaki gazeteler, belediye başkanına manşetlerde sıkça yer vermiştir. Yıldırım ve Bizim İnegöl gazeteleri gerçekleştirilen belediyecilik faaliyetlerine yer vermiştir. Bunun yanı sıra dönemin konularını ele almıştır. Gazetelerin halkın taleplerine de yer verdiği tespit edilmiştir. Cemal Arık'ın muhalif parti üyeleri veya vatandaşlar tarafından yapılan eleştirilere yönelik açıklamalar yaptığı da görülmüştür. Çalışmanın daha verimli bir şekilde ele alınabilmesi amacıyla başlıklar altında söz konusu faaliyetler, talepler, eleştiriler ve açıklamalara yer verilmiştir. Çalışmada yerel basında öne çıkan Bizim İnegöl ve Yıldırım gazetelerinden yararlanılmıştır. Ayrıca dönemin ilgili konularına dair resmi verilerle desteklemek amacıyla İnegöl Belediye Meclisi Tutanaklarından yararlanılmıştır.

Amaç

Bu çalışma Cemal Arık'ın Belediye Başkanlığı yaptığı dönemde İnegöl halkına sunduğu hizmetleri araştırmak ve bu hizmetlerin yerel halkın yaşantısına etkilerinin gözlemlenerek akademik araştırma ile kayıt altına alınmasını amaçlamaktadır.

Yöntem

İnegöl Halk Kütüphanesinde yer alan basın arşivi taraması sonucunda dönemin öne çıkan süreli gazeteleri belirlenmiştir. Bizim İnegöl ve Yıldırım gazeteleri üzerinde çalışma yapılmasının uygun olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu gazetelerin haberleri incelenerek, ilgili tarihler arasında çalışmanın içeriğine uygun olan haberlerin bilgileri derlenmiştir. Çalışmanın ana başlıkları, belediyeçilik hizmetleri ve diğer hizmetler olarak belirlenmiştir. Diğer hizmetler başlığı altında turizm, spor, kültür-sanat, İnegöl kurtuluş şenlikleri kutlamaları olarak gruplandırılmıştır. Sınıflandırma sonrasında konu bütünlüğü sağlanacak şekilde haberler tasnif edilmiştir. Metni, resmî verilerle desteklemek amacıyla İnegöl Belediye Başkanlığı Yazı İşleri Müdürlüğü'nden dilekçe ile izin alınmıştır. İnegöl Belediyesi bünyesinde muhafaza edilmekte olan İnegöl Belediye Meclisi Tutanakları örnekleri incelenmiştir. Elde edilen veriler, makale metninin başlıkları altında sınıflandırılan konuları destekleyecek şekilde kaleme alınmıştır.

Belediyeçilik Hizmetleri

Belediye Başkanı Cemal Arık, her 15 günde bir basın toplantısı düzenlemiş ve bilgilendirmeler yapmak yolu ile çalışmalarını halka duyurmayı hedeflemiştir (Yıldırım, 1989, Sayı 1255, s.1). Yıldırım gazetesine verdiği bir demeçte: “Basının yapıcı eleştirileriyle eksiklerimizi görme imkânı buluyoruz” şeklindeki ifadeleri ile de basının ele aldığı konuları takip ettiğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1993, Sayı:2341, s.1). İnegöl Belediyesi tarafından sanayi bölgesinde İtfaiye Grup Amirliği'nin 16 Mayıs 1989 tarihinde hizmete girmesi ile meydana gelebilecek yangınlara en kısa sürede müdahale edilmesi amaçlanmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1138, s.1). İtfaiye araçlarına takviye olması amacıyla sulamakta kullanılan 2 adet arazöz araç alımı yapılmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1990, Karar No:141).

İlçede, halkın ailesi ile vakit geçirebileceği alanlara yönelik hizmetler gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1202, s.1). Lunapark, 18 Mayıs 1990'da açılış töreniyle hizmete girmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1442, s.1). Belediyenin kendi imkânları ile belediye önüne dinlenme yeri (park) yapımına dair haberler basında yer almıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1268, s.1). Ayrıca çocukların eğlenme imkânı bulduğu bir diğer mekân olarak belediye çocuk bahçelerinin bakım ve onarımı yapılmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1463, s.1). 10 Haziran 1993'te iki kapılı dinlenme parkı hizmete açılmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2186, s.1). 6 Eylül 1993'te Kavaklaraltı Parkı hizmete açılmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2264, s.1). Turgutalp Çocuk Parkı, Kuşulu Park ve piknik alanı 7 Ekim 1993'te açılmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2289, s.1). Park ve bahçe çalışmalarında 1989-1994 döneminde Belediye bünyesinde mevsimlik 120.000 çiçek ve 12.000 ağaç dikimi ile çevre düzenlemesi gerçekleştirilmiştir (İnegöl Belediyesi, 1994, 27).

Anne ve babası çalışan çocukların daha sağlıklı yetiştirilmeleri amacıyla belediye tarafından kreş açılması konusu görüşülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:570). Kreş açılmasının faydalı olacağı yönünde oy birliği ile karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1990, Karar No:103). 30 Temmuz 1990'da Belediye Kreş ve Gündüz Bakımevi törenle hizmete açılmıştır (İnegöl Belediyesi, 1994, s.43). Belediyenin meclis toplantısında, yardıma muhtaç olduğu tespit edilen kişilerin ve belediyede 1475 sayılı kanun hükümlerine göre görev yapan işçilerin isteğe bağlı olarak yemek yiyebilmesi için aşevi kurulması konusu görüşülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:569). Aşevi kurulması yönünde oy birliği ile karar alınmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1990, Karar No:103). Basın tarafından çeşitli tarihlerde aşevi ne zaman açılacak başlıkları ile hatırlatılan ve merakla takip edilen konulardan biri olmuştur (Yıldırım, 1993, Sayı:2118, s.1). Aşevi, 26 Mayıs 1993'te hizmete açılmıştır (İnegöl Belediyesi,

1994, s.44). İlçede bulunan eski hal binasının yeniden düzenlenerek gıda ve benzerlerinin satışının yapılacağı bir alışveriş merkezine dönüştürülmesi görüşülmüştür. Belediye meclisinin bu konuda belediye encümenine tam yetki vermesine ve gerekli işlemlerin yapılmasına karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:124). Toplam 2500 m² alanda, İller Bankası tarafından ihale edilecek olan iş hanının Devlet Planlama Teşkilatı tarafından yatırım programına alındığı, İller Bankası'na projenin teslim edilmesi sonrasında ihale edilerek iş hanının 1993-1994 yılları arasında bitirilmesi planlandığı bilgileri Cemal Arık'ın gazeteye verdiği demeçte yer almıştır (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2405, s.1). Otopark, alışveriş merkezi ve belediye hizmet binasının temeli 16 Ekim 1993'te atılmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2297, s.1).

Yenişehir yolu kavşağında sıklıkla yaşanan kazalar gazete başlıklarında yer almıştır. Bu konu ile ilgili belediyeden harekete geçilmesi talep edilmiştir. Belediye tarafından yapılan incelemelerin ardından Belediye Başkanı Cemal Arık, sinyalizasyon tertibatı projesinin gerçekleştirilmesine dair söz vermiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1179, s.1). Benzer diğer bir talep, Atatürk Bulvarı bölgesinde trafik işaretlerinin bulunmaması hakkında yapılmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1189, s.1). Trafik düzenlemeleri hususunda Bursa-Ankara karayolunun, İnegöl sınırları içinde kalan kısmı ile ilgili İnegöl Belediye Başkanlığı ve Karayolları Bölge Müdürlüğü arasındaki organizasyon çerçevesinde yapılacak çalışmalar planlanmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1227, s.1). Ayrıca İnegöl Trafik Tescil ve Denetleme Amirliği bünyesinde yer alan İnegöl Trafik Alt Komisyonu, ilçede sinyalizasyon çalışması yapılması gereken yerleri tespit etmiştir. Komisyon tarafından yapılan çalışma sonucunda belirlenen 22 bölgeye ihtiyaç durumu gözetilerek ikaz lambası ve sinyalizasyon cihazı uygulaması yapılması uygun görülmüştür (Yıldırım, 1989, Sayı:1233, s.1). Mesudiye bölgesindeki kavşakta farklı tarihlerde kazalar meydana gelmesi, basının tepkisini çeken bir diğer konu olmuştur (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2524, s.1). Bölgeye alt geçit yapılması kararı alınmış, 10 Eylül 1993'te Mesudiye altgeçidinin temel atma töreni gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1993, Sayı:2270, s.1). 17 Ocak 1994'te hizmete açılmıştır (Yıldırım, 1994, Sayı:2382, s.1). Vatandaşlar tarafından cadde ve sokaklar ile ilgili şikâyetlere sebep olan bir diğer konu, ışıklandırmaların yetersiz kalması olmuştur. Belediye başkanı, cadde ve sokakların yeni sistem aydınlatma çalışmaları ile bu sorunu çözdüklerini, Mesudiye Caddesi'nde 15 metre aralıklarla yerleştirilerek yapılan ışıklandırma çalışmalarının genişletilerek devam edeceğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1993, Sayı:2192, s.1). Bursa-Ankara yolunun büyük bir kısmının, ışıklandırma yapılarak, ilçenin çıkış bölgesine kadar çalışmaların sürdürüleceği Elektrik İşletmesi Müdürü tarafından bildirilmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2654, s.3). İlerleyen tarihlerde ışıklandırma yapılan bir diğer bölge ise ilçenin en işlek caddelerinden biri olan Atatürk Bulvarı'dır. (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2636, s.1). İlerleyen tarihlerde çeşitli bölgelerde yapılan asfalt dökme çalışmaları da basın ilk sayfalarında yer vererek halka aktardığı konulardan biridir (Yıldırım, 1989, Sayı:1181, s.1). 1989 ile 1994 yılları arasında 618.600 m² asfalt dökme çalışması gerçekleştirilmiştir (İnegöl Belediyesi, 1994, 52). Birçok cadde ve sokaktaki kaldırımların, tretuvarların, bordür taşlarının onarım ve bakımı yapılmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1252, s.1). Bursa-Ankara yolunun karşısında kalan bölgede açıktan akan kanalizasyon şebekesi tepkilere sebep olmuştur. Bunun üzerine Cemal Arık bir açıklama yaparak söz konusu yere bir kilometre uzunluğunda kanalizasyon şebekesi yapılacağını, bu iş için kullanılacak büzleri (yapının dışında pis suyun taşınmasında kullanılan betondan yapılmış boru) belediye tarafından imal edilip daha uygun bir maliyetle gerçekleştirileceğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1263, s.1). İnegöl Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü'ne ayrılan bütçenin bir kısmı ile beton kırma ve dökme makineleri, kum-çakıl siloları ve trans mikser alınarak hizmetlerin hızlandırılacağı yönünde belediye başkanı tarafından açıklama yapılmıştır (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2604, s.3). 1989 ile 1994 yılları arasında 266 adet cadde ve sokağa

48.914 metre muhtelif çaplarda kanalizasyon hattı çalışması gerçekleştirilmiştir (İnegöl Belediye, 1994, 18).

Sağlık Müdürlüğü'nün 7 Nisan 1989 tarih ve 04884 sayılı müracaatı ile imar planında resmî kurum alanı olarak gösterilen yerin sağlık ocağı alanı olarak değiştirilmesi talebi belediye meclisince görüşülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:62). Tapuda belediyeye ait resmî kurum alanının sağlık ocağı hizmet binası olacak şekilde plan değişikliğinin yapılmasına karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:118). İnegöl mobilyacılar sanayi esnafı, küçük bir sağlık istasyonu kurulmasını istemiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1227, s.1). Küçük sanayi sitesinde sağlık istasyonu kurulması talebi, belediye meclisince tetkik olunmuştur (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:361). Sosyal Sigortalar Kurumu bünyesinde sağlık istasyonu kurulması için yer tahsis edilmesi uygun görülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:380). Eski PTT binasının birinci katında Bağ-Kur üyesi esnafın ve yardıma muhtaç vatandaşların ücretsiz muayene olabilecekleri belediye sağlık kabini hizmete girmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1450, s.1). Hurdalıkta bulunan ambulans tamir edilerek hizmet verilebilecek duruma getirilmiştir. (Yıldırım, 1989, Sayı:1149, s. 1). Sağlık alanında bir diğer faaliyet ise İlçe Tarım Müdürlüğü tarafından belediye başkanının ve yardımsever vatandaşların katkılarıyla Hayvan Hastanesi kurulması olmuştur (Yıldırım, 1992, Sayı:2027, s.1). İlçeye bağlı bölgelerden biri olan Çeltikçi Köyü'nde yaşanan su sorunu ile ilgili Belediye Başkanı Cemal Arık açıklama yapmış, 1986 yılında bölgede başlatılan artezyen kuyuları çalışmalarının yavaş ilerlediğini bildirmiştir. Bu sorun ile ilgili üç su kuyusunun yakında hizmete gireceğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1278, s.1). Açıklama yapmasından kısa bir süre sonra söz konusu kuyuların açılışı törenle gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1309, s.1). Mahmudiye ve Hamidiye mahallelerinde yaşanan su sorununa çözüm olarak başlatılan isale hattı çalışmaları tamamlanarak 2 Aralık 1991'de törenle hizmete girmiştir (Yıldırım, 1991, Sayı:1840, s.1). İlçenin su sorununu büyük ölçüde giderecek olan ve Turgutalp Köyü kaynak suyu Cerrah'taki ana depo üzerinden ilçeye getirilmesini sağlayacak proje, İller Bankası'nın onayını alması sonrasında Devlet Planlama Teşkilatı'nın 1993 yılı yatırım programına alınmış, projenin 1994 yılında bitirileceği Belediye Başkanı Cemal Arık tarafından açıklanmıştır (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2592, s.1). Ekim 1993'te ihale edilen Ulupınar kaynak suyunun ilçeye getirilmesi için çalışmalar başlamıştır. (İnegöl Belediyesi, 1994, 17).

Bir diğer konu, halkın ve muhalif partilerin gerçekleştirilen faaliyetleri ne derece yeterli gördüğü ve nasıl değerlendirdikleri olmuştur. Bu doğrultuda çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. İnegöl Sosyal Demokrat Halkçı Parti Teşkilatı eski başkanı Süleyman Atılgan, 26 Mart seçimleri sonrasındaki süreçte yapılan hizmetleri değerlendirmiştir. İlçede su sorununun olduğunu ifade etmiştir. Çöplerin toplanması konularında yetersiz kalındığı yönünde eleştiriler yöneltmiştir. (Yıldırım, 1989, Sayı:1306, s.1). Söz konusu eleştiriye Belediye Başkanı Cemal Arık, ilçede akmayan çeşme bulunmadığını ve temizlik işleri kadrosunun yetersiz olunmasına rağmen çöplerin zamanında toplanılmasına itina gösterdiklerini beyan etmiştir (Yıldırım, 1989, Sayı:1308, s.1). Fen İşleri Müdürlüğü'nde kullanılmak üzere kamyon; şehir içi temizlik işleri için sıkıştırılmalı bir çöp kamyonu, şehir içi yolcu taşımacılığında kullanılmak üzere büyük ve küçük tip yolcu taşıma araçları satın alınmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:545). Belediye tarafından 100 adet çöp konteynırı ve 2 hidrolik sıkıştırılmalı çöp römorku alınmıştır. Şehrin çeşitli bölgelerine konteynırlar yerleştirilmiştir. Çöp römorkları sanayi bölgesinde görevlendirilmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1513, s.1). İnegöl'de 1974-1975 tarihlerinden itibaren kullanılan şehir çöplüğü, çevre sağlığı problemi oluşturması sebebiyle kapatılarak

Hamzabey köyü sınırlarında kalan Malak Deresi mevkiinde tahsis edilen yere taşınmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1535, s.1).

İlçenin temel sorunlarının başında gelen hava kirliliği konusunda çözüm odaklı adımlar atılmıştır. Belediye meclisi gündemine alınan kömür satışı konusu ile ilgili belediye bünyesinde kurulması planlanan tanzim satışları (kömür-odun gibi) 02.12.1960 tarihli Tanzim Satış Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri ve 1580 Sayılı Belediye Kanunu'nun 43'üncü ve 61'inci maddesi hükümlerince tasdiki sağlanmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1989, Karar No:166). İnegöl Belediyesi Başkanlığı'nın 7 Ağustos 1990 tarihli 1453 sayılı kararı doğrultusunda kükürt oranı %1'in üzerinde olan kömürlerin satışı yasaklanmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1511, s.1). 24 Temmuz 1992'de İlçe kaymakam vekili, belediye başkanı, sağlık ocağı tabiplerinin katıldığı toplantıda İlçe Hıfzıssıhha Kurulu, Bursa Belediyesi tarafından ithal edilen kömür ile ceviz kömürü dışındaki kömürlerin depolanması ve satışı 1 Ağustos 1992 tarihinden itibaren yasaklanmıştır (Yıldırım, 1992, Sayı:2043, s.1). İlçe Hıfzıssıhha Kurulu'nun aldığı karar, ilçe halkı tarafından olumlu karşılanmış, hava kirliliğinin önlenmesi amacıyla alınan kararları desteklediklerini ifade etmişlerdir (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2468, s.1). Ancak, alınan karara tepki gösterenler de olmuştur. İthal kömürün maliyetleri arttıracak, rekabet güçlerini düşürecek gerekçesi ile sanayiciler tepki göstermiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2056, s.1). Bir diğer tepki İSTAŞ, KENTAŞ ve STARWOOD şirketlerinin sahibi Mehmet Yıldız'dan gelmiştir. Hava kirliliği konusunda önlem alınabilmesi için şahsi çabasından bahseden Yıldız, bu konuda çözümün doğalgaz olduğunu, bu doğrultuda doğalgaz başvurusu yaptığını ancak bir sonuç alamadığını ifade etmiştir (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2471, s.1). Bahsi geçen konuya bir diğer eleştiri RP Kütahya Milletvekili Ahmet Derin tarafından yöneltilmiştir. İthal kömürün hava kirliliğini önlemediğini ileri sürerek kömürlerin laboratuvarında yakılıp ölçümü yapıldığında kükürt oranı 0.42 gibi düşük bir oranda çıktığını ancak soba ve kalorifer kazanlarında yakıldığında 1.21 oranına yükseldiğini ifade etmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık ve Mühendislik Akademisi verilerine göre yıkanmış Tunçbilek kömürünün kükürt oranının 1.40 ile 1.84 arasında olduğunu ve 2.0'ın altında olduğu için dünya standartlarında sayıldığını belirtmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2063, s.1). RP İlçe Başkanı Remzi Kök, 28 Ağustos 1992 tarihinde İlçe Hıfzıssıhha Kurulu'nun Tunçbilek ve Soma kömürlerinin serbest bırakılması kararı aldığını, önceki alınan kararda ısrar etmeyen yöneticilere teşekkür ettiğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2089, s.1). Çevre kirliliğini önleme konusunda esnaflar tarafından da bir adım atılmıştır. Hurda lastik işleyicileri, yaptıkları işin çevre kirliliğine sebep olduğu gerekçesiyle sanayi bölgesinde çalışabilecekleri uygun bir yer verilmesini talep etmişlerdir. Belediye Başkanı Cemal Arık, esnafın bu talebine en kısa zamanda uygun yer tahsis edileceğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1515, s.1). 720 m² alan üzerinde 18 dükkânlı Lastikçiler Sitesi kurulmuştur (İnegöl Belediyesi, 1994, 23). 29 Aralık 1993'te faaliyete geçirilmiştir (Şahin, 2020, s.76). İlçede "İmar Uygulamalarından Kaynaklanan Sorunlara Çözüm Önerileri" konulu eğitim semineri deneyimli bürokratlar ve öğretim üyelerinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Organize Sanayi Bölgesindeki arıtma sorununa çözüm amacıyla "Atık Su Arıtma-Enerji Temini, Temiz Su Temini ve Katı Atık Arıtma" konulu panel düzenlenmiştir (İnegöl Belediyesi, 1994, 55). Çevre kirliliği konusunda incelemelerde bulunmak üzere Belediye Başkanı Cemal Arık başkanlığında İnegöl'den oluşturulan heyet, Avrupa'da gezisinde çeşitli ülkelere (Almanya, İngiltere, Fransa, İsviçre, Avusturya) giderek arıtma tesislerinde incelemeler yapmışlardır. Belediye Başkanı Cemal Arık, 15 gün süren gezide beş ülkede sekiz ayrı firmayı ziyaret ettiklerini, ayrı özellikleri olan 11 arıtma tesisini inceleme fırsatı bulduklarını, bu incelemeler sırasında endüstriyel tesislere ait atık suların arıtılmasının yanı sıra şehir atık sularının arıtılmasının da incelendiğini, endüstri ve ev atıklarının müşterek olarak tasfiye edilmesinin ekonomik olup olmadığının etüt edildiğini ifade etmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1499, s.1). Arıtma tesisi konusunda yapılan incelemeler ve araştırmalar sonrasında Danimarka'nın Kruger firması

ile anlaşmaya varılmıştır (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2686, s.1). Belediye Başkanı Cemal Arık'ın İnegöl şehir ve organize sanayi bölgesi atıklarını arıtmak üzere kurulacak olan arıtma tesisi için organize sanayi bölgesinde 60 dönüm yer ayrıldığı açıklamasını yapması sonrası, tesis için ayrılan bölgenin imar planına dahil edildiğini ifade etmiştir. Kruger firmasına yaptırılacak olan arıtma tesisinin, organize sanayi bölgesinde 4.000 m³, şehir içindeki 18.000 m³ suyu arıtacağı bilgisi verilmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2707, s.3). Botaş genel müdürlüğü ile birlikte organize sanayi bölgesi için "Doğalgaz Çevrim İstasyonu" çalışmaları 1991 yılı sonlarında başlatılmıştır. 1993 yılının Ekim ayında 10.000 m²'lik arazi üzerinde söz konusu istasyon kurulmuştur (İnegöl Belediyesi, 1994, 74).

Diğer Hizmetler

Belediyeler, sosyal belediyeçilik anlayışına göre alt yapı hizmetlerinin gerçekleştirilmesi dışında sosyal sorunların çözümü konusunda da sorumlu tutulmaktadır. Bu doğrultuda sosyal, kültürel, sportif ve buna benzer konularda hizmet sunulması için çalışmalar gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Kocaoğlu, Aydoğan, Akkuş, 2017, 160). Sosyal belediyeçilik faaliyetleri çalışmalarında yöre halkı ile fiziki ve duygusal bağ kurulması önemli bir yere sahiptir. Hizmetlerin gerçekleştirilmesi ve kararların alınması konularında halkın beklenti ve ihtiyaçları dikkate alınmalıdır (Berkün,2017,595).

Turizm

Turizmin gelişim sürecinde karar alma ve uygulama aşamalarında yerel yönetimler etkili bir yere sahiptir. (Keskin, 2015, 149). Yerel yönetim birimleri içinde turizm ile ilişkisi en kuvvetli olan belediye idareleridir. Belediyelerin turizm alanındaki faaliyetleri şu başlıklar altında toplanabilir: pazarlama faaliyetleri, altyapı faaliyetleri, kültürel ve çevre ile ilgili faaliyetler, imar faaliyetleri, denetim faaliyetleri (Baş, Kılıç, Güçer, 2007). Turizm konusunda İnegöl'ün önemli doğal güzelliklerinden biri olan Oylat ile ilgili çalışmalar yapılmıştır. Şifalı kaplıcası ve doğal güzelliği ile ünlü olan Oylat'ta kış sezonu başladığında İnegöl Belediyesi ile Oylat Şirketi'ne ait olan otelde fiyatlarda indirim uygulaması yapılmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1294, s.1). Ulaşım zorluğu yaşanmaması amacıyla Oylat yolu asfaltlanmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1465, s.1). Ulaşım konusunda dolmuşların keyfi davranışları halkın rahatsız olmasına sebep olmuştur. Alternatif ulaşım seçeneği olması amacıyla Oylat-İnegöl arası belediye otobüsü çalıştırılması talep edilmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1503, s.1). İnegöl-Oylat, Oylat-İnegöl güzergâhında su ve otobüs işletmesi tarafından belediye otobüs seferleri konulması konusu belediye meclisince görüşülmüştür. Talebin uygun olduğuna karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1992, Karar No:191). Bu karar doğrultusunda kaplıcalara günde iki kez otobüs seferi konulmuştur (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2422, s.1). Oylat'a düzenli olarak seferlerin başladığının bildirilmesinin yanı sıra bu hizmetin sezonluk değil, devamlı bir şekilde gerçekleştirilecek olması, halk tarafından memnuniyetle karşılanmıştır (Yıldırım, 1992, Sayı:2006, s.1). Oylat'ın sınırlı bir alan üzerinde kurulu olması, Oylat'a olan ilgi arttıkça yetersiz kaldığı durumlar ortaya çıkmış ve bu doğrultuda piknik ve dinlenme alanlarının genişletilmesi talep edilmiştir. Talebin yöneltildiği İnegöl Orman İşletme Müdürü'nün yaptığı açıklamada, kendilerinin üzerinde çalıştığı projelerin yanında Belediye Başkanlığı'nın da projelerinin bulunduğu, artan talebe cevap verecek duruma getirileceği bildirmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1607, s.1). Belediye Başkanı Cemal Arık, bir diğer mesele olan otopark meselesine çözüm amacıyla katlı otopark yapılacağı ikinci aşamada otopark inşaatı içinde konferans salonu ve spor tesislerinin yapılacağını duyurmuştur (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2323, s.1). Talebin günden güne artmasıyla kaplıcalardaki banyo sayısının da artışına ihtiyaç duyulmuş, Belediye Başkanı Cemal Arık yaptığı bir açıklamada, modern bir banyo daha inşa edileceği konusunu dile getirmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:1910, s.1) 7 Haziran'da banyo törenle hizmete açılmıştır. Açılış töreninde yaptığı

konuşmada beş banyo ve sauna yapmayı planlandıklarını ifade etmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2001, s.1). İnegöl Belediyesi'nin de hissedarı olduğu Oylat Kaplıcaları Turizm Anonim Şirketi'nin Yönetim Kurulu Başkanı Cemal Arık, Oylat Kaplıcaları ile ilgili çalışmalar konusunda büyük yatırımlar gerçekleştirdiklerini, kaplıcaların ülke çapında tanınır hale gelmesini amaçlayarak yaptıkları çalışmaların önemini vurgulamıştır. Ayrıca hizmetlerin yetersiz kaldığı durumlarda gelen şikâyetleri de değerlendirerek eksiklerin giderilmesi konusunda çalışıldığını ifade etmiştir. Çalışmalar hakkında bilgi vermesinin ardından, otel odaları ile ilgili düzenlemeler için gerekli harcamaların şirketin bütçesinden karşılanarak gerçekleştirildiğini aktarmıştır. 6 lüks motelde yapılan düzenlemelerle birlikte ağırlanan misafir sayısında artış olduğu bilgisini vermiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2700, s.1).

Spor

Spor faaliyetleri, yerel yönetimler bağlamında insanların spor ihtiyaçlarını karşılamayı ve desteklemeyi amaçlamaktadır. Belediyeler, spor faaliyetlerini daha çok kültürel ve sosyal işler müdürlüğü birimi altında gerçekleştirmektedir (Güler, Yaman, 2023, s.48). Belediyelerin amatör spor kulüplere ve spora yapabileceği katkı ve yardımlar, yasal çerçeveler doğrultusunda gelişmektedir. 1580 sayılı yasa ve Anayasa'nın öngördüğü kamusal teşvik ve katılımın tüzel kişilik kazanmış hali olan spor kulüplerini gençliğin spora katılımını sağlayan, spor faaliyetleri yapılmasına yardımcı olan yapılanmalar olarak görmüştür (Babacan, 2019, s.20). İnegöl Belediyesi, yasalar çerçevesinde spor konusunda çeşitli faaliyetler gerçekleştirmiştir. Amatör spor kulüplerinden olan Yeni Kurtuluşspor Kulübü yararına etkinlik gecesi düzenlenmiştir. Üç bölümlük müzikal komedi Belediye Düğün Salonunda gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1439, s.1). Yeni Kurtuluşspor Kulübü'ne halı saha ve sosyal tesisler yapmak için yer tahsis edilmesi talebi belediye meclisinde görüşülmüştür. Yeni Kurtuluşspor sahasının 15 yıllığına kulübe tahsis edilmesinin ve halı saha ile sosyal tesislerin yapılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:257). Yeni Kurtuluşspor için sanayi bölgesinde yer alan halı saha tesisi, 16 Şubat 1994'te tören ile açılmıştır (Bizim İnegöl, 1994, Sayı:2919, s.4). İnegöl Gençler Gücü Spor Kulübü'nün, Belediye Başkanı Cemal Arık tarafından gerçekleştirilen yeni lokalinin açılışı, 8 Aralık 1991'de yapılmıştır (Yıldırım, 1991, Sayı:1846, s.1). Belediye meclisinin 10.08.1993 gün ve 1156 sayılı kararı ile İnegöl Gençler Gücü Spor Kulübü'ne 5 yıllık süre için yer tahsis edilmesine karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:297). Spor kulüpleri için gerçekleştirilen bir diğer destek faaliyeti de deplasmanda oynanacak olan müsabakalar için taraftarlara otobüs tahsis edilmesi olmuştur (Yıldırım, 1991, Sayı:1845, s.1; 1992, Sayı:1922, s.1; 1993, Sayı:2128, s.4; Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2480, s.4; 1993, Sayı:2639, s.4). Türkiye ikinci liginde başarılı şekilde ilçeyi temsil eden İnegölspor'a maddi destek sağlamak amacıyla yardım kampanyası başlatılmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1501, s.1). İlçe Kaymakamı Hüseyin Atak, Belediye Başkanı Cemal Arık ile İnegölspor yöneticileri, fabrika sahiplerini ziyaret ederek İnegölspor'a maddî kaynak sağlama konusunda destek talebinde bulunmuşlardır. Ziyaretler sonucunda, İSKO ve SANKO tekstil fabrikalarının sahibi Sani Konukoğlu ve oğlu Abdülkadir Konukoğlu ile İSKO Fabrikası Yönetim Kurulu Başkanı Zeki Konukoğlu, Bışaş Tekstil A.Ş., Küçükçalık Tekstil A.Ş., Şeren Tekstil A.Ş. gibi İnegöl'ün bilinen fabrika sahiplerinden, İnegölspor'a destek olma sözü alınmıştır (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2325, s.4). İnegölspor'a gelir sağlanması maksadıyla belediye tarafından 2 büfe tahsis edilmiştir. Devamlı olarak gelir kaynağı sağlaması için tahsis edilen büfeler, İnegölsporlu idareciler tarafından, her bir büfe, (1990 yılının para değeriyle) aylık 500.000 liradan kiraya verilmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1604, s.1). Temeli 12 Eylül 1986'da atılan (Şahin, 2020, s.75) İnegölspor Tesisleri, 3 Mayıs 1991'de açılmıştır (Bizim İnegöl, 1991, Sayı:2283, s.4). İnegölspor kulübü başkanlığının 05.04.1993 tarih ve 1993/28 sayılı müracaatı ile İnegölspor Tesisleri'nin bulunduğu arsanın

mülkiyetinin 29 yıllığına kulüp adına tahsis edilmesi uygun görülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:173). İnegölspora kalıcı bir gelir sağlama konusunda, 13 Şubat 1992 Cumartesi günü İnegölspor tesislerinde düzenlenen toplantı sonunda 200 üyeli İnegölspor Vakfı kurulmasına karar verilmiştir. (Yıldırım, 1992, Sayı:1904, s.1). 26.11.1991 gün ve 21060 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren İnegöl Kültür Sanat ve Yardımlaşma Vakfı'na, belediye birimlerinden İnegölspor adına vakfa bastırılacak pullar ile gelir temin edilebilmesi konusu belediye meclisince görüşülmüş, uygulamanın uygun olduğuna karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1992, Karar No:2). İnegölspor'un maddî olarak kaynak yetersizliği ile karşı karşıya kalmaması amacıyla 28 Ekim 1992'de İnegölspor Tesisleri'nde Belediye Başkanı Cemal Arık, İlçe Kaymakamı Fethi Yorulmaz, Emniyet Müdürü Hayrettin Gök, Vergi Dairesi Müdürü Kazım Kavak, Gençlik Müdürü Ömer Gümüş, Organize Sanayi Müdürü Erol Eruğur, İnegölspor kulüp başkanı ile yönetim üyeleri ve basın mensuplarının katıldığı bir toplantı düzenlenmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2119, s.1). Toplantı sonucunda, genel olarak İnegölspor pulu ve bandrolü bastırılması önerisi kabul görmüş, bu öneriyi hayata geçirebilmek için bandrollerin bastırılması ve ikinci bir toplantı düzenlenerek dağıtım işinin planlanması konusu kararlaştırılmıştır (Yıldırım, 1992, Sayı:2119, s.4). Bir diğer toplantı, Cemal Arık tarafından İnegölspor'un yaşadığı maddî sıkıntılara çözüm bulunmak amacıyla misafirler isim isim davet edilerek düzenlenmiştir (Yıldırım, 1993, Sayı:2182, s.1). Toplantıda (1993 yılının para değeriyle) 88,5 milyon toplanmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2183, s.1). Belediye Başkanı Cemal Arık başkanlığında yapılan toplantıda, Mali İşler Komitesi ve Dış İlişkiler Komitesi kurulmuştur (Yıldırım, 1993, Sayı:2184, s.1). İnegölspor basın sözcüsü İsmail Fergana basına açıklama yapmıştır. İnegölspor Yönetim Kurulu'nun Belediye Başkanı Cemal Arık ile gerçekleştirdiği görüşme sonucunda, iki büyük proje üzerinde anlaşmaya varıldığını açıklamıştır. Kalıcı ve sürekli olarak gelir sağlama hususunda önemli bir gelişme kaydedilmiş, belediye tarafından 10 dönümlük arazinin İnegölspora "İnegölspor Benzin İstasyonu" olarak tahsis edilmesi ve İnegölspora lokal binası yapılması için yer tahsis edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mevcut tesislerin yapımı ve bahsi geçen iki büyük projenin gerçekleştirilmesi konusunda Başkan Cemal Arık'ın önemli katkıları olduğunu vurgulamıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2215, s.4). Benzin istasyonunun İnegöl Belediyesi'nin akaryakıt ihtiyacını karşılamak şartıyla 25 yıllığına İnegölspor Kulübü'ne tahsis edilmesi uygun görülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1994, Karar No:61). Belediyenin tahsis ettiği alana yapılması planlanan lokal ve idarî toplantı salonu inşaatının temeli, 26 Eylül 1993'te törenle gerçekleştirilmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2803, s.6).

Kültür-Sanat

Yerel yönetimler, kültür gereksinimlerini karşılamak amacıyla yerel toplumun değerlerini, geleneklerini yaşatma, geliştirme ve yenilerini oluşturma işlevlerini yüklenebilecek durumdadır (Öztaş, Zengin, 2011, s. 165). Kültür ve sanat hizmetleri, belediyelerin görev tanımlaması arasında yer alan konulardan biridir (Öztaş, Zengin, 2011, s.196). Kültürel belediyecilik kapsamında belediyeler programlar düzenlemek, kültürel etkinlikler, konser ve şenlikler düzenlemek gibi çeşitli çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetlerin gerçekleştirilmesinin temelinde ise kent kültürü ve kentlilik bilincinin zarar görmesinin engellenmesi gibi önemli konular yer almaktadır (Uslu, 2011, s. 104).

Kültür ve sanat etkinliklerinin İnegöl belediyesi adına düzenlenmesi için Kültür Sanat ve Yardımlaşma Vakfı adıyla bir vakıf kurulması konusunu belediye meclisinde görüşülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1990, Karar No:235). Malî komisyon tarafından yapılan çalışma sonrasında, İnegöl'ün tarihi, sanat eserleri ve değerleri yönünden milli kültür içindeki konumunu ortaya koymak ve korumak, turizm potansiyelini değerlendirmek, kamu hizmeti yapan kurum ve kuruluşlara maddi ve manevi destek sağlamak amacıyla vakfın kurulması ve vakfa belediye tarafından (1990 yılı

parası değeriyle) 50 milyon lira tutarında katkı bulunulması kararı alınmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1990, Karar No:270). Müzik Derneği'nin Koza Han'daki dernek merkezini ziyaret eden Belediye Başkanı Cemal Arık, dernek başkanı Ünal Rubacı ve yönetim kurulu üyeleri ile birlikte derneğin çalışmalarını izlemiş, İnegöl'e bir konservatuar kurulması için hazırlıklara başladıklarını müjdelemiştir (Yıldırım, 1991, Sayı:1702, s.1). Türk sanat müziği konservatuarının kurulması konusu belediye meclisince görüşülmüş ve uygun olduğu yönünde karar alınmıştır (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1992, Karar No:333). İnegöl Belediyesi tarafından kültür ve sanat etkinlikleri düzenlenmiştir. 7 Kasım 1990'da belediye tarafından organize edilen, Metin Serezli'nin yönettiği, Enver Demirkan ve arkadaşlarının oynadığı "Milyonluk Bebekler" isimli iki bölümlük müzikal komedi Belediye Düğün Salonu'nda sahnelenmiştir. Ayrıca çocuklar için, yine Enver Demirkan ve arkadaşları tarafından hazırlanan "Zaman Tüneli" isimli iki bölümlük müzikal komedi sahnelenmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1588, s.1). Sahnelenen oyunlar halk tarafından beğeni ile karşılanmıştır (Yıldırım, 1990, Sayı:1591, s.1). 23 Kasım 1990'da Bursa'da Vefikpaşa Tiyatrosu'nda, Erdinç Çeliker ve ekibi tarafından sahnelenen "Feraizcizâde" oyununa, ücretsiz katılım sağlanması için organizasyon düzenlenmiştir (Yıldırım, 1990, Sayı:1602, s.1). Halkevi yöneticileri tarafından 30 Haziran 1992'de organize edilen Tiyatro Şenliği kapsamında Belediye Düğün Salonu'nda gündüz ve gece iki tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Gündüz çocuklar için "Teneke Şövalyeler" oyunu sahnelenmiştir. Gece Tiyatro Renk Topluluğu tarafından Sam Shepard'ın "Aç Sınıfın Laneti" adlı oyunu sahnelenmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2017, s.1). İstanbullu karikatür sanatçısı Hazan Suadiye'nin eserlerinin yer aldığı sergi, 10 Kasım 1992'de açılmıştır (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2545, s.2). Hat sanatının yer aldığı bir diğer sergi, Belediye Kültür Sarayı Sergi Salonu'nda açılmıştır (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2652, s.3). 10 Aralık 1992'de, İnegöl Belediyesi personeli için düzenlenen sanat etkinliğinde, Bursa Büyükşehir Belediyesi Sanat Galerisi'nde Seramik Sanatçısı Ünal Çimit'in sergisi ve Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nde BUFSAD'ın karma fotoğraf sergisi ziyaret edilmiştir. Sonrasında Aziz Nesin tarafından yazılıp Vacide Öksüzcü tarafından yönetilen "Hadi Öldürsene Canikom" isimli oyun Ahmet Vefik Paşa Tiyatrosu'nda izlenmiştir (Bizim İnegöl, 1992, Sayı:2571, s.1). Halkevinin, Uğur Mumcu anısına düzenlediği kültür etkinliklerinin ilk gününde yaklaşık 4.000 kitap sergilenmiştir. Etkinliklerde ayrıca imza günleri de düzenlenmiş, şairler Zihni Anadol, Güngör Gençay ile Hasan Hüseyin Yalvaç katılmış, yazar Yücel Sarpdere imza günü düzenlemiştir. Suavi, Belediye Düğün Salonu'nda konser vermiştir. Halk ozanı Arif Kemal türküler söylemiştir. Ferhan Şensoy'un yazıp oyunlaştırdığı "Şahları da Vururlar" isimli tiyatro oyunu, Gönen Turizm Derneği tiyatro oyuncularından sergilenmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2636, s.3).

İnegöl Kurtuluş Şenliği Kutlamaları

İnegöl Belediyesi'nin kendi faaliyetleri çerçevesinde ele aldığı bir diğer konu, İnegöl'ün düşmandan kurtuluşunun yıl dönümleri (6 Eylül 1922) kutlamaları olmuştur. Başkan Cemal Arık döneminin başladığı yıl olan 1989 yılında tören düzenlenmiş, konserler verilmesi sonrasında gece Fener Alayı düzenlenerek kutlanmıştır (Yıldırım, 1989, Sayı:1229, s.1). Belediye meclisi gündeminde ele alınan kurtuluş şenlikleri kutlamalarının, 30 Ağustos 1991 ve 6 Eylül 1991 arasında şenliklerin yapılmasının uygun olduğuna karar verilmiştir (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1991, Karar No:221). İnegöl mobilyasının tanıtımı için çalışmalar gerçekleştirilmiştir. I. Kurtuluş Şenlikleri içinde yer alan mobilya haftasında yoğun olmak üzere tanıtım yapılması planlanmıştır. Ayrıca ağustos ayının ilk haftasından itibaren 4 ay süreyle tanıtım çalışmaları yapılması hedeflenmiştir (Yıldırım, 1991, Sayı:1720, s.1). Avrupa Konseyi'nin projesi olup Supper Channel için hazırlanan Avrupa'da yayımlanacak olan 25 bölümlük programın "Anadolu Mutfağı" adlı kısmının bir bölümüne ait çekimler İnegöl'de gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:1899, s. 1). 1991 yılında gerçekleştirilen I. İnegöl

Kurtuluş Şenlikleri'nin 1992 yılında da gerçekleştirilmesi belediye meclisi tarafından uygun görülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1992, Karar No:3). I. Kurtuluş Şenliklerinde başlatılan Köfte Günü etkinliği, II. Kurtuluş Şenliklerinde de devam ettirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2074, s.1). İnegöl Kaymakamlığı tarafından Kenan Kahraman'a hazırlatılan ve başkanlığını Cemal Arık'ın yaptığı İnegöl Kültür Sanat ve Yardımlaşma Vakfı tarafından basılan "Geçmişten Günümüze İnegöl" isimli kitabın, 3-6 Eylül tarihlerinde, II. Kurtuluş Şenliklerinde dağıtılacağı bildirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2030, s.1). Şenliklerin 2-6 Eylül 1992 tarihleri arasında gerçekleştirileceği ve kırk çeşit farklı etkinliğin yer alacağı bildirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2068, s.1). Şenliklerde çeşitli etkinlikler düzenlenmesinin yanı sıra çeşitli açılışlar gerçekleştirilmiştir. Açılışları gerçekleştirilenler şunlardır: Çardak Mehmet Çıracı Sosyal Tesisleri ve düğün salonu, Kuğulu Park'ta yeni yapılan nikâh salonu, belediye lokali, belediye çocuk bahçesi, belediye kültür sarayı ve öğretmenenevi lokali. Ayrıca mobilyacılar çarşısının temelini atılacağı bildirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2068, s.1). Bu faaliyetler kapsamında ilçenin ana giriş caddesi olan Ahmet Akyollu Caddesi açılmıştır. (Yıldırım, 1992, Sayı:2073, s.1). Osmanbey Caddesi'nde 8 bloktan oluşan Belediye Mobilyacılar Sitesi'nin temel atma töreni düzenlenmiştir (İnegöl Belediyesi, 1994, s.38). Organize Sanayi Bölgesi'ndeki sosyal tesisler, 1 Şubat 1993'te açılarak hizmete sunulmuştur (İnegöl Belediyesi, 1994, s.71). II. Kurtuluş Şenlikleri'nde Muazzez Abacı ve Kamil Sönmez Halk Konserleri, bisiklet yarışmaları, maraton yarışı gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 1992, Sayı:2074, s.1). II. Kurtuluş Şenlikleri ve mobilya haftasının devam ederek 1993 yılında da yapılması uygun görülmüştür (İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları, 1993, Karar No:48). III. Kurtuluş Şenlikleri kapsamında düzenlenen programda 27 etkinlik yer almıştır (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2781, s.1). Şenlikler, Tülin Sarıbay resim sergisi ile satranç turnuvasının açılışları ile başlamıştır. Kitap sergisi, paraşüt gösterisi, Bursa Büyükşehir Belediyesi Konservatuvarı Türk Sanat Müziği Konseri, halk dansları ekiplerinin gösterileri gibi çeşitli etkinliklerle devam etmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2783, s.4). Köfte Günü etkinliği, TOBAV Çocuk Tiyatrosu'nun sergilediği iki tiyatro oyunu ve Ahmet Özkan Konseri gerçekleştirilmiştir (Bizim İnegöl, 1993, Sayı:2784, s.1). 8 Ekim 1993'te Adnan Menderes Bulvarı açılmıştır (Yıldırım, 1993, Sayı:2290, s.1).

Bulgular

Belediye Başkanı Cemal Arık döneminde İnegöl'de altyapı, sosyal hizmetler, ulaşım ve çevre düzenlemeleri konusunda önemli adımlar atılmıştır. Arık, belediye başkanlığı görevinde bulunduğu süre boyunca basın ile etkileşim halinde olmayı tercih eden bir tutum izlemiştir. Çalışmada ele alınan yerel gazetelerdeki haberlerden anlaşıldığı kadarıyla halkın istek ve taleplerini basın yoluyla iletme yöntemini kullanmıştır. Bunun yanı sıra gerçekleştirilen çalışmaların halk tarafından olumlu karşılandığı ancak muhalefet partilerinden eleştiri aldığı durumlar da görülmüştür. Belediyecilik hizmetleri başlığında ele alınan konulardan yola çıkarak halkın, gerçekleştirilen faaliyetleri ilgi ile takip ettikleri görülmüştür. Diğer hizmetler başlığı altında ele alınan konuların ise turizm, spor, kültür-sanat, İnegöl kurtuluş şenlikleri ile farklı alanlarda faaliyetler gerçekleştirilerek ilçenin sosyal, kültürel ve sportif alanlarda da geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Resim 1. Bizim İnegöl gazetesinde halkın ithal kömür uygulaması ile ilgili belediye hizmetlerine olumlu tepkisini gösteren haber.

Resim 2. Yıldırım gazetesinde Refah Partisi Kütahya Milletvekili Ahmet Derin'in ithal kömür uygulaması ile ilgili eleştirisini gösteren haber.

Sonuç

Çalışmanın ilgili tarihler arasında, basında yer alan haberlerin analizi yapılması sonrasında basının aktif bir şekilde belediye başkanı tarafından takip edildiği gözlemlenmiştir. Aynı doğrultuda ilçe halkının da mevcut gündem ile ilgili çeşitli konularda basına yazılar göndererek taleplerini ve düşüncelerini ilettiği bir dönem olmuştur. Çalışmada, gerçekleştirilen faaliyetlerin basın aracılığı ile halk ve muhalefet partileri üyelerince görüşlerinin yansıtılarak döneme dair ayrıntılara yer verilmiştir. Faaliyetlere yeterli ve olumlu tepkiler söz konusu olduğu gibi, yetersiz kalan durumlarda dile getirilen talepler de olmuştur. Çevrecilik ile ilgili hizmetlerde dikkat çeken nokta, aynı duruma halkın olumlu tepki verdiği ancak muhalefetin yetersiz bulması sonucu eleştiri yöneltmesi olmuştur. Bundan yola çıkarak ilçede gerçekleştirilen hizmetlerin yeterli ve yetersiz yanları ile basına etkili bir şekilde yansıdığı ifade edilebilmektedir. Cemal Arık'ın belediye başkanlığı döneminde, İnegöl'ün sosyal, altyapı ve çevre sorunlarına yönelik önemli hizmetler gerçekleştirdiği görülmüştür. Özellikle halkın yaşam kalitesini artırmaya yönelik çalışmalar, parklar, sosyal hizmetler gibi projelerle somutlaşmıştır. Belediyecilik hizmetlerinin yanı sıra, belediye başkanının halka yönelik şeffaf iletişim politikaları ve basınla iş birliği de önemli bir yere sahip olmuştur. Ancak gerçekleştirilen hizmetler kadar halkın ve muhalefetin bu hizmetleri nasıl değerlendirdiği de kritik bir yere sahiptir. Çevre sorunları ve altyapı eksiklikleriyle ilgili eleştiriler alınmış, çözüm odaklı adımlar atılarak bu eleştirilere yanıt verilmiştir. Yine de uygulanan bazı kararlar, özellikle sanayiciler tarafından olumsuz karşılanmış, bu da belediye yönetiminin karşılaştığı zorlukları ortaya koymuştur. İnegöl'deki turizm, spor, kültür-sanat ve sosyal faaliyetler, belediye tarafından gerçekleştirilen yatırımlar ve hizmetlerle önemli bir gelişim göstermiştir. Özellikle Oylat Kaplıcalarının ulaşım altyapısının iyileştirilmesi, yeni otobüs seferleri ve banyo hizmetleri gibi adımlarla daha erişilebilir hale getirilmiştir. Sanat ve turizmin desteklenmesine yönelik projeler hayata geçirilmiştir. Spor kulüplerine başta İnegölspora maddi destek sağlanarak güçlendirilmiş; çeşitli yardım kampanyaları ve tesis yatırımları ile kulübün kaynakları artırılmaya çalışılmıştır. Kültür-sanat alanında ise tiyatro, konser ve sergi gibi etkinlikler vesilesiyle halkın sanat faaliyetlerine katılımı teşvik edilmiştir. Cemal Arık'ın belediye başkanlığı döneminde İnegöl Belediyesi'nin bu alanlardaki hizmetleri hem yerel halkın yaşam kalitesini artırması hem de ilçenin tanıtımına katkı sağlaması açısından önemli bir rol oynamıştır.

Kaynakça

- Babacan, E. (2019). *Belediyelerde Spor Faaliyetlerinin İşlevselliği: Güngören Belediyesi Örneği*, [Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 553155.)
- Baş, M., Kılıç, B. ve Güçer, E. (2007). Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Turizm, *Mevzuat Dergisi*, 10 (119), [URL: <https://www.mevzuatdergisi.com/2007/11a/01.htm>] (Erişim Tarihi:06.06.2025)
- Berkün, S. (2017).Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Anlayışı, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2 (18), 582-598.
- Cinni, S. (2019). *Yerel Yönetimlerde Katılım ve 6360 Sayılı Yasanın Temsil Ve Katılım Üzerine Etkileri: Hatay Örneği* [Yüksek Lisans Tezi, T.C. Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 609953)
- Çelik, A. (2012). Belediye Başkanı, Belediye Başkanının Göreve Gelmesi ve Görevine Son Verilme Biçimleri. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (29), 101-113.
- Gözübüyük, A. Ş. (2006). *Yönetim Hukuku* (24) Turhan Kitabevi.
- Güler, E., Yaman, M. (2023). Türkiye’de Yerel Yönetimler Çerçevesinde Spor Politikalarının Değerlendirilmesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(28), 40-56.
- İnegöl Belediyesi (1994). *26 Mart 1989’dan 27 Mart 1994’e 5 Hizmet Yılı*, (Haz. İnegöl Belediyesi Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü).
- İnegöl Belediyesi (2004, 27 Nisan). Önceki Başkanlarımız. <https://www.inegol.bel.tr/inegol/onceki-baskanlarimiz/?page=1>. (Erişim Tarihi: 01.10.2024).
- Kahraman, K. (1992). *Geçmişten Günümüze İnegöl* (1), İnegöl Kültür Sanat ve Yardımlaşma Vakfı Yayını.
- Karabulak, S. (2013). *Türk Kamu Yönetiminde Belediyecilik Tarihi* [Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No: 361666.)
- Keleş, R. (2012). *Yerinden Yönetim Ve Siyaset* (8) Cem Yayınevi.
- Keskin, A. (2015). Yerel Kalkınmada Yerel Yönetimlerin Rolü: Turizm Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(1), 143- 154.
- Kocaoğlu, M., Aydoğan C. ve Karabulut Akkuş, Ö. (2017). Türkiye’de Sosyal Belediyecilik Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme, *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 157- 169.
- Pustu, Y. (2005). Yerel Yönetimler ve Demokrasi. *Sayıştay Dergisi*, (57), 121-134.
- Sağocak, A. M. (2016). Kentlilik Bilinci Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve: Bursa Araştırması Örneği. *Uluslararası İnsan Ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 57-61.
- Şahin, T. (2020). *İnegöl Belediyeli Yıllar (1870-2020)(1)*, Marmara Mücellit Matbaası.
- Uslu, H. (2011). *Sosyal Politika Açısından Belediyeler ve Sosyal Belediyecilik*, [Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Aydın Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez No:387905.)

Sürelî Yayınlar

Yıldırım Gazetesi

1989 Yılı

6 Ekim 1989 (Sayı: 1255), 17 Mayıs 1989 (Sayı:1138), 8 Ağustos 1989 (Sayı:1202),23 Ekim 1989 (Sayı:1268), 4 Temmuz 1989 (Sayı:1179), 24 Temmuz 1989 (Sayı:1189), 4 Eylül 1989 (Sayı:1227), 11 Eylül 1989 (Sayı:1233), 6 Temmuz 1989 (Sayı:1181), 3 Ekim 1989 (Sayı:1252), 16 Ekim 1989 (Sayı:1263), 4 Eylül 1989 (Sayı:1227), 6 Eylül 1989 (Sayı:1229),29 Mayıs 1989 (Sayı:1149),3 Kasım 1989 (Sayı:1278), 22 Kasım 1989 (Sayı:1294), 6 Aralık 1989 (Sayı:1306), 8 Aralık 1989 (Sayı:1308), 9 Aralık 1989 (Sayı:1309).

1990 Yılı

15 Mayıs 1990 (Sayı:1439), 18 Mayıs 1990 (Sayı:1442),26 Mayıs 1990 (Sayı:1450), 11 Haziran 1990 (Sayı:1463), 13 Haziran 1990 (Sayı:1465), 27 Temmuz 1990 (Sayı:1499), 30 Temmuz 1990 (Sayı:1501), 1 Ağustos 1990 (Sayı:1503), 10 Ağustos 1990 (Sayı:1511), 13 Ağustos 1990 (Sayı:1513), 15 Ağustos 1990 (Sayı:1515), 7 Eylül 1990 (Sayı:1535), 7 Kasım 1990 (Sayı:1588), 10 Kasım 1990 (Sayı:1591), 22 Kasım 1990 (Sayı:1602), 24 Kasım 1990 (Sayı:1604), 28 Kasım 1990 (Sayı:1607).

1991 Yılı

20 Mart 1991 (Sayı:1702), 20 Temmuz 1991 (Sayı:1720), 4 Aralık 1991 (Sayı:1840), 10 Aralık 1991 (Sayı:1845), 11 Aralık 1991 (Sayı:1846).

1992 Yılı

30 Ocak 1992 (Sayı:1899), 15 Şubat 1992 (Sayı:1904), 22 Şubat 1992 (Sayı:1910), 7 Mart 1992 (Sayı:1922), 10 Haziran 1992 (Sayı:2001), 19 Haziran 1992 (Sayı:2006), 2 Temmuz 1992 (Sayı:2017), 14 Temmuz 1992 (Sayı:2027), 17 Temmuz 1992 (Sayı:2030), 1 Ağustos 1992 (Sayı:2043), 17 Ağustos 1992 (Sayı:2056), 25 Ağustos 1992 (Sayı:2063), 31 Ağustos 1992 (Sayı:2068), 5 Eylül 1992 (Sayı:2073),7 Eylül 1992 (Sayı:2074), 24 Eylül 1992 (Sayı:2089), 29 Ekim 1992 (Sayı:2119).

1993 Yılı

19 Ocak 1993 (Sayı:2192), 8 Şubat 1993 (Sayı:2118), 3 Mart 1993 (Sayı:2128), 10 Mayıs 1993 (Sayı:2182), 11 Mayıs 1993 (Sayı:2183), 12 Mayıs 1993 (Sayı:2184), 10 Haziran 1993 (Sayı:2186), 3 Temmuz 1993 (Sayı:2215), 6 Eylül 1993 (Sayı:2264), 13 Eylül 1993 (Sayı:2270), 7 Ekim 1993 (Sayı:2289), 16 Ekim 1993 (Sayı:2297), 8 Ekim 1993 (Sayı:2290).

1994 Yılı

17 Ocak 1994 (Sayı:2382).

Bizim İnegöl Gazetesi

1989 Yılı

23 Mart 1989 (Sayı:2222), 30 Mart 1989 (Sayı:2223).

1991 Yılı

3 Mayıs 1991 (Sayı:2283).

1992 Yılı

18 Şubat 1992 (Sayı:2323), 20 Şubat 1992 (Sayı:2325),26 Mayıs 1992 (Sayı:2405), 19 Haziran 1992 (Sayı:2422), 13 Ağustos 1992 (Sayı:2468), 17 Ağustos 1992 (Sayı:2471),27 Ağustos 1992 (Sayı:2480), 19 Ekim 1992 (Sayı:2524), 11 Kasım 1992 (Sayı:2545), 5 Aralık 1992 (Sayı:2566), 11 Aralık 1992 (Sayı:2571).

1993 Yılı

5 Ocak 1993 (Sayı:2592), 19 Ocak 1993 (Sayı:2604), 27 Şubat 1993 (Sayı:2636), 3 Mart 1993 (Sayı:2639), 18 Mart 1993 (Sayı:2652), 20 Mart 1993 (Sayı:2654), 3 Mayıs 1993 (Sayı:2686), 20 Mayıs 1993 (Sayı:2700), 28 Mayıs 1993 (Sayı:2707), 1 Eylül 1993 (Sayı:2781), 3 Eylül 1993 (Sayı:2783), 4 Eylül 1993 (Sayı:2784), 28 Eylül 1993 (Sayı:2803).

1994 Yılı

16 Şubat 1994 (Sayı:2919).

Resmi Belgeler

İnegöl Belediye Başkanlığı Meclis Tutanakları

1989 Yılı

15.05.1989 (Karar No:62), 02.06.1989 (Karar No:124), 02.06.1989 (Karar No:118), 02.08.1989 (Karar No:166), 29.12.1989 (Karar No:569), 29.12.1989 (Karar No:570), 29.12.1989 (Karar No:545).

1990 Yılı

11.05.1990 (Karar No:103), 08.06.1990 (Karar No:141), 05.10.1990 (Karar No:235), 30.10.1990 (Karar No:270).

1991 Yılı

03.05.1991 (Karar No:221).

1992 Yılı

07.02.1992 (Karar No:2), 07.02.1992 (Karar No:3), 30.06.1992 (Karar No:191), 06.11.1992 (Karar No:333).

1993 Yılı

12.02.1993 (Karar No:48), 11.06.1993 (Karar No:173), 01.10.1993 (Karar No:257), 12.10.1993 (Karar No:297), 27.10.1993 (Karar No:361), 21.12.1993 (Karar No:380).

1994 Yılı

11.03.1994 (Karar No:61).

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Birinci Yazar %60, İkinci Yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş;

toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Şeyh Eşref B. Ahmed'in Nasihatnâme'si ve İçindeki Lugazlar*

Sheikh Ashraf b. Ahmed's Nasihat-nâme and the Riddles in It

Elif ALBAYRAK

ORCID: 0009-0002-2715-6569 ♦ Uludağ Üniversitesi, Türk İslam Edebiyatı Bölümü, Doktora Öğrencisi

♦ elifphlvn77@gmail.com

Özet

Tarih boyunca bütün büyük medeniyetlerde erdemli insanlardan oluşmuş ideal bir toplum meydana getirmek düşüncesiyle ahlaki, didaktik türde eserler verilmiştir. Türk edebiyatında da sözlü döneme kadar uzanan bir nasihat etme, öğüt verme amacıyla söz söyleme geleneği vardır. İslami döneme gelindiğinde güzel ahlakı ve nasihat etmeyi teşvik edici ayet ve hadislerin örnek alınmasıyla nasihatname türünde eserler vermeye başlanmıştır. Başta pendname olmak üzere siyasetname, fütüvvetname gibi içerik bakımından nasihatnameler ile benzer özellikler taşıyan eserler de dâhil edildiğinde Türk İslam edebiyatında Kutadgu Bilig'den itibaren nasihatname yazma bir gelenek hâlini almış ve nasihatname türünde manzum, mensur ya da manzum mensur karışık pek çok eser yazılmıştır.

Bu çalışmada Türk edebiyatında nasihatname türündeki bazı eserlerden kısaca söz edilmiş, daha sonra Şeyh Eşref b. Ahmed ve Nasihatnâme'si tanıtılmıştır. Eserin yazarı, nüshaları, yazılış tarihi, şekil, dil ve imla özellikleri ile muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. Eser, nasihatnameler içerisinde Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait olması, Türkçenin o dönemdeki dil ve imla özelliklerini ve kelime hazinesini yansıtmaları açısından önem taşımaktadır.

Şeyh Eşref b. Ahmed, Nasihatnâme'de komşuluk, arkadaşlık, ticaret, aile hayatı gibi konularda evrensel öğretilerin yanı sıra ayet ve hadislerle telmih yaparak dinî öğretilere de yer vermiştir. Eserdeki öğütler bize o dönemin aile, toplum hayatı ve inanışlarıyla ilgili bilgiler vermesi açısından önemlidir. Müellifin, çocuk terbiyesi ve eğitimle ilgili görüşlerini sıralarken çocukların derslerden sıkıldığı ve yorulduğu zamanlarda onların zihnini canlandırmak amacıyla bilmece sorulabileceğini söylemesi ve örnek olarak on iki adet bilmece sorması eserin asıl dikkat çekici özelliğidir. Türk edebiyatında günümüze ulaşan en eski bilmece/lugaz örnekleri arasında sayılabileceği düşüncesiyle makalede bu bilmecelerin yer aldığı beyitlerin tümünün verilmesi uygun bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Nasihatnâme, Şeyh Eşref b. Ahmed, çocuk eğitimi, bilmece/lugaz.

Extended Abstract

Throughout history, in all great civilizations, works of a moral and didactic nature have been written with the idea of creating an ideal society consisting of virtuous people. Turkish literature has a tradition of giving and speaking to give advice that dates back to the oral period. When we come to the Islamic period, works in the genre of advice books began to be written by taking as examples the verses and hadiths that encourage good morals and giving advice. When works that have similar characteristics to advicebooks in terms of content, such as pendbooks, siyasetbooks, futuwwetbooks, etc., are included, writing

* Bu çalışma Prof. Dr. Orhan Bilgin danışmanlığında 2001 yılında tamamlanan Nasihat-nâme-Şeyh Eşref b. Ahmed başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2001)

advicebooks has become a tradition in Turkish Islamic literature since Kutadgu Bilig, and many works in the genre of advicebooks have been written in verse, prose, or a mixture of verse and prose.

In this study, some works in the genre of advice in Turkish literature are briefly mentioned, then Şeyh Eşref b. Ahmed and his Nasihatnâme are introduced. Information is given about the work's author, copies, date of writing, form, language, spelling features, and content.

Sheikh Esref b. Ahmed's Nasihatnâme is a valuable work among the advisory names written in Turkish literature regarding belonging to the Old Anatolian Turkish Period. The work, consisting of 503 couplets, was written in the aruz "fâ 'i lâ tün / fâ 'i lâ tün / fâ 'i lün" pattern. The work provides religious and moral advice on various subjects such as human relations, family life, trade, and education. We do not have definite information about when the work's author, Sheikh Esref b. Ahmed lived exactly when he wrote the Nasihatnâme. Based on the fact that the poet's other works and the collection, including the Nasihat-name, were copied in 856/1452, it can be said that Sheikh Esref b. Ahmed lived between the second half of the 14th century and the first half of the 15th century. The fact that Nasuh b. Ahmed, who transcribed the poet's works, wrote the phrase "Mevlana", meaning "our master", at the beginning of the works, which shows us that Eşref b. Ahmed was one of the well-known Sufi sheikhs of his time. Orhan Bilgin, who published the poet's mathnawi called Futuvvetname, states that Eşref b. Ahmed was the father of Abdullah b. Eşref from Nicaea, who was famous with the name Eşrefoğlu Rûmî and died in 874/1469, attributes Rûmî's being called Eşrefoğlu to his father being a well-known person at the time.

The work, which shows the language and spelling characteristics of the Old Anatolian Turkish Period, was not written with vowels; the poet or the copyist found it appropriate to put vowels in some places that could be misread. While some Turkish words were written without vowels, long vowels were used in some words to confuse the meter. Words and expressions of the Old Turkish Period, such as ög, bilü, tamu, uçmak, and anaru, are noteworthy in the work.

In Nasihatnâme, Sheikh Eşref b. Ahmed included universal teachings on neighborhood, friendship, trade, family life, and religious teachings by alluding to verses and hadiths. The advice in the work is not grouped under specific headings but is listed haphazardly. In addition to advice on human relations such as not talking badly about people behind their backs, forgiving someone who confesses his crime and apologizes, not setting out with people you do not know, and not sharing your secret with everyone, there are also religious advices such as following the path of Allah and His Prophet, not falling for the tricks of the devil, helping those who do fulfill Allah's commands even if you do not fulfill them, and not valuing worldly possessions. The poet devoted the last two hundred couplets of his mesnevi to subjects related to family life, such as the rights of parents, choosing a spouse, the attitudes and behaviors of spouses towards each other, and the education and upbringing of children. The advice here is essential in providing information about that period's family, social life, and beliefs.

The most striking feature of the work is that the author, while listing his views on child upbringing and education, says that children can be asked to stimulate their minds when bored and tired from lessons, and asks twelve riddles as examples. We found it appropriate to give all the couplets containing these riddles in the article, thinking that they may be the oldest riddle/lugaz examples that have survived to the present day in Turkish literature.

Keywords: Nasihatnâme, Sheikh Ashraf b. Ahmed, child education, riddle/lugaz.

Giriş

Türk edebiyatında Kutadgu Bilig'den itibaren günümüze kadar pek çok nasihatname yazılmıştır. Zamanın şartlarına ve ihtiyaçlarına göre konu ve şekil bakımından değişiklikler gösterse de bu eserlerin ortak özelliği yazıldığı dönemin insanları ve gelecek nesillere hem bu dünya hem de ahiret mutluluğu için gerekli bilgiler ve öğütler içermesidir. Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'si hem Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait olması hem de içeriğinde yer alan bilmeceler bakımından dikkat çekici bir eserdir.

Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'si Prof. Dr. Orhan Bilgin danışmanlığında tarafımızdan 2001 yılında yüksek lisans tezi olarak çalışılmış; eserin tespit edebildiğimiz iki nüshası karşılaştırılarak metin kurulmuş ve transkribe edilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Geçen süre içerisinde Nasihatnâme ile ilgili herhangi bir çalışma yapılmadığı, yalnız Erkan Akalın'ın "Değerler Eğitiminde Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinden Faydalanmak: Manzum Nasihatnâmeler Örneği" (2021) adlı makalesinde araştırmasına Nasihatnâme'yi de dâhil ettiği tespit edilmiştir. Türk edebiyatında lugazla

ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde Şeyh Eşref b. Ahmed'in eserinde yer verdiği lugazların en eski lugaz örnekleri olabileceği ancak literatürde bu lugazlardan bahsedilmediği görülmüştür. Bu çalışma ile hem Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'sine hem de eserde yer verdiği 12 bilmeceye dikkat çekilmek istenmiştir.

Amaç

Şeyh Eşref B. Ahmed'in Nasihatnâme adlı mesnevisi Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait olması ve bu dönemin dil ve imla özelliklerini yansıtmaları açısından önemli bir eserdir. Eserde yer alan dinî-ahlaki öğütler o dönem insanının yaşayışını, ahlaki değerlerini, hayata ve dine bakışını göstermektedir. Mesnevide yazarın çocuk eğitimi ile ilgili kısımda yer verdiği bilmeceğin Anadolu sahasındaki en eski lugaz örnekleri olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmanın amacı Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'sine ve bu eserin içinde yer alan lugazlara dikkat çekmektir.

Makalede, Türk edebiyatında nasihatname türündeki bazı eserlerden kısaca söz edilmiş, daha sonra Şeyh Eşref b. Ahmed ve Nasihatnâme'si tanıtılmıştır. Eserin yazarı, nüshaları, yazılış tarihi, şekil, dil ve imla özellikleri ile muhtevası hakkında bilgi verilmiştir.

Yöntem

Araştırmada Şeyh Eşref b. Ahmed'in hayatı ve eserleri ile ilgili yazılan kitaplar, tezler ve makaleler incelendiği için veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. "Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar." (Yıldırım, A., Şimşek, H., 2021, s. 189) İlk aşamada Türk edebiyatında nasihatname türünde yazılmış eserler araştırılmış, daha sonra yazarla ilgili bilimsel literatür incelenmiştir. Bu kapsamda dönemin biyografik kaynakları, yazarın hayatı ve eserleri üzerine yazılan kitaplar, tezler ve makaleler taranmış ve incelenmiştir.

Bulgular

Arapça nush kökünden türeyen nasihat kelimesine Türkçe öğüt, Farsça pend, Arapça eş anlamlı olarak va'z karşılıkları verilmektedir. Sözlüklerde kelimenin "saf, halis olmak, kötülük ve bozukluktan uzak bulunmak, iyi niyet sahibi olmak ve başkasının iyiliğini istemek" anlamlarına ek olarak "bir kimseye doğru yolu göstermek, yapması ve yapmaması gereken şeyler üzerine dikkat çekmek için söylenen söz, başkasının hata ve kusurunu gidermek için gösterilen çaba, iyiliği teşvik, kötülüğten sakındırmak üzere verilen öğüt" gibi anlamlar verilmektedir (Çağrı, 2006, s. 408; Ayverdi, 2005, s. 915). Nasihat ve pend kelimelerinin Farsçada "yazı, kitap" anlamlarına gelen "name" kelimesi ile birleşmesi sonucu oluşan "nasihatname", "pendname" kelimeleri, İslami edebiyatta insanları iyi, doğru ve güzel olana yönlendirerek ahlaklı, erdemli, topluma ve devlete faydalı fertler yetiştirmek amacıyla kaleme alınan eserlerin adı olmuştur.

Nasihatnamelerin temel kaynağı İslam dinidir. Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde birçok yerde nasihat verme ve güzel ahlak üzerinde durulmaktadır. Hz. Muhammed bir hadisinde "Din nasihattir." "Müslim, 'İman', 95" buyurmaktadır. İslam dininde kendi nefsi için istediğini, mümin kardeşi için de istemedikçe kâmil bir mümin olunamayacağı "Buhari, 'İman', 6" inancı hâkimdir. İslam'ın iyiliği emredip kötülüğten sakındırmak (Feyizli, 2013, Âl-i İmrân 3/104, Âl-i İmran 3/110, Mâide 5/63) düsturıyla hareket edilerek ahlaklı insanlar ve toplumlar oluşturmak amacıyla nasihatname türünde birçok eser yazılmıştır. Ayet ve hadisler gibi iki önemli kaynaktan başka günlük hayat, gelenek ve görenekler, tarihî

olay ve hikâyeler, atasözleri ve vecizeler ile çeşitli bilimler de nasihatname türü eserlere kaynaklık etmektedir (Pala, 2006, s. 409).

Toplumlarda din ve ahlak birbirinden ayrılmaz bir şekilde bütünlük oluştururken Türk toplumunda İslam ahlakının tasavvufla birlikte şekillendiği görülmektedir (Levend, 1963-1964, s. 91). Din, ahlak ve tasavvuf, kişiyi ve toplumu iyi, güzel ve doğru olana yönlendirerek kötülüklerden arındırmak ve her iki dünyada mutlu kılmak amacıyla birleşmektedir. Nasihatname türü eserlere baktığımızda da dinî, ahlaki ve tasavvufi öğretilerin bir arada verildiği görülmekte ve nasihatnameleri tek başına dinî, tasavvufi ya da ahlaki bir eser biçiminde sınıflandırmak mümkün olmamaktadır (Mengi, 1991, s. 86).

Risâletü'n-Nushiyye, Bostân-ı Nasâyih, Mir'atü'l-Ahlâk, Câmi'ü'n-Nasâyih, Cilâ'ul-Kulûb, Bahru'l-Kemâl gibi nasihat ifade eden isimler ya da genel olarak nasihatname, pendname ismi verilen nasihatnamelerde genel olarak cömertlik, kanaat, rıza, havf u reca, sabır, şükür, zühd ü takva gibi güzel ahlak özendirilip cimrilik, kibir, riya, haset, tama, fakirlikten korkma, makam ve şöhret düşkünlüğü gibi kötü huylar yerilmektedir (Kaplan, 2001, ss. 133-185).

Tarihî süreç içerisinde hayat şartlarının ve zihniyetin değişmesiyle nasihatnamelerin içeriklerinde de az çok farklılıklar görülür. Toplum hayatında ve devlet düzeninde bazı aksamaların ve bozulmaların yaşandığı dönemlerde yazılan nasihatnamelerde her devirde geçerli olan genel dinî ve ahlaki öğretilerin yanında görgü kurallarındaki farklılaşmalar, halkın ve yöneticilerin sorumlulukları ile ahlaki tavırları, resmî ve sivil toplumun değer yargıları, toplum yapısında ve devlet düzeninde görülen aksamalar için çözüm önerileri gibi konular da ele alınmaktadır (Pala, 2006, s. 409).

Devlet adamlarına ülke yönetimiyle ilgili öğütler vermek amacıyla yazılan siyasetnameler, fütüvvet ve ahi teşkilatının bir çeşit nizamnamesi olan fütüvvetnameler, tarikat büyüklerinin hayatı ve tasavvuf terbiyesini konu edinen menakıbnameler de nasihatname ve pendnameler ile benzer nitelikteki dinî, ahlaki ve tasavvufi öğretici eserlerdir (Levend, 1963-1964, s. 89; Mengi, 1991, s. XIV; Pala, 2006, s. 409; Ocak, 1996, s. 264). Nasihatnameler ve benzer özellikler gösteren bu didaktik eserler, manzum, mensur ya da manzum mensur karışık biçimde de kaleme alınmıştır (Kaplan, 2002, s. 791).

Türk edebiyatında yazılan nasihatnamelerde Feridüddin Attar'ın Pendnâme; Emir Unsuru'l-Maâlî Keykâvus'un, oğlu Geylan Şah için yazdığı Kâbüsnâme; Sâdî'nin Bostan ve Gülistân (Kaplan, 2008, s. 5); Nizâmî'nin Mahzenü'l-esrâr (Ünver, 1986, ss. 430-431); Mevlânâ'nın Mesnevî isimli eserleri etkili olmuştur. Bazı nasihatnamelerde doğrudan doğruya nasihatlere yer verilirken bazılarında hikâyeler aracılığıyla öğüt verme yolu tercih edilmiştir (Pala, 2006, s. 409).

Türk edebiyatında öğüt verme geleneğini Türkçenin ilk yazılı eserlerine kadar götürmek mümkündür. Göktürk Kitabeleri'nde hükümdar Bilge Kağan'ın halka öğütlerini içeren ifadeler yer almaktadır (Yiğiterol, 2017, s. 19). Dîvânu Lügâti't-Türk aracılığıyla günümüze ulaşan ilk atasözleri olan savlar, Türk edebiyatında öğüt verme geleneğinin ilk örnekleri olarak kabul edilebilir (Köprülü, 2016, s. 212).

Kutadgu Bilig, Türk edebiyatında nasihatname türünde bilinen ilk eserdir. Yusuf Has Hacîb tarafından 1069 yılında yazımı tamamlanan eser, Karahan hükümdarı Ebû Ali Hasan b. Süleyman Arslan Hakan'a sunulmuş, şairin kudretini takdir eden hükümdar kendisine has hacîblik mansıbını vermiştir (Timurtaş, 1981, s. 158). İnsana dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşmak amacıyla takip edilecek yolu göstermek için yazılan eser, aynı zamanda siyasetname türüne de dâhil edilir. Birbiriyle bağlantılı olan

fert, toplum ve devlet hayatında gerekli olan zihniyet, bilgi ve faziletin neler olduğunu ve bunların nasıl elde edilebileceğini konu edinmektedir (Köprülü, 2016, ss. 222-223).

İslam etkisinde gelişen Türk edebiyatının bilinen ikinci eseri olan Atabetü'l-Hakâyık, XII. yüzyılda Edip Ahmed Yüknêkî tarafından kaleme alınmıştır. Dâd Sipehsâlâr Mehmed Bey adına yazıldığı bilinen eser, genel ahlak kuralları üzerinde duran bir nasihat-namedir. Eserde dindarlığın fazileti, bilginin saadete götüren bir yol olduğu, cömertliğin diğer kötü huyları örtüp temizlediği, kibir ve ihtirasın kötülüğü ve tevazunun güzelliği gibi konular ayet ve hadislerle de başvurularak açıklanmıştır (Köprülü, 2016, ss. 234-235).

Ahmet Yesevî, XII. yüzyılda kaleme aldığı Divân-ı Hikmet adlı eserinde İslâm ve tasavvuf hakkındaki inanç ve fikirlerini hece vezni ve sade bir dille ifade etmiştir (Eraslan, 1983, s. 44). Bazı hikmetlerde ameli ahlak ve sosyal hayatın aksayan yönleri üzerinde de duran mutasavvî şair, nasihat geleneğini dörtlükler halinde sürdürmüştür (Köprülü, 2016, ss. 257-258).

Yunus Emre'nin 1307 yılında yazdığı Risâletü'n-Nushiyye adlı mesnevisi Anadolu sahasında bilinen en eski nasihatnamedir (Gölpınarlı, 2020, ss. 3-51). İçerik, dil ve anlatım özellikleri bakımından orijinal bir eser olan bu nasihatname, tasavvufi kavramları sembolik bir dille açıklaması bakımından kendisinden önce yazılan eserlerden ayrılır. Eserde dört unsur, insanın suret ve can olmak üzere iki unsurdan yaratılması, akıl ve iman dereceleri, cennet ve cehennem gibi konular teşbih, mecaz ve teşhis sanatlarına başvurularak anlatılır (Horata, 1991, ss. 175-183).

Anadolu'da hâlâ, tavırla, sözle, nasihatle insanlara faydalı olmayı, kalbe tesir ederek kötü ahlakı güzelleştirmeyi, kimseyi kırmadan gönüller almayı amaçlayan Mevlânâ'nın, Mesnevî'sinde bazen doğrudan bazen anlattığı temsili hikâyelerle verdiği öğütleri yüzyıllar boyunca etkili olmuştur (Çelebioğlu, 1989, s. 225).

Ahmed Fakih'in yüz beyitlik, kaside nazım şekliyle yazdığı Çarhnâmesi bir nasihat-namedir. Eserde dünyanın faniliği ve dünya nimetlerine kapılmanın yanlışlığı, ahiret günü ve kabir azabı, kanaat ve tevazu üzere yaşamak, dinin emirlerini yerine getirip ahlakı güzelleştirmek, hayattayken ahiret için hazırlanmanın gerekliliği gibi konularda öğütler verilmektedir (Köprülü, 2016, ss. 336-337).

Âşık Paşa'nın Fakr-nâme, Dâsitân-ı Vâsî Hâl-i Her Kesî adlı eserleri (Yeniterzi, 2007, ss. 437-438) ve 1330'da yazdığı 10.613 beyit tutarındaki Garibnâme'si dinî, ahlaki eserlerdir. Farsça mensur bir mukaddime ile başlayan Garibnâme, kâinatın yaratılışı ve aşere-i mübeşşere hakkında yazılmış kasideleri içeren uzun bir giriş bölümü ile devam eder. Eserin asıl kısmı on bâba ayrılmakta ve birinci bâbda Allah'ın birliği ve birliğin üstünlüğü, ikinci bâbda yer-gök, deniz-kara gibi çift şeyler, üçüncü bâbda dünya-insan-eşya üçlüsü gibi her bâbda o bâbın sayısı ile ilgili konular ele alınmaktadır (Kemikli, 2017, s. 125).

Şeyhoğlu Mustafa tarafından XIV. yüzyılın sonlarında mensur bir eser olarak kaleme alınan Kenzü'l-Küberâ ve Mehekkü'l-Ulemâ, Kutadgu Bilig'den sonra yazılmış ikinci siyasetnamedir. Devlet ve toplum idaresiyle ilgili verdiği bilgiler açısından kuruluş devri için önemli bir kitap olan eserde peygamberlerden ve geçmiş padişahlardan örnekler verilmiş, padişahların devleti kendi arzularına kapılmadan Allah'ın hükümlerine uyarak yönetmesi gerektiği üzerinde durulmuştur (Yavuz, 2010, s. 89).

II. Murad'ın oğlu II. Mehmed'e siyasi, sosyal ve ahlaki konularda öğütlerinden oluşan Nasihat-i Sultan Murad, padişah ile oğlunun karşılıklı konuşmalarını içermektedir. Eserde II. Murad, oğluna padişahların nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda İskender-i Zülkarneyn, Hüsrev ve Nûşirvan gibi

meşhur hükümdarların hayatlarından örnekler vermekte, akli kılıca tercih ettikten sonra ikisinin bir arada bulunmasının daha kıymetli olduğunu söylemektedir. Eserin mukaddimesinde II. Murad döneminde padişahın maiyetine giren Venedik Elçisi Andrea Coscolo tarafından yazıldığı ve 1559 yılında torunu tarafından Türkçeye tercüme ettirilerek Kanuni Sultan Süleyman'a sunulduğu belirtilmektedir (Uçman, 2015, ss. 10-33).

Emir Unsuru'l-Maâlî Keykâvus'un, oğlu Geylan Şah için yazdığı Farsça mensur bir nasihatname olan Kâbûsnâme, Türk edebiyatında ilki XIV. yüzyılda ismi bilinmeyen bir kimse tarafından olmak üzere altı kez tercüme edilmiştir. Bu tercümeler içerisinde en meşhuru XV. yüzyılda yaşamış Mercimek Ahmed'e ait olanıdır. Eserde, Keykavus'un kitabın yazılış sebebini açıkladığı bir ön sözle din, ahlak, siyaset, adab-ı muaşeret, şiir, musiki, ticaret gibi çeşitli konulardan bahsedilerek öğütler verilmiştir (Gökyay, 1974, s. 18).

XV. yüzyıl şairlerinden Şeyhî'nin kaleme aldığı Harnâme isimli 126 beyitten oluşan mesnevi, Türk hiciv edebiyatının en önemli eserlerinden biridir (Kocatürk, 1964, ss. 208-211). Mesnevide öküzlerin dış görünüşlerine ve rahat hayatlarına özenen zavallı bir eşeğin başına gelen ibret verici olaylar ve pir eşeğin verdiği öğütler konu edilmektedir. Sinan Paşa'nın bu yüzyılda çok itibar gören mensur nasihatnamesi Maârifnâme (Tulum, 2013, ss. XXI-XXIII); Dede Ömer Rûşenî'nin terciibend şeklindeki nasihatnamesi ile Hamdullah Hamdî'nin dinî, didaktik, ahlaki konuları ele alan mesnevileri (Canım, 1989, s. 156) bu yüzyılın nasihat türündeki önemli eserleridir.

XVI. yüzyılda nasihatname türündeki eserlerde büyük bir zenginlik görülmektedir. Güvâhî'nin yazdığı Pendnâme, içerisinde bulunan atasözleri, deyimler, fıkralar, masallarla tamamen yerli özellikler göstermesi açısından Attar'ın Pendnâme'sinden ayrılır (Hengirmen, 1983, s. 7). Kınalızâde Ali Çelebi'nin bu yüzyılın en büyük ahlak kitabı olarak bilinen Ahlâk-ı Alâî'si (Canım, 1989, s. 158); Şemseddin Sivâsî'nin Nasihatnâme-i Şemseddin-i Sivâsî ile Mir'atü'l-Ahlâk ve Mirkatü'l-Eşvâk isimli eserleri; Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Riyâzü's-Sâlikîn'i; Taşlıcalı Yahyâ'nın mesnevileri (Yeniterzi, 2007, ss. 449-453) bu yüzyılda yazılmış nasihat kitaplarından birkaç tanesidir.

XVII. yüzyılda yazılan nasihatnamelerde dinî, ahlaki, tasavvufi konuların yanında devlet işlerindeki çözülmeye bağlı olarak yönetimle ilgili sorunların da ele alındığı görülmektedir. Nev'i-zâde Atâyî'nin Nefhatü'l-Ezhâr ve Sohbetü'l-Ebkâr; Fazlî'nin Pend-nâme-i Fazlî adlı eserleri bu dönemde yazılmış nasihatnamelerden birkaçıdır (Kaplan, 2002, s. 795).

XVIII. yüzyılda Türk edebiyatının en bilinen nasihatnamesi olan Nâbî'nin Hayriyye adlı mesnevisi (Kaplan, 2008, s. 3); Sünbül-zâde Vehbî'nin Lutfiyye'si; Kuddûsî Ahmed Efendi'nin Pendnâme'si; Emîrî'nin Nasihatnâme'si (Yiğiterol, 2017, ss. 28-29) bu dönemin tanınmış nasihatnamelerine örnek verilebilir.

XIX. yüzyılda nasihat türündeki eserlere gösterilen ilgi önceki yüzyıllara göre oldukça azalmış, bu dönemde dinî, ahlaki konular kısa manzumeler biçiminde yazılmıştır. Ahmed Sûzî'nin Pendnâme-i Sûzî (Yeniterzi, 2007, s. 464); Şerîfî'nin Pend-i Gülistân-ı Şerîf adlı eserleri nasihatname geleneğinin son örnekleri olarak kabul edilebilir (Pala, 2006, ss. 409-410).

XIX. yüzyıldan sonra edebiyatımızda klasik tarzdaki nasihatnameler yerini Cumhuriyet'in ilanından sonra özellikle çocuklar ve gençler için kaleme alınan çeşitli eserlere bırakmıştır. Bu eserler içerisinde Ali Fuat Başgil'in (2012) "Gençlerle Baş Başa"; Mustafa Kara'nın (2022) "Gençlerle Gönül Gönüle"; Bilal Kemikli'nin (2023) "Oğul, Sen Sen Ol..." ve "Sen Sen Ol, Sevgili Kızım..." adlı eserleri gibi doğrudan öğüt verme geleneğini sürdürenlerin yanı sıra çocuklar için yazılmış şiir, masal, hikâye, roman

türlerindeki kitap kahramanları ve bu kahramanların yaşadığı olay ve durumlar aracılığıyla adil olmak, yardımsever olmak, vatansever olmak, büyüklerine saygılı olmak gibi değerlerin içselleştirilmesine katkıda bulunacak eserler (Ulun, 2022, s. 135) de vardır.

Çalışmaya Konu Olan Eserin Adı ve Müellifi

Nasihatnâme'nin yazma nüshasının başında "besmele" ve devamında yer alan "Nasihatnâme-i Mevlânâ Eşref Rahimehullah" ifadesinden Şeyh Eşref b. Ahmed'in ya da eserin müstensihi Nasuh b. Ahmed'in esere Nasihatnâme ismini verdiği anlaşılmaktadır.

Nasihatnâme'nin müellifi Şeyh Eşref b. Ahmed'in kimliği ve yaşadığı tarihle ilgili eserlerindeki kayıtlar dışında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Şairin Fütüvvetnâme isimli mesnevisini neşreden Orhan Bilgin, Eşref b. Ahmed'in Eşrefoğlu Rûmî adıyla meşhur olan ve 874/1469'da ölen İznikli Abdullah b. Eşref'in babası olduğunu belirtmektedir. Rûmî'nin Eşrefoğlu diye anılmasını da o dönemde babasının tanınmış bir kimse olmasına bağlamaktadır. Eşref b. Ahmed'in eserlerini istinsah eden Nasûh b. Ahmed'in, eserlerin başına efendimiz anlamında "Mevlânâ" ibaresini yazması da bize Eşref b. Ahmed'in yaşadığı zamanın tanınmış mutasavvıf şeyhlerinden biri olduğunu göstermektedir (Bilgin, 1992, ss. IV-VI).

Şair Eşref b. Ahmed'in yaşadığı dönem kesin olarak bilinmemekle birlikte şair ve eseri ile ilgili elimizdeki tek tarih Nasihatnâme'nin de içinde bulunduğu mecmuanın istinsah tarihi olan 856/1452'dir. Orhan Bilgin, şairin bu tarihten biraz önce vefat etmiş olabileceğini belirtmektedir. İbretnâme isimli mesnevisinin başında yer alan "İbretnâme-i Mevlânâ Eşref şerrefe'llahu fi'd-dünyâ ve'lâhire bi hürmeti Seyyidinâ Muhammed'in ve âlihi ecma'in" ifadesi daha ziyade hayatta olan kimseler için kullanılan bir dua ifadesidir. Mecmua içindeki diğer mesnevilerde şairin ismi ile birlikte geçen "rahimehullah" ifadesi ise onun hayatta olmadığını göstermektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak İbretnâme'nin istinsahı sırasında hayatta olan şairin, diğer mesneviler istinsah edilmeden önce vefat ettiği söylenebilir (Bilgin, 1992, ss. IV-VI).

Şairin, -kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî b. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyûfî (Mısırî) biçiminde anılan- Eşrefoğlu Rûmî'nin babası olması varsayımından hareketle Mısır'dan Anadolu'ya gelen bir aileye mensup olduğu kaydedilmektedir (Güneş, 2016, ss. 17-18). Eşrefoğlu Rûmî'nin büyükbabasının Mısırlı olduğu çeşitli kaynaklarda zikredilmektedir (Pekolcay ve Uçman, 1995, ss. 480-482). Bu bilgilerden şairin, XIV. yüzyılın son yarısıyla XV. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, çocukluk ve gençlik yıllarının Ankara Savaşı ile birlikte gelen Fetret Dönemi'nde geçmiş olabileceği düşünülmektedir.

Eserin Nüshaları

Nasihatnâme'nin, biri M. Fuad Köprülü'den Yapı Kredi Bankasına intikal eden yazmalar arasında 155 varaklık bir mecmuada altı adet mesnevi ve bir terci ile birlikte (Demirbaş No:133) (107), diğeri Milli Kütüphane (a.3238/1)de kayıtlı iki nüshası vardır. Metin tesis edilirken Milli Kütüphane Nüshası düzensiz, dağınık ve sondan yüz beyit kadar eksik olduğu için Yapı Kredi Nüshası esas nüsha olarak kabul edilmiş, nüsha farklılıkları tez çalışmasında sayfa altlarında gösterilmiştir.

Nasihatnâme'nin içinde bulunduğu mecmuada sırasıyla yer alan eserler:

- 1.Başı noksan ve adı meçhul mesnevi, 1616 beyit
- 2.Fütüvvet-nâme, 444 beyit (Bilgin, 1992), (Güneş, 2016)
- 3.İbret-nâme, 856 beyit (Demir, 2003)

- 4.Ma'zeret-nâme, 371 beyit (Güneş, 2001)
- 5.Elest-nâme, 221 beyit (Tanrıverdi, 1998)
- 6.Nasihat-nâme, 503 beyit (Pehlivan, 2001)
- 7.Hayret-nâme, 118 beyit (Tan, 2003)
- 8.Münâcât-nâme, (terci biçiminde) 445 beyit (Tan, 2003)

Eserin Yazılış Tarihi

Nasihatnâme'nin müellifi Şeyh Eşref b. Ahmed'in yaşadığı tarih kesin olarak bilinemediği gibi eserin yazılış tarihi ile ilgili de kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Şeyh Eşref b. Ahmed'in diğer eserlerinin ve Nasihatnâme'nin de içinde bulunduğu mecmua 856/1452 yılında Nasuh b. Ahmed tarafından istinsah edilmiştir.

Şekil Özellikleri

Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'si 503 beyitten oluşan bir mesnevidir. Aruzun "fâ 'i lâ tün/ fâ 'i lâ tün/ fâ 'i lün" kalıbıyla yazılan eserde çeşitli konularda dinî, ahlaki öğütler verilmektedir. Ancak eserde konular dağınık bir şekilde verilmiş, herhangi bir sınıflandırma ya da başlıklandırma yapılmamıştır.

İmla ve Dil Özellikleri

Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme isimli mesnevisi Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait dil ve imla hususiyetleri göstermesi bakımından önemli bir eserdir. Eserin eski Türkçe yazı diline ait bazı özellikleri ihtiva etmesi de dikkat çekicidir (Mansuroğlu, 1951, ss. 221-225). Eserin metni harekeli değildir, yanlış okunabilecek bazı yerlerde şair ya da müstensih hareke koymayı uygun bulmuştur. Metinde tespit edebildiğimiz imla ve dil özellikleri aşağıda verilmiştir.

Türkçe kelime ve eklerde vezne dikkat edilmeksizin –e sesi, "ı" elif harfi ile gösterilmiştir (Mansuroğlu, 1951, s. 221; Gülsevin ve Boz, 2019, s. 25-26).

جَدَّالَ	ciddile	بيلميسين	bilmeyesin
سَاحَہ	seçe	داکل	degül

Metinde kısa heceye tekâbül etmesine rağmen kelimelerin ilk hecesinde bulunan a ünlüsü "آ" biçiminde yazılmıştır (Gülsevin ve Boz, 2019, s. 23).

آنی	anı	آیاق	ayak
آدی	adı	آدوک	aduñ

Metinde bazı kelimelerin sonundaki +dAn eki tenvin ile gösterilmiştir.

خَقْدَا	Hakdan	الدَا	elden
---------	--------	-------	-------

Metindeki bazı Türkçe kelimeler hem harekesiz hem vokalsiz yazılmıştır.

دَنَمَز	dönmez	يَلْدَشِي	yoldaşı
سَيَلْمَكْدَه	söylemekde	كَرَاكْدِي	göregeldi

Metinde şart eki –sA ister uzun ister kısa heceye tekâbül etsin çoğunlukla "ı" elif harfiyle yazılmıştır.

اَيْتَسَا	itse	اچسا	açsa
اولوريسا	olurise	اولسا	olsa

Çoğul eki +IAr uzun heceye tekâbül ediyorsa “l” harfiyle birlikte “لار” biçiminde yazılmıştır.

قوللار	kullar	آنلار	anlar
يخسوللار	yohsullar	گئلار	gelenler

Metinde üstâd, pâdişâh, bed-i nâm, bünyâd, dîdâr, yâdigâr kelimelerindeki “d” harfinin üzerine 700/1300 yıllarına kadar kullanılan Farsça bir imla kaidesine uyularak nokta konulmuştur.

بذنام	bed-i nâm	استاذ	üstâd
ديدار	dîdâr	پادشاه	pâdişâh
بنياد	bünyâd	يادگار	yâdigâr

Emr-i ma'rûf, emr-i münker, dâr-ı huld, fi'l-i yoz, fi'l-i sâdık terkipleri yazılırken izâfet kesresini gösteren “ى” ve “و” harfleri konulmuştur.

امرو منكر	emr-i münker	امرى معروف	emr-i ma'rûf
فعلى يوز	fi'l-i yoz	امرو معروف	emr-i ma'rûf
فعلى صادق	fi'l-i sâdık	دارى خلد	dâr-ı huld

ñ için bazı yerlerde “ك” bazı yerlerde “ڭ” harfi kullanılmıştır.

اوگوئي	ögüñi	سا	saña
انوك	añuñ	اڭلامسك	añlamasañ
كوڭلۇڭه	göñlüñe	دڭلايسين	diñleyesin

Metinde g sesi için bazen “ك” bazen “ڭ” kullanılmıştır.

مكر	meger	دڭول	degül
كردي	girdi	كر	ger

Türkçe kelimelerde ç sesi yerine bazen c “ج”, p sesi yerine bazen b “ب” kullanılmıştır (Mansuroğlu, 1951, s. 220-221; Gülsevin ve Boz, 2019, ss. 31-33).

كچمز	geçmez	طبسك	tapsañ
هيچ	hiç	هب	hep
قونب	konup	اج	aç

Eserde Eski Türkçe Dönemi'nden Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi Dönemi'ne taşınan bazı kelimeler kullanılmıştır (Mansuroğlu, 1951, ss.224-225).

اوک	ög	بيتي	biti
بلو	bilü	اوچمق	uçmak
طاکلا	tañla-	طامو	tamu
اکارو	añaru	قنى	kanı
کنکل	kengel	يیغ	yıg
اصى	assı	ایروق	ayruk
قاقیمق	kakımak	ایو / ایلک	eyü/eylük
قایو	kayu	یوو	yavu
من	men	اڭدن	öñdin

tut- fiili bir yerde “د” (d), bir yerde “ط” (t) harfiyle; tat kelimesi sadece bir yerde “طاط”, mesnevinin diğer yerlerinde “طات” biçiminde yazılmaktadır. Bu durum bize o dönemde kelimenin iki şekilde de yazıldığını göstermektedir (Gülsevin ve Boz, 2019, s. 33).

Eski Anadolu Türkçesinde normal ünlülerin dışında “e” ile “i” arasında bir ses olan kapalı e sesinin kullanımı ile ilgili Nasihatnâme metninde tespit ettiğimiz özellikler şu şekildedir (Öztürk, 2017, s. 43):

Metinde kapalı e sesi, aşağıdaki örneklerde i (ى) ünlüsüyle yazılmaktadır.

ايرى	irdi	سيل	sil
ييل	yil	يير	yir
كيرو	girü	ديسك	diseñ

İstanbul ağzında i ünlüsüne dönüşmüş olan sesin aşağıdaki kelimelerde Eski Türkçede olduğu gibi e ünlülü şekli görülmektedir.

ايو	eyü	كاین	geyen
-----	-----	------	-------

Kapalı e sesinin et-/it- fiilinin yazımında iki şeklinin de kullanıldığı görülmektedir.

ايتمه	itme	اتمکل	etmegil
ايدريسه	iderise	اتمايسر	etmeyiser

Türkçe kelime kök ve gövdelerinde yuvarlaklaşma yaygındır. Bugün düz kullanılan bu kelimeler Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde yuvarlak olarak kullanılmaktaydı (Öztürk, 2017, s. 46).

ارتوق	artuk	التون	altun
ازوق	azuk	ازغون	azgun

Eklerde yuvarlaklaşma yaygındır.

كلور	gelür	شوبهسوز	şübhesüz
بيلمدوك	bilmedügüñ	عمروموز	ömrümüz

Bugün “ö” olan sesin “e” şekli de görülmektedir.

ايلمى	eyle mi	eyle mi (eyle mi olur)
-------	---------	------------------------

Kalın sıradan kelimelerde “ط” harfinin kullanıldığı görülmektedir (Gülsevin ve Boz, 2019, 33).

تون	ton	قطوز	kutuz
طوكوز	toñuz	طولو	tolu
طوغر	togar	طوغن	togan

Bazı kelimelerde iki ünlü arasındaki ötümsüz seslerin ötümlüleştiği, bazı kelimelerde ise ötümlüleşmediği görülür (Gülsevin, 2019, ss. 43-45).

طدینی	tadını (tat)	اوقيمقلقى	okımaklıkı (okımaklık)
ارتوغینی	artugını (artuk)	اورتقى	ortakı (ortak)
ایشیدر	işidür (işit-)	ایاقی	ayakı (ayak)
انجدرسك	incidürseñ (incit-)	لايقوك	lâyıkuñ (lâyık)
كوجی	güci (güç)	آزوقوڭی	azukunı

İki ünsüzle biten bazı yabancı kelimeler aynen kullanıldığı gibi bazen bu iki ünsüz arasında bir ünlü sesin türediği de görülür.

خير	hayır (hayr)	حكوم	hüküm (hükm)
-----	--------------	------	--------------

İkinci hecesinde dar ünlü bulunan bazı kelimeler ünlü ile başlayan bir ek aldıklarında vurgusuz orta hece ünlüsünün düştüğü görülür.

بوینون	boynun (boyun)	گۆڭلۈڭ	göñlüñe (gönül)
		اوغلىڭ	oglına (ogul)

“Ne” zamiri ve sonrasında gelen ünlü ile başlayan fiiller arasında geçişme görülmektedir (Gülsevin ve Boz, 2019, s. 47).

نیدسین	n’idesin	نیلدوک	n’eyledüñ
		تتدوک	n’etdüñ

İlgi eki olan –KI kalın sırada kalın kullanılmıştır.

اندق	andakı
------	--------

Emir kipi 2. teklik kişi eki –GII şeklinde; 2. çokluk kişi eki –(U)nUz biçimindedir (Gülsevin, 2011, s. 105).

ایتک	itgil	بلک	bilgil
دیمه گز	dimeñüz	طوتغل	tutgil

Görülen geçmiş zaman II. teklik kişi eki –dU–ñ biçimindedir.

بیلدوک	bilmedüñ	طاتمداک	tatmaduñ
--------	----------	---------	----------

Geniş zaman 3. teklik kişi eki – (V) r biçimindedir.

بولینور	bulınur	صوریلور	sorılur
کلور	gelür	اولور	olur

Bildirme ekinin hem +DUr hem dUrUr biçimi kullanılmıştır.

خوردور	hor durur	فتوادور	fetvâdur
اولدر	ol durur	دیندر	diyendür
دیزیدر	dizip durur	دیمشمیدر	dimiş midür

Geniş zaman ekinin I. çokluk kişi olumsuz şekli olarak –mA–z–Uz kullanılmıştır (Gülsevin, 2011, s. 92).

ییمزوز	yimezüz	دیمزوز	dimezüz
--------	---------	--------	---------

III. teklik kişi iyelik eki +(s)I daima dar ünlülüdür (Gülsevin, 2011, s. 12).

ارزوسی	arzusi	سوزی	sözi
اوکی	öñi	صوکی	soñı
اوغلی	oglı	قموسی	kamusi

+IIK isimden isim yapma ekinin ünlü uyumuna girdiği görülmektedir (Gülsevin, 2011, s. 117).

دوستلق	dostlık	ایلوک	eylük
یاووزلق	yavuzlık	برلك	birlik
قوللق	kullık	درلك	dirlik

Geniş zaman 1. teklik kişi eki –(V)rIn biçimindedir (Gülsevin, 2011, s. 92).

سورین	severin
-------	---------

İstek kipi 1. teklik kişi – (y)AyIn biçimindedir (Gülsevin, 2011, s. 105).

کیلە یین	kılayın	سویله یه یین	söyleyeyin
----------	---------	--------------	------------

Gelecek zaman 3. teklik kişi eki –(y)IsAr biçiminde görülmektedir (Gülsevin, 2011, s. 100).

صوریسار	sorısar	اولیسار	olısar
ایتمه ییسار	itmeyisar	اولمه ییسار	olmayısar

Zaman zarf-fiil eki –(y)lcAK biçiminde görülmektedir (Gülsevin, 2011, s. 125).

اوليجك	ölcek	كليجك	gelicek
--------	-------	-------	---------

Metinde bağlama zarf-fiil eki olarak –(y)Up ve bu ekin genişletilmiş şekli olan –(y)UbAn (Gülsevin, 2011, s. 132) kullanılmaktadır.

صانوبن	sanuban	قويوب	koyup
صاتوبن	satuban	طوتوب	tutup
الدانوبن	aldanuban	اولوب	olup

Muhtevâ Özellikleri

Şeyh Eşref b. Ahmed'in mesnevisi genel anlamda dinî, ahlaki öğütlere yer veren bir nasihatnamedir. Eserde komşuluk, arkadaşlık, ticaret gibi günlük hayatla ilgili konularda evrensel ahlak kurallarının yanı sıra ayet ve hadislerle telmih yapılarak dinî öğretilere de yer verilmiştir. Şair teşbih, mecaz ya da hikâyelere yer veren edebî bir anlatım yerine öğütlerini doğrudan vermeyi tercih etmiştir.

Eserde öğütler belli başlıklar altında toplanmadan gelişigüzel bir şekilde sıralanmıştır:

Çün dilüñde didüñ Allah ekberi

Ciddile tüt tütma dîni serseri

Nasihatnâme'sine bu beyitle başlayan şair; her işi ciddiye alarak yapma, insanların arkalarından konuşarak onları kötülememe, suçunu itiraf edip özür dileyen kişiyi affetme, tanınmayan kişilerle yola çıkmama, sırrı herkesle paylaşmama, kendi yararı için başkalarına zarar vermeme, ticarete adil davranma, cömertliğin cimrilikten üstün olduğu, konuşurken sözlerini özenle seçme, iyi niyetle hareket etme, düşmanı etkileyecek şekilde tavır takınma, düşman karşısında gafil bulunmama, eve konuk olarak gelen kişilere iyi davranma, duyduğu her şeye inanmama, israfın haram olması, yetim ve fakiri koruma, çevredekilere iyi davranma, verilen sözde durma, yalan ve hileye başvurmama, ihtiyaç duyulmayan bir şeyi ihtiyacı olana verme, güzel ahlak ve edebin asil ve zengin olmaktan daha kıymetli olması, her konuda insaf dairesi içinde davranma, kişilerden başaramayacakları işler beklememe gibi konular üzerinde durmaktadır.

Eserde ahlaki öğütlerin yanı sıra dinî konularda öğütler verilirken ayet ve hadislerle telmihler, bazen de iktibaslar yapılmıştır.

Hakk emânet virdi saña ol emîn

Hâyin olma "lâ yühıbbü'l-ğa'inîn" (84)

"...Allah hainleri sevmez." (Feyizli, 2013, s.183) Enfâl 8/58. ayetten iktibas yapılmıştır.

Hakk didi çün sen sözün bilmeyesin

Sen namaza hiç yakın gelmeyesin (108)

"Siz sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar, ... namaza yaklaşmayın" (Feyizli, 2013, s.84) Nisâ 4/43. ayetin ilk kısmına telmih yapılmıştır.

Bilmedün mi hakk didi Peyğamberi

Her ne getürse aluñ gelüñ didi (182)

Yıgınuñ andan ki yıgıdı ol sizi

Şübhesüz v'allâh bu durur Hakk sözi (183)

"...Peygamber size ne verdiyse onu alın, neyi de yasak ettiyse ondan vazgeçin..." (Feyizli, 2013, s. 545) Haşr 59/7. ayete telmih yapılmıştır.

Nesne şorsañ saña gereklüyü şor

Tâ ki cennetde ola saña kuşur (326)

"...Size açıklandığı takdirde sizi üzecek olan şeylere dair soru sormayın..." (Feyizli, 2013, s. 123) Maide 5/101. ayete telmih yapılmıştır.

Gâh elüñle gâh dilüñle di haqı

Bâri olmazısa göñülde okı (140)

"Sizden kim (sünnetimize uymayan) bir münker görürse (seyirci kalmayıp) onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsin. Bu kadarı imanın en zayıf mertebesidir." "Müslim, 'İman', 78"; "Nesai, 'İman', 17" hadisine telmih yapılmıştır.

Dîni dünyeye viren mağbûn ola

Rüşveti alan viren mel'ûn ola (156)

"Resulullâh rüşvet alan, rüşvet veren ve aracılık eden kimseyi lanetlemiştir." "Ahmed b. Hanbel, 'Müsned', 37/85 no. 22399" hadisine telmih yapılmıştır.

Şuçı idüb şuçını yiren kişi

Şöyledür kim itmemişdür ol işi (257)

"Günahıtan tevbe eden bir günah işlememiş gibidir." "İbn Mace, 'Zühd', 30" hadisine telmih yapılmıştır.

Allah'ın ve Peygamber'inin yolundan gitmek, şeytanın hilelerine kanmamak, töreye kul olmamak, Kur'ân ve hadisten deliller getirerek konuşmak, hakka bâtil, bâtila hak dememek, Hakk'ın razı olduğu ilimleri öğrenmek, hayattayken öbür dünya için hazırlık yapmak, Allah'ın verdiği nimetlere nankörlük etmeyip şükretmek, Allah'ın emirlerini yerine getirene yardımcı olmak, dünya malına değer vermemek, Allah'tan başka kimseden korkmamak, zalimle birlik olmamak, hayattayken öbür dünyada işe yarayacak ameller işlemek, Allah'ın insanları yeryüzüne doğru yoldan giderek ebedî mülke hazırlık yapmak için gönderdiğini ve hayatın bir rüya gibi geçici olduğunu bilmek, yanlıştan ölüm gelmeden dönmek, ölümü unutmamak, dünyadan giderken iyi bir ad bırakmak gibi dinî konularda öğütler verilmiştir.

Bazı beyitler söyleyiş değeri ve içerdiği hikmet bakımından atasözü değerindedir. Nasihatnâme'de telmih yapılan atasözlerinin tümü tespit edilememişse de benzerlik kurulabilen örnekler şunlardır:

Ata oğul burnunıla koğmaya

Oğul ata göziyle bakmaya (103)

Dir ögüñi sermâyeñ elde iken

Kış yarağın idegörgil yaz iken (137)

Bisleme şerri ki şerden şer biter

Kim Tat oğlı Tat olur Tatar Tatar (352)

Şerri şerre karşı itmek şûm ola

Kanı kanıla yuyan meyşûm ola (425)

Bu beyit günümüzde "Kanı kanla yumazlar, kanı suyla yurlar." atasözünü hatırlatmaktadır.

Çün iki yâr birlige bitmiş ola

Ortadan vahşet kamu gitmiş ola (485)

Bu beyit, mana bakımından "İki gönül bir olunca samanlık seyrân olur." atasözünü hatırlatmaktadır.

Şeyh Eşref b. Ahmed, mesnevisinin yaklaşık son iki yüz beytini anne baba hakkı, eş seçimi ve eşlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışları, çocuk eğitimi ve terbiyesi gibi aile hayatı ile ilgili konulara ayırmıştır:

-Çocuk terbiyesi,

Dime and iç oğlana oğlan olan

Korkusundan and içer gerçek yalan (371)

Oynamakdan yığma bitürse işin

Koma çirkin işlere döke yaşın (373)

-Çocuk eğitimi,

Geh okımağ geh yazu 'ibret-mişâl

Tâ ki göñlin almaya anuñ melâl (386)

Geh kalem divid kâğıd eglenmege

Geh fikir de biraşın emege (387)

-Eş seçimi ve eşlerin birbirlerine karşı tutum ve davranışları,

Çün iki yâr birlige bitmiş ola

Ortadan vahşet kamu gitmiş ola (485)

'Ayba 'aybuñ eylügedür eylügüñ

Aña sögmek saña olur dir ögüñ (486)

Cinsile cins hoş olur uşûl düşer

Dirlik olmaz çünkü cinsinden şaşar (495)

-Evlatların ebeveynlerine olan hakları,

Žâyi' itme ata ana hakkını

Kiçilikde şakladı anlar seni (303)

Şair, çocuk eğitimi ile ilgili yazdığı beyitlerde soru sormanın adabı, edebî mal ve soydan üstünlüğü, görevlerini yerine getirdikten sonra çocukların oyun oynamasına izin verilmesi, çocuklara öncelikle Allah yolunun ve Peygamber sünnetinin öğretilmesi, sanat öğrenmenin alet yapmaktan üstünlüğü, çok ödev vermenin çocukta bıkkınlığa sebep olacağı gibi konular üzerinde durmaktadır.

Nasihatnâme'de Yer Alan Lugazlar

Şeyh Eşref b. Ahmed, mesnevide çocuk eğitimi ile ilgili görüşlerini sıralarken çocukların dersten sıkıldıkları zaman hem dikkatlerini dağıtmak hem de zihinlerine işlerlik kazandırmak amacıyla bilmece sorulabileceğini söylemektedir. Çocuklara bildiklerinde şaşıracakları bilmeceler sorulması, bilemediklerinde usanacakları zor bilmeceler sorulmaması gerektiğini vurgulayarak eğitimde kullanılacak bilmecelerin özelliklerine de dikkat çekmektedir.

Eserde konular belli başlıklar altında tasnif edilmediğinden şair, lugazlara yer verdiği beyitler için de bir adlandırma yapmamıştır.

Diyetin işbu sözün ma'nâsı ne

Fıkr idüb tâ kim gele ma'nâsına (388)

Şunu añ kim bilicek gey tañ gele

Bilmeyenler ortada uşañ gele (389)

Kim cilâ ola anuñ ol fikrine

Fikri yardım olsa gerçek zikrine (390)

İşid imdi birkaç emşelden hafa

Țıfl olanlar zihnine virür şafa (391)

Şeyh Eşref b. Ahmed, lugazları sormaya bu beyitlerle başlamakta ve sorduğu sorular için “emselden hafa” ifadesini kullanmaktadır. Amil Çelebioğlu ve Yusuf Ziya Öksüz (1995, s. 7), bilmece isminin yanı sıra bu anlamda bazı yörelerde tanıtmaca, atlı mesel, atlı hekât, bilmeli matal, mesel, masal, metel, matal gibi tabirlerle de karşılaşıldığını belirtmektedir. Şairin de “emsel” kelimesini bu manada kullandığı düşünülmektedir.

Şeyh Eşref b. Ahmed, Nasihatnâme’de bilmece ya da lugaz ifadesini kullanmamıştır ancak sorduğu soruların manzum olması, aruz vezniyle yazılması ve soruluş biçimiyle lugaza benzemesi açısından bu makalede lugaz olarak adlandırılması uygun görülmüştür. Klasik Türk şiirinde “lugaz” kelimesi bilmece anlamında kullanılmış ve bazı şairler divanlarının son kısmında “elgaz” veya “lugazat” başlığı altında yazdıkları lugazlara yer vermişlerdir.

Lugaz kelimesinin türetildiği Arapça “lağz” sülasî mastarı, “çöl faresinin saklandığı yerin bulunmaması için yuvasını labirent gibi eğri büğrü kazması; saptırmak, sözün maksadını gizlemek, şaşırtmalı söz söylemek” anlamlarına gelmektedir. Lugaz ise “çöl faresinin yuvası, gidilmesi zor olan eğri büğrü yol; derin sır, bilmece, zekâ oyunu” gibi anlamlarda kullanılmaktadır (Durmuş, 2003, ss. 221-222). Kelime, Türkçe sözlüklerde bir edebiyat terimi olarak “bilmece, bulmaca, yanıltmaca” (Devellioğlu, 1993, s. 554), “eski divanlarda aruzla, halk edebiyatında hece vezniyle düzenlenmiş olan manzum bilmece” (Ayverdi, 2005, s. 747) biçiminde tanımlanmaktadır.

Taşköprizade Mehmet, Mevzûâtü’l-ulûm adlı eserinde “ilmü’l-elgaz” başlığı altında lugaz hakkında bilgi vermektedir: “Beyan ilminden olan lugaz ve muammada maksat, sorulan şeyi gizlemektir. Lugazda maksat, hariçte mevcut olan ismi; muammada ise bir şeyin ismini, zatını kastetmeden sormaktır. Beyan ilminde istenen anlatımın açık olmasıdır ki burada aksi bir durum vardır. Ancak sorulan şey her ne kadar gizli tutulmaya çalışılsa da o şeyin anlaşılması için anlatım vuzuha muhtaçtır.” (Kemaleddin Mehmet Efendi, 1313, ss. 298-299)

Mütercim Âsım Efendi, lugaz kelimesini Fars edebiyatındaki ismiyle “çîstân” başlığı altında vermekte ve bir bilmece türü olarak tarif etmektedir: “Çîstân: Sîstân vezinde. Çîst ve ân’dan

mürekkeptir. Bilmece ve yanıltmaç tabir olunan kelimattandır. Nedir o diye istifsar olunmakla çîstân ile tesmiye olundu. Arabî'de lugaz, uglûte ve ahciye dahi denir. Mahiyet ve hakikat manasına gelir ki mâbihi's-şey hüve ile maruftur." (Öztürk ve Örs, 2022, s. 145)

Kaynaklarda lugaz ile muamma arasındaki farka dikkat çekilerek lugaz, klasik Türk şiirinde bir nesnenin ayırt edici özelliklerinin çeşitli söz oyunları ile vurgulanarak o nesnenin adının sorulduğu bilmece biçiminde tanımlanmaktadır. Muammada ise sadece Allah'ın isimleri ve insan isimlerinin konu edildiği belirtilmektedir (Kartal, 2021, s. 359; Bilgegil, 1989, s. 273; Saraç, 2019, s. 290; Çelebioğlu ve Öksüz, 1995, s. 17). Lugazların boş zamanları eğlenceli ve faydalı bir şekilde geçirmek, sanat kabiliyetini göstermek gibi sanatsal amaçlarla ya da bir konuyu öğretmek, zihin pratiği yaptırarak muhatabın düşünme gücünü geliştirmek, bir ilim dalında çözümü zor meseleleri ortaya koymak gibi didaktik amaçlarla oluşturulduğu söylenebilir (Durkaya, 2021, ss. 1156-1157).

Hız. Peygamber, bir gün yanındaki sahabelere yapraklarını dökmeyen ve müslümana benzeyen ağacın, ağaçlar içinde hangisi olduğunu sorar. Kimsenin bilememesi üzerine cevabı kendisi hurma ağacı olarak verir. Hız. Peygamber'in dikkat çekme, zekâ ve kavrayış düzeyini geliştirme gibi yararları sebebiyle lugaz üslûbunu kullanması İslam âlimlerinin dikkatini çekmiş ve lugaz üslûbu bir öğretim metodu olarak kullanılmaya başlanmıştır (Durmuş, 2003, s. 221). Şeyh Eşref b. Ahmed de Nasihatnâme'de bilmece sorduktan sonra aşağıdaki beyitlerle Hız. Peygamber ile sahabeler arasında geçen bu olayı hatırlatmaktadır:

Bil Resûl şınadı aşhâb zihnini

'Arza kıldı bir ağacın adını (412)

Her biri bir dürlü virdiler cevâb

Tâ göreler kankısınıñdur şevâb (413)

Kaynaklar Arap edebiyatında ortaya çıkan lugazın Fars edebiyatı yoluyla Türk edebiyatına geçtiğini belirtmektedir. Genellikle manzum olan lugazlar aruzun çeşitli kalıplarıyla yazılmışsa da "Fâ 'i lâ tün/ fâ 'i lâ tün/ fâ 'i lün" kalıbı daha çok tercih edilmiştir. Gazel veya kıt'a tipi kafiyeleşen lugazlar olmasına rağmen mesnevi şeklinde yazılan lugazlar çoğunluktadır. Lugazların hemen hepsi "ol ne isim", "ne acep isim" (Uzun, 2003, s.222), "ol nedir kim", "nedir ol kim", "bir acayip nesne gördüm" (Çelebioğlu ve Öksüz, 1995, s.18) gibi ifadelerle başlar.

Türk edebiyatında aynı zamanda sözlü kültür ürünü olan bilmece ne kadar eski dönemlere dayandığını tespit etmenin zorluğu ortadadır. Ancak lugaz üzerine yapılan çalışmalarda lugazın Türk edebiyatında Çağatay sahasında XV. yüzyılda etkili bir şekilde kullanıldığı, Sekkâkî (ö. XV. yy.), Şiban Han (ö. 1510), Ali Şir Nevâyî (ö. 1501) ve Sâ'nî'nin (ö. XVI. yy.) divanlarında lugazlara yer verdikleri; Anadolu sahasında ise tespit edilebilen ilk lugaz örneklerinin Dede Ömer Rüşenî (ö. 1486-1487), Ahmet Paşa (ö. 1496), Fânî Dede (ö. 1504), Ahmed-i Rıdvân'a (ö.1528-1538) ait olduğu belirtilmektedir (Alkan, 2020, s. 19; Durkaya, 2021, s. 1159; Uzun, 2003, s. 223). Şeyh Eşref b. Ahmed'in Nasihatnâme'yi hangi tarihte yazdığı kesin olarak bilinmese de Nasihatnâme'nin de içinde bulunduğu mecmuanın Nasuh b. Ahmed tarafından 1452 yılında istinsah edildiği bilinmektedir. O halde Nasihatnâme'deki lugazların 1452 yılından önceki bir tarihte yazıldığı belli olduğuna göre Şeyh Eşref b. Ahmed'in lugazlarını Türk edebiyatında Anadolu sahasındaki ilk lugaz örnekleri arasında kabul etmek gerekmektedir. Ancak lugaz konusunda yapılan çalışmaların hiçbirinde Nasihatnâme'de yer alan lugazlardan bahsedilmemektedir.

Nasihatnâme’de lugazların yer aldığı beyitler mesnevinin bütünlüğünü bozmayacak şekilde yine mesnevi biçiminde ve eserin bütünündeki aruz kalıbıyla yazılmıştır. Eserde 392-410. beyitlerde 10, 422 ve 423. beyitlerde 2 lugaz olmak üzere toplam 12 lugaz bulunmaktadır.

Şairin lugazlarının ilki “işbu nedür, şol nedür” ifadesiyle, bazı lugazlar “ol nedür kim, ol ne ...dır, kankı ...dır” ifadeleriyle başlamaktadır. Bazı lugazlarda ise herhangi bir başlangıç ifadesine yer verilmemiştir; bu kısımlarda konu ve söyleyiş değiştiği için yeni bir lugaza geçildiği düşünülmektedir. 411. beyitteki “Añla bunı on misâldür kâmile” ifadesinden bu kısımda on adet lugaza yer verildiği anlaşılmaktadır. Sonraki beyitlerde çeşitli konularda dinî, ahlaki öğütler devam ederken 422-423. beyitlerde birbiriyle bağlantılı iki lugaz örneği daha yer almaktadır. Bu şekilde eserde toplam 12 adet lugaza yer verildiği görülmektedir. İlk lugaz tek beyitten, diğer lugazlar ise iki beyitten oluşurken 422 ve 423. beyitlerde birbiriyle bağlantılı birer adet lugaz bulunmaktadır.

Eserin bütününe olduğu gibi lugazlarda da sade, anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Çoğunlukla Türkçe kelimelere yer vermekle birlikte günlük dilde yaygın olarak kullanılan az sayıda Arapça, Farsça kelime de bulunmaktadır.

Çözümenebilen lugaz örneklerinden hareketle mesnevide yer alan lugazların genellikle nar, incir, göz, ayna gibi gizlenen somut bir nesnenin adını, teşbih ve teşhis sanatlarından yararlanarak verdiği ipuçlarıyla buldurmaya amaçlayan mana lugazları (Durmuş, 2005, s. 221) olduğu düşünülmektedir.

Diyetin kim işbu nedür şol nedür

Kim şadef tolu tolu dür-dânedür (392)

Tek beyitten oluşan bu ilk lugazda sorulan nesne, içi inci taneleriyle dolu bir sadefe benzetilirken lugazın cevabı olduğu düşünülen “nar” tanelerinin ıslak ve parlak görünüşü ile sadef içindeki inci tanelerinin görünüşü arasında ilgi kurulmuştur.

İki ikiz bir karından koñşılar

Toğalıdan bir birin görmediler (401)

Şâdıyla kayğuda bile acır

Hâl budur kim ikisinüñ kaşdı bir (402)

Bu lugazda ise sorulan nesnenin ipuçları sıralanırken kişileştirme sanatından yararlanılmıştır. Lugazın cevabı olduğu düşünülen “göz”, doğduklarından beri birbirini görmeyen, birlikte üzülen, birlikte sevinen ikiz komşular biçiminde tarif edilmektedir.

Şeyh Eşref b. Ahmed’in diğer lugazlarının çözümlemesini işin erbabına bırakarak lugazların yer aldığı beyitleri aşağıda veriyoruz:

Diyetin kim işbu nedür şol nedür

Kim şadef tolu tolu dür-dânedür (392)

Ol ne ‘avratdur ki hiç er görmedi

Yıldı biñ kız toğurur gökçek dadı (393)

Açsa ağzın anası ağu saçar

Kızlarınuñ tutağından bal tamar (394)

Ƙankı 'avratdur burusı tıtıcaƘ
Mamu burar başına urur omaƘ (395)
Urduğınca toğurur oğlanları
Toñlu toğarlar düşer Ƙaftanları (396)
Ol nedür kim bir Ƙarından biñ toğa
Biñi dağı egzü kor açılmağa (397)
Her birisi Ƙan içici uğrıdur
Atası yok Hakk yolında toğrıdur (398)
Yirde yetdi buncadan berü ulu
Çıkdı sînden tonı cennet ƘoƘulu (399)
Kim görürse yapışur ayağına
Dege diyü tuğağum tuğağına (400)
İki ikiz bir Ƙarından Ƙoñşılar
Toğalıdan bir birin görmediler (401)
Şâdıyla Ƙayğuda bile acır
Hâl budur kim ikisinüñ Ƙaşdı bir (402)
Ol nedür kim cümle halk anı bilür
Günde elli kez toluban boşalur (403)
Tolsa tolar nesne Ƙalmaz gedigi
BoşalıcaƘ gizlenür içindeki (404)
Ol nedür kim cümle halkı yañsılar
Geh apaƘlu Ƙarı geh on dört yaşar (405)
Geh Ƙocadur gâh Ƙundağda emer
Geh güzeldür geh göresin bir deber (406)
Ol nedür kim yük getürmez üstine
Dürlü zağmı urmasañ yüregine (407)
Dört ayaklu iki başlu cânsız ol
Yük götürse şâd olur yüksüz melûl (408)
Ƙankı ulhâdur ki oƘ bizler tokır
Gey hüner-bendligi şûretde ƘaƘîr (409)
Gey faƘîrdür durmaz işler dâimî
Göñli ırâğda kevetdür dâimî (410)
Añla bunı on mişâldür kâmile

Bunı bilen ayruğına yol bula (411)

ƘanƘı ƙondur görmedi derz’ignesi

Birdür anuñ etegiyle yaƘası (422)

Bunı geyen bir yigitdür arıca

AyaƘı yok yidügi yirde şıca (423)

Eserin Bitişı

Şair, Nasihatnâme’sini, nasihat isteyen kişinin şeyhler sofrasından yemek yemiş gibi olduğunu belirttiikten sonra nasihatı tutan kişinin de cennette Allah’ın cemalini seyredeceğı müjdesiyle tamamlıyor.

Hıyuuñ eyü çün nasîhat istedüñ

Bil meşâyiğ şofrasında hun yidüñ (501)

Bilmeseñ yol ƙutmasañ yön hayruña

Dîve uydun n’eylesün mürşid saña (502)

Çün nasîhat bunda dutduñ yâdigâr

Ahîretde lâıyıkun oldı didâr (503)

Sonuç ve Tartışmalar

Türk edebiyatında sözlü döneme kadar uzanan nasihat etme, özlü söz söyleme ihtiyacı İslami dönemde edebî bir gelenek hâlini almış ve İslam etkisinde verilen ilk eserlerden itibaren nasihatname türünde pek çok eser kaleme alınmıştır. Bu eserler içerisinde Şeyh Eşref b. Ahmed’in Nasihatnâme adlı mesnevisi, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’ne ait dil ve imla özelliklerini taşıması açısından dikkate değer bir eserdir. Eserin 1452 yılında istinsah edildiğı bilgisinden hareketle XIV. yüzyılın ikinci yarısı ile XV. yüzyılın ilk yarısında kaleme alındığı söylenebilir. Şeyh Eşref b. Ahmed’in Nasihatnâme’sinden ve diğer eserlerinden zamanının önemli şeyhlerinden biri olduğu anlaşılmağa birlikte kimliğı ve hangi tarihte yaşadığı ile ilgili kesin bilgilere ulaşılamamıştır.

Şeyh Eşref b. Ahmed’in 503 beyit tutarındaki manzum Nasihatnâme’si evrensel ahlaki değerleri İslami bir bakış açısıyla ayet ve hadislerle dayandırarak ele almakta; aile hayatı, eş seçimi, eşlerin birbirine karşı tutum ve davranışları, çocuk eğitimi gibi konularda verdiği öğütlerle o dönem insanının zihniyetini; hayata, insana ve dinî değerlere bakışını yansıtmaktadır. Şairin çocuk eğitiminden bahsettiğı kısımda 392-423. beyitler arasında 12 lugaza yer vermesi Nasihatnâme’nin dikkat çeken bir özelliğidir. Şeyh Eşref b. Ahmed’in bilmeceleleri, Türk edebiyatındaki ilk lugaz örnekleri arasında kabul edilerek bu alandaki literatüre dâhil edilmelidir.

Şeyh Eşref b. Ahmed’in mecmua içinde yer alan eserleri yüksek lisans tezi olarak çalışılmış; Fütüvvetnâme’si ise iki kez yayınlanmıştır. Aradan geçen zaman içerisinde şairin eserlerinden bazılarını içerik bakımından konu edinen birkaç makale dışında herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Şeyh Eşref b. Ahmed’in yaklaşık 4.500 beyit tutarındaki eserleri bir bütün olarak ele alındığında Eski Anadolu Türkçesinin kelime hazinesi, dil, anlatım ve imla özellikleri hususunda dil bilim araştırmacıları için önemli bir kaynak oluşturacağı; aynı zamanda yaşadığı dönemin toplum yapısı, din ve tasavvuf anlayışı, değer yargıları, zihniyeti gibi birçok konuda farklı disiplinlerden araştırmacılara önemli malzemeler sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. (2023). *Müsned*. Beka Yayınları.
- Akalın, E. (2021). Değerler Eğitiminde Klasik Türk Edebiyatı Metinlerinden Faydalanmak: Manzum Nasihat-nâmeler Örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 41, 79-128.
<https://doi.org/10.34234/ded.816307>
- Alkan, A. (2020). *Türk Edebiyatında Lugaz ve Ali Sıdkı Efendi'nin Mecmua-yı Hâfıza'sı*. [Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no:638745)
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Tükçe Sözlük*. Kubbealtı.
- Başgil, A. F. (2012). *Gençlerle Başbaşa*. Yağmur Yayınları.
- Bilgegil, K. (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri* (2). Enderun Kitabevi.
- Bilgin, O. (1992). *Şeyh Eşref b. Ahmed: Fütüvvet-nâme*. Yıldızlar Matbaası.
- Canım, R. (1989). Pend-nâmeler ve Türk Edebiyatında Benzer Nitelikli Öğüt Kitapları. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* III, 153-159.
- Çağrı, M. (2006). Nasihat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/408-409. TDV Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1989). Anadolu'nun Türkleşmesinde Mevlânâ'nın Rolü. *Türklük Araştırmaları Dergisi* 5, 223-248.
- Çelebioğlu, A. ve Öksüz, Y. Z. (1995). *Türk Bilmeceler Hazinesi*. Kitabevi.
- Demir, E. (2003). *Şeyh Eşref b. Ahmed'in İbret-nâme isimli Mesnevî'si Edisyon Kritik-İnceleme-Metin*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 130372).
- Devellioğlu, F. (1993). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Aydın Kitabevi.
- Durkaya, H. (2021). Klasik Türk Edebiyatında Lugaz ve Lugaz Kelimesinin Divan Şiirinde Kullanımı. *Journal of Turkish Language and Literature* 7/4, 1155-1178.
<https://doi.org/10.20322/littera.990516>
- Durmuş, İ. (2003). Lugaz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/221-222. TDV Yayınları.
- Eraslan, K. (1983). *Ahmed-i Yesevî, Divan-ı Hikmet'ten Seçmeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Feyizli, H.T. (2013). *Açıklamalı Kur'an-ı Kerim Meali* (8). Server Yayınları.
- Gökyay, O. Ş. (1974). *Mercimek Ahmed: Kabus-nâme Çevirisi*. Milli Eğitim Basımevi.
- Gölpınarlı, A. (2020). *Yunus Emre Hayatı ve Bütün Şiirleri*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gülsevin, G. (2011). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler* (3). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülsevin, G. ve Boz, E. (2019). *Eski Anadolu Türkçesi* (4). Kitabevi Yayınları.
- Güneş, M. (2016). *İznikli Eşref b. Ahmed/ Fütüvvet-nâme: İyilik Kitabı*. Gelenek Yayınları.
- Güneş, Ö. (2001). *Ma'zeret-nâme- Şeyh Eşref b. Ahmed*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no:102490)
- Hengirmen, M. (1983). *Pend-nâme-Güvâhî*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Horata, O. (1991). Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye Mesnevisi. *Türk Kültürü Araştırmaları*, 29, 172-203.

- İbn Mace. (2024). *Sünen-i İbn Mace*. Ocak Yayınları.
- İmam Buhari. (2022). *Sahih-i Buhari*. Sağlam Yayınları.
- İmam Müslim. (2020). *Sahih-i Müslim*. Ocak Yayınları.
- İmam Nesai. (2020). *Sünen-i Nesai*. Kitap Dünyası.
- Kaplan, M. (2008). *Hayriyye-i Nâbî*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Kaplan, M. (2002). Türk Edebiyatında Manzum Nasihat-nâmeler. *Türkler* (ed.Güzel, H. C. v.dğr.), XI, 791-799.
- Kaplan, M. (2001). Manzum Nasihatnâmelerde Yer Alan Konular. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 9/133-185.
- Kara, M. (2022). *Gençlerle Gönül Gönüle*. TDV Yayınları.
- Kartal, A. (Ed.). (2021). *Lügat-ı Nâcî* (2). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kemaleddin Mehmed Efendi. (1313). *Mevzuatu'l-Ulûm*. İkdâm Matbaası.
- Kemikli, B. (2017). Garib-nâme'de Peygamber ve Asr-ı Saadet Tasavvuru. *Şiir ve Hikmet*. Kitabevi.
- Kemikli, B. (2023). *Oğul Sen, Sen Ol* (2). Timaş Yayınları.
- Kemikli, B. (2023). *Sen, Sen Ol Sevgili Kızım* (2). Timaş Yayınları.
- Kocatürk, V. M. (1964). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Edebiyat Yayınevi.
- Köprülü, M. F. (2016). *Türk Edebiyatı Tarihi*. Alfa Yayınları.
- Levend, A. S. (1963-1964). Ümmet Çağında Ahlak Kitaplarımız. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 234/91.
- Mansuroğlu, M. (1951). Anadolu Yazı Dilinin Başlaması ve Gelişmesi. *TDED IV/3*, 215-229.
- Mengi, M. (1991). *Divan Şiirinde Hikemî Tarzın Büyük Temsilcisi Nâbî* (2). Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1996). Fütüvvetnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13/264-265. TDV Yayınları.
- Öztürk, M. ve Örs, D. (2022). *Burhan-ı Katı* (3). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Öztürk, E. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi* (1). Akçağ Yayınları.
- Pala, İ. (2006). Nasihatnâme. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 32/409/410. TDV Yayınları.
- Pehlivan, E. (2001). *Nasihat-nâme: Şeyh Eşref b. Ahmed*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 102560)
- Pekolcay, A. N. ve Uçman, A. (1995). Eşrefoğlu Rûmî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 11/480-482. TDV Yayınları.
- Saraç, M. A. Y. (2019). *Klasik Edebiyat Bilgisi* (16). Gökkubbe Yayınları.
- Tan, A. (2003). *Şeyh Eşref b. Ahmed'in Hayret-nâme ve Münacat-nâme Adlı Eserlerinin Edisyon Kritiği ve İncelemesi*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 130644).
- Tanrıverdi, F. (1998). *Elest-nâme: Şeyh Eşref b. Ahmed*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 74057)
- Timurtaş, F. K. (1981). *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*. Vilayet Yayınları.
- Tulum, M. (2013). *Sinan Paşa- Maarif-nâme*. Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Uçman, A. (2015). *Fatih Sultan Mehmet'e Nasihatler*. Büyüyenay Yayınları.

- Ulun, E. B. (2022). Cahit Uçuk'un Çocuk Romanlarında Değerler Eğitimi. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi* 7/2, 133-145.
- Uzun, M. İ. (2003). Lugaz(Türk Edebiyatı). *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/222-223. TDV Yayınları.
- Ünver, İ. (1986)Mesnevi. *Türk Şiiri Özel Sayısı III(Divan Şiiri)*. 718.415-417. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yavuz, K. (2010). Şeyhoğlu. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/88-89. TDV Yayınları.
- Yeniterzi, E. (2007). Anadolu Türk Edebiyatında Ahlaki Mesneviler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5/10, 433-468.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yiğiterol, Ö. F. (2017). *Türk İslam Edebiyatında Pend-nâmeler ve Levh-nâme: İnceleme-Metin*. [Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi. (Tez no: 481458)

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Kültürel Miras Koruma ve Yönetim Süreçlerine Halkın Aktif Katılımının Sağlanması Üzerine Bir Değerlendirme

Assessment on Active Public Participation in Cultural Heritage Protection and Management Processes

Dr. Doğan KOŞAN

ORCID: 0000-0002-1506-7246 ♦ Hitit Üniversitesi, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü ♦
dogankosan@hotmail.com

Özet

Kültürel miras geçmişten günümüze aktarılan, insan elinden çıkmış tarihinin, sanatının, coğrafyasının yaşayan belgeleridir. Kültürel mirasın korunması, yönetim ve tanıtımı tüm toplumlar için öncelikli konulardan birisidir. Miras yönetimi ayrıntılı mevzuatlarla, hassas ve detaylı kurallara dayandığı için Türkiye’de sınırlı sayıda uzman kişinin faaliyeti ile yürütülmektedir. Fakat mirasın yönetimi, sadece uzman kişilerin çabaları ile gerçekleşemez. İyi bir yönetim stratejisi, halkın tüm geliştirme ve uygulama süreçlerine etkin biçimde katılımı ile sağlanabilir. Halkın katılımı; mirasla ilgilenen, mirastan etkilenen, miras içinde çalışan ve yaşayan insanların; mirasın korunması, yönetimi, tanıtımı ve yararlı kullanımı konusuna dâhil edilmesiyle başarıya ulaşabilir. Bu çalışmada, Türkiye’de kültürel miras yönetim süreçlerine daha etkin halk katılımının sağlanması adına yapılacak çalışmalara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda “katılım” teması üzerinden literatür taraması yapılarak kültürel mirasın korunmasında katılımı konu alan farklı bakış açıları derlenerek tek başlık altında bütüncül şekilde değerlendirilmiştir. Ayrıca bu değerlendirmede uluslararası kuruluşların kültürel miras yönetimi konusunda katılımı teşvik eden faaliyetlerine ve mevzuatlarına da yer verilmiştir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular sivil toplumun rolü, yasal düzenlemeler, karar alma uygulama süreçlerine katılım, şeffaf süreç yönetimi, turizm potansiyelini artırmak, miras ve koruma eğitimi vermek, yerel katılımı artırmak başlıkları altında değerlendirilmiştir. Sonuç olarak; sivil toplum kuruluşları, halk ile resmi makamlar arasında, karar alma süreçlerinin çeşitli aşamalarında; bilgi sağlama, danışmanlık ve iş birliğini yapma konusunda faaliyet gösterebilir. Yasal düzenlemeler ile resmi makamların ve halkın ilgisini çekerek, Türkiye’deki kültürel mirasın korunması ve kullanılması kolaylaştırılmalı, uluslararası sözleşmelere uygun yapılacak değişiklikler ile koruma süreçlerine halkın aktif katılımı sağlanmalıdır. Karar alma, uygulama süreçlerine katılım ile bir proje hakkında halkın görüşlerini sormak, bir girişimi şekillendirmede doğrudan katılımlarını istemek, karar mekanizma içerisine sokmak sürecin işlemlerini kolaylaştırır. Şeffaf süreç yönetimi ise, mirasın korunması gerektiğinde yetkililerin korumanın gerekliliklerini o çevrede yaşayan insanlara anlatmasıdır. Halk, eksiksiz bilgi alarak envanterlerin oluşturulmasından kararların hazırlanmasına kadar, işin her sürecinde rol almalıdır. Turizm potansiyelini artırmak, kültürel miras alanlarının canlanmasında olumlu bir rol oynamaktadır. Mirasın korunması için harcanan emek ve para, turizm sayesinde karşılanması sağlanabilir. Miras ve koruma eğitimin amacı ise, mirasın halkın ortak değeri, ülkenin tarihi, kültürel ve sanatsal değer olduğunun öğretilmesidir. Son olarak yerel katılım ile yerel toplumları kültürel mirasa maddi ve manevi olarak bağlamak, değerleri konusunda farkındalıklarını artırmak, korunması, kullanımı için katılımlarını sağlamak, mirası gelecek nesillere aktarmak için fayda sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Miras, Topluluk, Restorasyon, Sivil Toplum, Turizm, Aktif Katılım

Extended Abstract

Cultural heritage consists of movable works of historical importance (paintings, ceramics, sculptures, etc.), buildings, historical and archaeological sites (tangible heritage) created in the past. At the same time, traditions, rituals, beliefs, myths,

knowledge and skills (intangible heritage) passed down from generation to generation in society are also included in the scope of heritage. Our cultural heritage is the living documents of history, geography and art created by human hands. People are increasingly becoming more aware of the importance of their cultural values and perceive them as a common heritage.

Since heritage management is based on detailed legislation and sensitive care, it is carried out with limited participants. However, the protection of cultural heritage cannot be achieved only with the efforts of experts. The participation of the public in the protection processes is necessary. A good heritage protection strategy is achieved by a better understanding of the value of cultural assets, the integration of strategies into the broader planning and implementation process, and the active participation and effective inclusion of the local community in all development and implementation processes. Public participation in cultural heritage protection processes is about involving and acting together with people, institutions, and organizations interested in the heritage, affected by the heritage, living in or near the heritage, in the protection, management, promotion, and beneficial use of the heritage for local communities.

Development of policies related to cultural heritage (i.e., management plan, urban renewal strategy, protection, implementation, and usage guidelines) is realized with the active participation of heritage owners, residents, and users. Providing information to the public in cultural heritage decision-making processes, asking their opinions about a proposed project (consultation) or asking for their direct participation in shaping an initiative (participation), and involving them in the decision-making mechanism (authority) facilitate the functioning of the process.

Instead of the work of a central organization in the processes of cultural heritage identification, protection, restoration, and promotion, the success and stability of a small community that attracts the support and interest of the public due to its geographical limitations will be higher. The requirements for active and broad participation have been evaluated under seven headings. These are: the role of civil society, legal regulations, participation in decision-making and implementation processes, transparent process management, increasing tourism potential, providing heritage and protection education, and increasing local participation.

Civil society: The role of non-profit organizations that will provide information, consultancy, and cooperation at various stages of decision-making processes between official institutions and the public is essential. Civil society organizations ensure that all actors working in the cultural heritage field are more effective in decision-making and implementation processes regarding cultural heritage.

Legal regulations: Legal regulations are necessary to facilitate the examination, protection, and use of monuments and sites in our country, as well as to attract and increase the interest of official authorities and the public towards cultural heritage. More active public participation in protection processes will be ensured with changes in legal regulations by international agreements.

Participation in decision-making and implementation processes: Heritage planning and implementation success depend on how willing the public is to achieve the goals. If people can participate from the beginning of the planning process and identify with the plan, their sense of responsibility will increase.

Transparent process management: When cultural heritage needs to be protected, authorities should explain the requirements of protection to the people living in that area. Otherwise, the implementation of regulations regarding protection will become difficult and will be stuck in bureaucratic obstacles. The public should be informed and participate in every process, from the creation of inventories to the preparation of decisions, by receiving complete and unbiased information.

Increasing tourism potential: Tourism plays a positive role in developing and reviving cultural heritage areas. Tourism development in historical cities should be based on the improvement of heritage, respect and support for the identity and traditions of local communities, and the preservation of regional and environmental character. The money and labor spent on the maintenance and protection of heritage should be compensated by the money spent by tourism and people.

Providing heritage and protection education: The most important

Keywords: Cultural Heritage, Community, Restoration, Civil Society, Tourism, Active Participation

Giriş

Kültürel miras, geçmişte yaratılmış ve tarihi öneme sahip resim, seramik, heykel vb taşınabilir eserler, binalar, tarihi ve arkeolojik alanlar gibi somut mirastan oluşmaktadır. Aynı zamanda toplumda nesilden nesile aktarılan gelenekler, ritüeller, inançlar, mitler, bilgi ve beceriler de somut olmayan

miras kapsamına girmektedir. Kültürel miras ülkenin ve halkın, tarihinin ve kültürünün tüm gelişme aşamalarını göstermektedir (Scheffler, 2017, s. 15). Mirasın korunması, yönetimi ve tanıtımı öncelikli görevlerden birisidir. Mirasa özen gösterme ve koruma; önceki nesillerin bıraktığı zenginliği görme, anlama ve onunla yaşama fırsatı vermektedir. Karşılığında onu standartlara uygun olarak bir sonraki nesle aktarır. Bu yüzden mirasını ve eserlerini korumak için çağdaş yaklaşımlar, bütünlük, katılımcı koruma ve teknolojik yenilikler araştırılmalı ve uygulanmalıdır (Başdoğan Deniz, 2022, s. 1207).

Kültürel miras koruma ve restorasyon çalışmaları, uluslararası etik standartlar ile mirasın korunmasından sorumlu restoratörler ve yetkili kişilerden oluşan bir grup tarafından yönetilir. Mirasın korunmasına ilişkin yasa ile birlikte, normlar ve standartlar korumanın temel değerlerini belirleyen unsurlardır (Gotsiridze ve Tsertsvadze, 2023). Miras yönetimi ayrıntılı mevzuatlarla hassas bakıma dayandığı için sınırlı sayıda uzman kişinin katılımı ile yürütülmektedir. Fakat kültürel mirasın korunması sadece uzman kişilerin çabaları ile gerçekleşemez. Halkın koruma süreçlerine katılımı gereklidir. İyi bir miras koruma stratejisi, hem kültür varlıklarının değerinin daha iyi anlaşılmasını, stratejilerin daha geniş planlama ve uygulama sürecine entegre edilmesini, hem de yerel topluluğun tüm geliştirme ve uygulama süreçlerinde aktif ve istikrarlı biçimde dahil edilmesini ile sağlanabilir (Li, Krishnamurthy, Pereira Roders & Van Wesemael, 2020).

Koruma bilincinin amaç ve hedeflerinin daha geniş kitlelerce anlaşılması, halkla daha fazla etkileşim ile mümkündür. Halkın pratik ve teknik desteğinin finansal destek kadar önemli olabileceği de bilinmelidir. Halkın katılımı; farkındalık yaratma, kapasite geliştirme ve sorunları çözme araçlarını kapsayan koordineli bir yaklaşımın geliştirilmesini desteklemektedir. Aktif ve pratik yöntemler kullanmak, karşılıklı kaygıları olan küçük gruplarla etkileşim kurmak, veri ve bilgi sağlamak, katılımı teşvik eden eylemlerden bazılarıdır (Townshend ve Pendlebury, 1999, s. 329). Kültürel mirasın bir bütün olarak değerlendirilmesi, şekillenmesine katkı veren aktörlerin dikkate alınmasını diğer bir ifadeyle aktif halk katılımını gerektirir (Ahunbay, 1996). Burada halktan kastedilen şunlarla ayırt edilebilir: Coğrafi halklar, kültürel mirasın içinde ya da yakınında yaşayan insanlardır. Mirastan etkilenen kişiler; günlük yaşamı kültürel mirasa bağlı olan sakinler, turistler, çalışanlar, iş yapanlar, mirasın sahipleri ve bir parçası olan kişilerdir. Kültürel halklar, kültürel mirastan etkilenen benzer kültürel, dini, etnik geçmişlere ve tarihe sahip insanlardır. Kültürel miras hakkında olumlu hissedirler ve destekçi olarak hareket edebilirler. Ayrıca coğrafi ve kültürel toplulukların insanları mirasla olumlu bir şekilde özdeşleşirlerse ve destekçi olarak hareket etmek isterlerse miras yönetiminin bir parçası olabilirler (Scheffler, 2017, s. 15).

Kültürel mirasın anlamını ve korunmasını ele almanın ve doğru bir şekilde anlamının karmaşık bir konu olduğunu ve sürekli düşünme, yargılama ve sorumlu çalışma gerektirdiği bilinmelidir. Burada amaçlanan belirli bir formülün arayışıyla değil, farklı meslek gruplarının yapıcı çalışmalarıyla bu zorluğun üstesinden gelinebilir olduğunu göstermektir. Toplulukların kültürel mirasın korunmasına katkıda bulunmaları, tüm yönleriyle destekçi olarak hareket etmeleri, yeteneklerini ve kapasitelerini güçlendirmelerini sağlayarak gerçekleşebilir. Bunun için bilgi paylaşımı, ortak hedefler ve eylemler tanımlama, organizasyon ve faaliyetlerinin uygulanma ve karar alma süreçlerine katma, eğitim, toplantı, koordinasyon, finansal destek sağlama gibi farklı metotlar aynı anda kullanılmasıyla gerçekleşebilir.

Literatür Taraması

Türkiye’de kültürel miras ve farkındalık üzerine yapılan tez çalışmaları 2016 yılı itibarıyla artış göstermeye başlamış, 2019 yılında ise en yüksek seviyeye ulaşmıştır (Halaç ve Bademci, 2021, s. 186).

Türkiye’de kültürel mirasın korunmasında halkın aktif katılımı konusunda ise kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu son on yılda olmak üzere, konuyu genel bir çerçeveden değil, belirli yönleri ile ele alınmıştır. “Miras” ve “katılım” kavramları ile ilgili en çok üzerinde durulan konu “yerel katılım” olmuştur. Yerel katılım ile ilgili genel değerlendirmeler ve miras üzerindeki etkileri (Elmalı Şen, 2023; Kalkan ve Alparslan, 2009; Karakul ve Yıldız, 2020) haricinde, Karaman/Taşkale Köyü (Turgut Gültekin ve Uysal, 2018), İstanbul/Beyoğlu İlçesi (Basmacı, 2018), Bursa/Cumalıkızık Köyü (Soylu, Oflaz, ve Apak, 2024) Muğla/Fethiye ilçesi (Çavuşoğlu ve Güler, 2022), Bilecik/ Osmaneli İlçesi (Okuyucu ve Somuncu, 2012) örneklerinde olduğu gibi kültürel miras bilinci, yerel katılım, farkındalık temaları üzerinden yapılan anketlerle katılım kavramı incelenmiştir. Konuyu “sürdürülebilirlik” başlığı altında inceleyen araştırmacılar, kültürel mirasın koruma, kullanma ve süreklilik kavramlarını dikkate alarak sadece günümüz değil gelecek kuşak için de mirası yaşatma düşüncesini vurgulamaktadırlar (Başdoğan Deniz, 2022; Öksüz Kuşcuoğlu, & Taş, 2017; Hacıbekiroğlu, 2017; Özcan, 2009). Halkın katılımında eğitimin önemini üzerine yapılan çalışmalarda, toplumun tüm kesimlerinin eğitiminin (Karpuz, 1999) yanında, sosyal medya (Acar, ve Günaydın, 2023), dijital araçların kullanımı (Parıltı ve Aydın, 2024) gibi farklı konulara da değinilmiştir. Kültürel mirasın korunmasında halkın katılımını teşvik eden en önemli araçlardan birisi de sivil toplumdur. Bu konuda yapılan çalışmalar Türkiye’de ve uluslararası alanda kültürel miras konusunda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının isimlerini, çalışma yöntemleri ve faaliyetlerini konu almıştır (Bahçeci ve Yenel, 2019; Şahin ve Güner, 2006; Alptürker, 2022). “Turizm” başlığı altında yapılan çalışmalar kültürel miras turizmi ve alan yönetimi üzerine genel değerlendirmeler (Hacıbekiroğlu, 2017, Kurt Demircan, 2024) dışında, Beypazarı (Uslu ve Kiper, 2006), Cunda Adası (Kaya, 2011) örneğinde olduğu gibi tarihi alanlarda yerel halkın turizm algısı üzerine düşüncelerini içermektedir. Kültürel mirasın korunmasında halkın katılımını teşvik eden UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların yayınladığı tüzükler, ilke kararları, yönetmelikler, bildirgeler ile Türkiye’de hâlihazırda uygulanan “kültür ve tabiat varlıklarını koruma kanunu” ve bu kanun kapsamında çıkarılan yönetmelikler, ilke kararları “katılım” kavramının önemli diğer kaynaklarıdır.

Amaç

Makalede amaçlanan ve konu edilen Türkiye’de yaşayan tüm toplulukların kültürel miras koruma ve yönetim süreçlerine daha aktif katılımının sağlanması adına fikirler ve yöntemler geliştirmektir. Kültürel mirasla ilgilenen, mirastan etkilenen, miras içinde veya yakınında yaşayan insanların, kurumların ve kuruluşların; mirasın korunması, yönetimi, tanıtımı ve yerel topluluklar için yararlı kullanımı konusuna dâhil edilmesi, daha sorumlu ve aktif hareket etmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Çalışmada halkın katılımının daha kapsamlı ve istikrarlı olabilmesi adına geliştirilebilecek yöntemler araştırılıp derlenmiştir. Daha önceki çalışmalar katılım konusunun farklı yönlerini ele almış olsa da, konuyu bütüncül şekilde değerlendirmemiştir. Bu çalışmada ise katılım konusu ile ilgili araştırmaların bütüncül şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma soruları; kültürel miras koruma süreçlerine halkın etkin ve sürekli katılımının sağlanması için yapılacak olan çalışmalar nelerdir? Geniş halk kitlelerinin kültürel miras koruma süreçlerine katılımını teşvik edecek yasal düzenlemeler yeterli midir?

Yöntem

Bu çalışmanın amacı doğrultusunda nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup literatür taramasından elde edilen bilgiler analiz edilmiştir. “Kültürel miras” ve “katılım” kavramları özelinde konu ile ilgili ilk aşamada uluslararası ve ulusal literatür derinlemesine incelenmiştir. Elektronik ve basılı

güncel kitap, makale, dergi, tezler ve diğer yayınlar taranmıştır. Kültürel miras yönetimine toplum katılımını teşvik eden uluslararası mevzuatların (tüzükler, yönetmelikler, ilke kararları, bildirgeler vb.) ve Türkiye'deki mevzuatların (yasa, kanun, yönetmelik, ilke kararı vb.) karşılaştırılması yapılmıştır. Literatür araştırmaları sonucunda kültürel mirasın korunması ve yönetiminde katılımı konu alan farklı bakış açıları derlenerek "halkın katılımı" başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bulgular

Kültürel miras koruma ve yönetim süreçlerine halkın katılımı; mirasın tespiti, tescili, bakımı, korunması, restorasyonu, yönetimi ve sergilenmesi gibi tüm süreçlerinde toplulukların aktif rol almasıyla gerçekleşebilir. Bu çalışmada aktif ve geniş katılım sağlanması için gerekenler derlenerek yedi başlık altında değerlendirilmiştir. Bunlar:

- Sivil toplumun rolü
- Yasal düzenlemeler
- Karar alma uygulama
- Şeffaf süreç yönetimi
- Turizm potansiyelini artırmak
- Miras ve koruma eğitimi vermek
- Yerel katılımı artırmak

Sivil Toplumun Rolü

Koruma konusunda yapılan yanlış uygulamalar, koruma süreçlerinin daha bürokratik şekilde yönetilmesine yol açmıştır. Yasal düzenlemeler genellikle mirasın korunmasında etkisiz kalmakta ve birçok farklı türde kısıtlama içermektedir. Bu yüzden sivil toplum, hükümet etkisinden ve piyasa rekabetinden bağımsız daha katılımcı faaliyetleri teşvik edebilir (Van Der Auwera, 2011, s. 61). Avrupa Konseyi (1989) tarafından Granada'da onaylanmış "Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi" kapsamında üye ülkeler; mirasın tespiti, tescili, korunması, restorasyonu, bakımı, yönetimi ve sayılarının arttırılması açılarından resmi makamların çalışmalarına yardımcı olmak amacıyla, resmi kuruluşlar ve halk arasında, karar alma süreçlerinin çeşitli aşamalarında; bilgi sağlama, danışmanlık ve iş birliğini yapmayı, bu konuda yardım edecek ve kar gayesi gütmeyen kuruluşların oluşturulup geliştirilmesini taahhüt etmiştir (Avrupa Konseyi, 1989). Sivil toplum kuruluşları kültürel miras alanında çalışan tüm aktörlerin, kültürel miras konusunda karar alma ve uygulama süreçlerinde daha etkili olmasını sağlar. Bir katalizör örgütünün kurulması, insanların tarihe ve kültüre olan ilgisi ve onu koruma isteğini sağlayabilir ve bunu teşvik edebilir. Halkın iradesi, kültürel miras koruma örgütlerinin kurulmasını ve işlemlerini başlatabilen tarihi kültürün korunmasında önemli bir rol oynar (Qinhan, 2023, s. 120-121).

Kültürel mirasın tespiti, korunması, tanıtılması, koordinasyonu için uluslararası ölçekte UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) çatısı altında ICOM (Uluslararası Müzeler Konseyi), ICOMOS (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi), Avrupa Kültür Vakfı, Europa Nostra Derneği, Dünya Anıtlar Fonu gibi sivil toplum kuruluşları faaliyet göstermektedir. Kuruluşlar, kültür varlıklarının sorunları ve çözüm önerileri üzerine belge toplama, danışmanlık yapma, teknik personel yetiştirme gibi görevler üstlenmişlerdir. Kültürel mirasın çağdaş restorasyon ilkelerine göre korunması için bildirgeler hazırlayarak mevzuatların uygulanmasını sağlamaktadırlar (Şahin ve Güner, 2006, s. 3). UNESCO'nun

“Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinin Dünya Mirası Sözleşmesi Süreçlerine Entegrasyonu” politikası ile bağlantılı yenilikçi yollar bulmak için 2019 yılında gerçekleşen “Dünya Mirası, Sürdürülebilir Kalkınma ve Sivil Toplum” konulu çalıştayda, dünyanın dört bir yanından 50 sivil toplum aktörü bir araya gelerek ortak politikalar belirlemiştir. Sonuç olarak, kültürel miras alanlarında çalışma yapan sivil toplum kuruluşlarından beklenen misyon; envanter çalışması hazırlama, bölgesel strateji ve eylem planı yapma, iletişim ve katılımın sağlanması için kurumlar arası ağ kurma, üye ve gönüllü yönetim sistemi ile kültürel alanlarda çalışan gönüllü sayısı artırma, şehir değerlerinin ve kültürel mirasın farkındalığı ve korunması hakkında toplumu bilgilendirme gibi faaliyetlerle katılımı teşvik etme şeklindedir (UNESCO, 2019).

Türkiye’de koruma bilinci istenilen düzeyde olmadığı için halkın sürece katılımı sınırlıdır. Bu bilinci oluşturmak için sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerini artırmak, politikayı daha kolay uygulayabilmek için yasal düzenleme yapmak, sivil toplum örgütleri yerel yönetimler ile meslek örgütlerini bir araya getirerek kültürel, doğal ve tarihsel mirasımızın tanıtımı ve korumasına katkı sağlar. Kültürel mirasın korunmasında yerelin ve sivil toplumun birlikte hareket etmesi farkındalık için önemli bir göstergedir (Alptürker, 2022, s. 307). Sivil toplum, ulusal mevzuatların, uluslararası anlaşmaların uygulanması, kültürel miras politikalarının daha katılımcı olarak hedeflenmesi ve yaşama geçirilmesi, ticari rantların önüne geçmesi, halkın koruma bilincinin artırılması gibi roller üstlenebilir. Kültürel miras korumada kamu ve uzman merkezli geleneksel şekilde yürütülen sürece ilaveten, yerel yönetim ve özel sektöründe sağlıklı etkileşimi ve şeffaf süreç yönetimi sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına bağlı olarak güçlenecektir (Hacıbekiroğlu, 2017, s. 22). Bu kapsamda sivil toplum kuruluşlarının tüzüklerinde kültürel mirasın korunması veya farkındalığına yönelik maddelerin bulunması, halkın miras farkındalığı üzerine yönlendirilmesinde önem taşımaktadır (Koyuncu Okca ve Alkan, 2024, s. 293).

Türkiye’de; Tarihi Kentler Birliği, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER), Kültürel Mirasın Dostları Derneği (KÜMİD), Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Türk Tarih Vakfı, Müzeciler Derneği, Kültürel Mirası Koruma Derneği (KMKD), Anadolu Sanat Tarihçiler Derneği gibi sivil örgütlenmeleri kültürel mirasın korunması için faaliyetler yürütmektedirler (Bahçeci ve Yenel, 2019, s. 147). Son yıllarda sivil toplum kuruluşlarının çalışmaları neticesinde kültürel miras koruma konusunda bilinçli ve aktif kamuoyu oluşmaktadır (Şahin ve Güner, 2006). Yerel yönetimlerin desteği ile kültürel miras konusunda faaliyette bulunan sivil toplum örgütleri desteklenmeli, yerel yapılanmada bu örgütlerin temsilcileri bulundurulularak danışmanlık hizmeti alınmalıdır. Böylece temsilciler yerel birimlerle toplantılar düzenleyerek birikimlerini halka aktarabilirler (Özden ve Görgülü, 2006, s. 244).

Yasal Düzenlemeler

Kültürel mirasın korunması ve değerlendirilmesi için uluslararası kuruluşlar ya da sivil toplum örgütleri aracılığı ile ilkeler, teknikler ve siyaset geliştirmek, her türlü araştırmayı desteklemek ve yönlendirmek amaçlanmıştır. Bu kuruluşların amaçları, koruma uzmanları için eğitimler düzenlemek, meslek insanlarının bilgi ve birikimini miras hizmetine sokmak, koruma uzmanlarını yan yana getirerek mesleki diyalog ve görüş alışverişi yapmak, mirasın korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan sözleşmelerin kabulünü ve yürürlüğe konulmasını sağlamaktır. Türkiye, kültürel mirasın uluslararası düzeyde korunmasını ve tanıtılmasını sağlamak, uluslararası ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunmak amacıyla birçok sözleşmelere taraf olmuştur. Bu kapsamda UNESCO (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) çatısı altında merkezi Paris’te bulunan Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi

(ICOMOS) ilgili hükümlerine uygun olarak ICOMOS Türkiye Milli Komitesi kurulmuştur. “Milletlerarası Anıtlar ve Sitler Konseyi Türkiye Milli Komitesi Yönetmeliği” amaçları; uluslararası sözleşmelere uygun olarak Türkiye’de anıtların ve sitlerin incelenmesini, korunmasını ve kullanılmasını kolaylaştırmak, genel olarak kültür miraslarına karşı memleketlerdeki resmi makamların ve halkın ilgisini çekmek ve artırmaktır (ICOMOS, 1974). Kültürel miras yönetiminde daha aktif ve geniş katılımı teşvik eden uluslararası sözleşmeler (tüzükler, ilkeler, bildirgeler vb.) şunlardır:

“Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi” UNESCO tarafından Paris’te düzenlenen 1972 genel konferansında kabul edilmiştir. Sözleşmeye taraf devletler; kültürel ve doğal mirasa karşı saygı ve duygusal bağlılığını güçlendirmek için, bütün uygun araçlarla, tanıtma ve eğitim programlarıyla çaba göstereceklerdir. Üye ülkeler, kamuoyunu kültür mirasını tehdit eden durumlardan ve sözleşmenin uygulanması için yürütülen etkinliklerden geniş biçimde haberdar etmeyi taahhüt ederler. Mirasa, bir işlev vermeyi ve toplulukları mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dâhil etmeyi hedefleyen genel bir politika benimsemektedir (UNESCO, 1983).

ICOMOS tarafından 1982 yılında yayınlanan “Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük” kapsamında üye devletler; mirası korumak ile ilgili faaliyetlerle mirasla ilgili bilgiyi yaymak, fikirlerin dolaşımını sağlayan yöntemler geliştirmek, halk katılımı ve mirasımızın korunmasını teşvik etmek gibi bir sorumluluğa sahiptir (ICOMOS, 1982).

1999 yılında kabul edilen “ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü” geleneksel mimarlığın kültürel değerlerini korumak için sorumlu kuruluşlar, dernekler, hükümetler belirtilen konuları vurgulamalıdır. Mirasın takdir edilmesi ve başarıyla korunması için toplulukların buna katılımı, desteği, ilgisi, sürekli bakımı ve kullanımına bağlıdır. Koruma uzmanlarına mirası tanıtan eğitim programları verilmesi, yöre halkına geleneksel yapım tekniklerini, malzeme ve zanaatları korumalarına yardım edecek eğitim programları sunulması, özellikle gençleri miras hakkında bilinçlendirecek programlar geliştirilmesi, miras konusunda uzmanlık ve deneyimleri aktarmaya, bilgi aktarımına olanak verecek bölgelerarası iletişimin oluşturulması gerekmektedir (ICOMOS, 1999a).

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nce 1975 yılında yürürlüğe konulan “Amsterdam Bildirgesi” kapsamında; halkın koruma süreçlerine katılmasına olanak tanımak için, onlara korunacak mirasın değerini anlatarak, sürekli ve geçici yeniden yerleşme konusunda tüm ayrıntıları vererek gerçekler ortaya konmalıdır. Miras ancak, halk ve özellikle de genç kuşak onun değerini bilirse yaşayacaktır. Toplulukların ilgisini çekecek ulusal ve uluslararası bağımsız örgütler desteklenmelidir. Bütünleşik korumada yurttaşların katılımı ile yerel yetkililerin mirasın korunması konusunda sorumlulukları olmalıdır (Avrupa Konseyi, 1975).

ICOMOS “Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü” hedefleri, kamuoyunun devam eden koruma çabalarına ilişkin anlayışını ve katılımını teşvik ederek, yorumlayıcı altyapının uzun vadeli bakımını sağlayarak kültürel miras alanlarının sürdürülebilir korunmasına katkıda bulunmaktadır. Okul müfredatında, gayri resmi ve yaşam boyu öğrenme programlarında, iletişim ve bilgi medyasında, özel aktivitelerde, etkinliklerde ve mevsimlik gönüllü katılımında olası kullanımlarını hesaba katmalıdır (ICOMOS, 2008)

Paris’te 2011 yılında yapılan 17. ICOMOS Genel Kurulunda kabul edilen “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması ve Yönetimiyle İlgili Valetta İlkeleri” kültürel mirasın korunması öncelikle orada yaşayan insanları ilgilendirdiğinden, yerel halk ve paydaşlarla görüşmek, fikirlerini almak ve sürekli iletişim halinde olmak kaçınılmazdır. Mirasla ilgili yapılan etkinlikler geleneksel faaliyetlerin ve

yerel halkın geçimini sağlayan işleri engellememelidir. Böylece, en önemli öğelerden tarihi kültürel çeşitlilik ve çoğulculuk korunabilir (İCOMOS, 2011).

Türkiye’de 1989 yılında yayınlanan ve halen yürürlükte olan “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” Ek 2. madde kapsamında, daha geniş katılım için taşınmaz kültür varlığı niteliğindeki anıt eserlere özel anıt eser kurulu oluşturulur. Bu kurul; eserin yer aldığı yerdeki üniversitelerin ilgili bölümlerinden öğretim üyeleri, sivil toplum örgütü temsilcileri, meslek odaları ve yerel yönetimlerin temsilcileri ile bağışta bulunanlardan bakanlıkça (Kültür ve Turizm Bakanlığı) uygun görülenler ile tasarruf yetkisine sahip idarenin temsilcisinden oluşur. Kurul, eser için mekânsal, fiziksel, tematik gelişim ve vizyon; eserin korunması, tanıtım ve teşhiri, geliştirilmesi konularını kapsayan koruma ve geliştirme projesi hazırlar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983).

Özetle, uluslararası sözleşmeler ve ulusal koruma kanunu halkın kültür varlıklarının korunması ile ilgili süreçlere katılımını “bütünleşik” ve “sürdürülebilir” koruma yaklaşımlarını vurgulamaktadır. Kültürel mirasın ancak tüm paydaşların katılımı ile yürütüldüğünde korumanın kalıcı ve etkin olacağı sonucuna varılmaktadır. Türkiye’de hali hazırda uygulanan 2863 sayılı koruma kanununda kamu, yerel, sivil, özel işbirliğine yönelik herhangi bir kısıtlayıcı tedbir olmamasına, aksine özendirici olmasına karşın; çıkarılan mevzuatların süreçle ilgili sıkı kurallar getirmesi ya da iş birliği ve katılımın uygulamada yetersiz kalması halkın kültür varlıklarına ilgisini azaltmaktadır. Kanunda olmamasına rağmen yönetmelik ve ilke kararlarındaki kısıtlayıcı hükümler ya da uygulamadaki yetersizlikler korumanın adeta tekeli bir yapıya dönüştürülmesine yol açmaktadır (Aygün, 2011, s. 194). Mevzuatlar katılımcı, teşvik edici olmaktan çok sınırlandırma, sıkı bir denetim getirmeye yönelmiştir (Özdoğan, 2006). Örneğin, Türkiye’de 2863 numaralı kanun kapsamında yayınlanan “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik” geniş bir paydaş katılımı içerir. 2005 tarihinde yayınlanan yönetmeliğin 6f maddesi önce ve sonra yapılacak toplantılarla plan sürecine yerel halkın, hane halklarının, iş yeri sahiplerinin, meslek odalarının, sivil toplumun ve akademisyenlerin katılımı hedeflenmiştir. Ancak 2017 tarihli yönetmelikte değişiklik yapılarak 6f maddesinin içeriği tamamen değiştirilmiş ve geniş katılım ortadan kaldırılmıştır (Elmalı Şen, 2023, s. 2072). Sonuç olarak, bütünleşik ve sürdürülebilir koruma yaklaşımı için geniş ve aktif halk katılımını referans alan uluslararası sözleşmelere uygun, yasal düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Mevzuatlar, yerel yönetimlere tavsiye vermekten öteye giderek, özellikle maddi desteklere şartlı olarak katılımı teşvik eden zorunlu maddeler içermelidir.

Karar Alma ve Uygulama

Kültürel mirasın korunma ve yaşatma başarısı, halkın hedeflere ulaşılmasındaki destekte ne kadar istekli olduğuna bağlıdır. Şayet halk planlama sürecinin en başından itibaren katılım gösterebilirlerse, hedefleri ve amaçları gerçekten kavrayabilirlerse, plan ile özdeşleşmeleri ve uygulanması konusunda sorumlu davranmaları o kadar ihtimal dâhilindedir (Hacıbekiroğlu, 2017: 47). Amsterdam Bildirgesi’ne göre yerel yönetimler; koruma planları ile ilgilenen topluluklarla danışma tekniklerini geliştirmeli ve planlamanın ilk aşamalarından itibaren bu fikirleri dikkate almalıdır. Yerel yetkililer kararları açıkça anlaşılır bir dil kullanarak halka sunmalı ve yerelde yaşayanlar bu kararların sebeplerini öğrenip, tartışıp değerlendirebilmelidir (Avrupa Konseyi, 1975).

Miras yönetimine katılım üç farklı mod ile ayırt edilebilir. Birincisi izleyici modu, halkın planlama ve karar almada resmi bir söz hakkına sahip olmadığı moddur. Halk sürecin dışında tutulmuş izleyici konumundadır. İkincisi katılım modu, karar alma sürecinde katılımcılar için bir danışmanlık rolünün olduğu moddur. Planlar hakkında halkla istişare edilir, ancak kararları yetkililer alır. Son olarak, katılım

ve yetki modu, katılımcıların karar alma ve uygulama aşamalarında temsil edildiği moddur. Bu önemli miktarda zaman ve enerji gerektirir, ancak avantajı, nihai karar verildiğinde, topluluk ve planlamacıların birlikte çalışır olmasıdır. Bu şekilde halkın sorumluluğunun daha fazla olduğu bir katılım modeli, planlama ve uygulama süreçlerini de kolaylaştırır (Rashed, 1994, s. 33).

Miras yönetiminde kamu, özel sektör, sivil toplum vb içeren paydaşlar ile ortak planlarının oluşturulması doğru kararlar verilmesi açısından önemlidir. Planlamanın uzmanlar ve devlet yetkilileri tarafından yapılması insanlara sürecin sonucunda danışılması, halkın çok az katılımı ile sonuçlandırmaktadır (Hacıbekiroğlu, 2017: 46). Türkiye’de kültürel miras paydaşları, kültür varlıkları ile ilgili Koruma Kurulu’nun verdiği kararlara uymak zorundadır. Paydaşlar sürece dâhil edilmedikleri için alınan kararlardan sonradan haberdar olurlar. Alınan kararların menfaatlerine uymadığı durumlarla karşılaşp sözlü ve resmi yöntemlerle itiraz ederler ve sürece katılım azalır. Kararların yerel yönetimler (belediye, valilik, kaymakamlık) meslek odaları, sivil toplum örgütleri, sahipler, kullanıcılar, sakinler gibi tüm paydaşlarla birlikte alınması ve halka (özellikle kararlardan etkilenen gruplara) açıklanması durumunda alınan kararlar daha geniş kitlelerce kabul görecektir (Özden ve Görgülü, 2006, s. 240). Bu konuda yerel yönetimlere doğrudan etki edebilen kent konseyleri de yerel mekanizmaların çalışmalarını tetikleyici rol oynayabilir. Bursa Kent Konseyi bu amaçla kentin doğası, tarihi, kültürel mirası, turizm değerlerinin korunması ve bu değerlerin sosyo-ekonomik yaşantısı ile bütünleşecek nitelikteki stratejilerin belirlenmesi ve aktarılmasını sağlamak misyonu ile hareket etmektedir (Bursa Kent Konseyi Çalışma Yönergesi, 2012).

Halkın kültürel mirasın korunmasına, yönetimine ve tanıtımına katkıda bulunmaları ve tüm yönleriyle mirasa ilgili davranmaları için, yetenekleri ve kapasiteleri güçlendirmek gereklidir. Bu, bilgi paylaşarak, ortak hedefler ve eylemler tanımlayarak, nasıl organize olunacağı ve faaliyetlerin nasıl planlanıp uygulanacağı konusunda toplulukların koordinasyonunu ve lobi gruplarının oluşturulmasını destekleyerek, katılım fırsatları sağlayarak ve karar alma süreçlerinde söz sahibi olarak başarılabilir (Scheffler, 2017, s. 15). Valetta İlkeleri’ne göre; kentsel miras alanlardaki planlama, tüm paydaşları içine alan, katılımcı bir süreç olmalıdır. Kamusal bilince dayalı karşılıklı anlayış ve yerel topluluklar ile mesleki gruplar arasında ortak hedefler, tarihi kentlerin başarıyla korunması, canlandırılması ve geliştirilmesinin temelini oluşturur (ICOMOS, 2011).

Şeffaf Süreç Yönetimi

Kültürel mirasın korunması gerektiğinde yetkililerin korumanın gerekliliklerini o çevrede yaşayan insanlara anlatmalıdır. Aksi halde, korumaya ilişkin yönetmeliklerin uygulanması güçleşerek bürokratik engellere takılacaktır. Bunu engellemek için mevzuatların halka önceden tekrar tekrar anlatılması sürecin işleyişini kolaylaştıracaktır (Abrahamsen, 1979, s. 36). “ICOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü” (2011) ilkelerine göre; çalışma sonunda hazırlanacak raporlar ve belgeler halkın kolayca ulaşılabilceği bir arşivde saklanmalıdır. Mirasın korunması öncelikle orada yaşayanları ilgilendirdiğinden, yöre halkı ve paydaşlarla görüşmek, onlara fikirlerini sormak ve sürekli iletişim halinde olmak kaçınılmazdır. Çalışmalar neticesinde karar verici politikacılar ve sivil toplum kuruluşları yerel halk tarafından kullanılabilir somut öneriler ile katılımı destekler (ICOMOS, 2011).

Katılım kavramının halkta kabul görmesi için önce katılımcılar ile güncel, eksiksiz, doğru ve yararlı bilgi paylaşımı önemlidir. Bilgi toplama ve bilgi paylaşımı modelinde, katılımcılar konuları tartışmaya, verileri analiz etmeye, önerilerde bulunmaya ve bunları uygulamaya katılırlar. Herhangi bir katılım projesinde eyleme ihtiyaç vardır, ancak doğru bilgi olmadan yapılan eylem yanıltıcı veya zararlı olabilir. Sorunları çözmede etkinlik, bilginin kalitesine bağlıdır (Rashed, 1994, s. 57). Demokratik katılım

ile kültürel miras korumada açık, şeffaf ve kapsayıcı katılım mekanizmalarını savunmak, halkın koruma planlaması, kaynak tahsisi ve koruma hedefi belirleme sürecine katılımına yansıtılabilir (Qinhan, 2023, s. 119). Karar alma süreçlerinin herhangi bir aşamasına katılım sağlayan insanlar, miras yönetiminde söz sahibi olduklarını düşünerek mirasa bağlılığı artar. Örneğin yerel yönetimler, miras yönetimi için ayırdıkları bütçenin kullanılacağı yeri, anketlerle halka sorarak belirlediği ve uyguladığı takdirde, halkta mirasa karşı sahiplik ve farkındalık duygusu yaratacaktır. Yerel yönetimler halka en yakın olmaları bakımından kültürel mirasın korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde ilk sorumluluk sahibidir. Belediyeler şehir ve bölge planları yaparken tarihi ve kentsel dokuya zarar vermeden hazırlamalıdır. Kültürel miras koruma düzenlemelerinde sürecin devamlılığı açısından yerel yönetimlere daha çok yetki ve görev verilmelidir (Basmacı, 2018, s. 80).

Şeffaf süreç yönetiminin olmazsa olmaz bir diğer parçası da geri bildirimdir. Bu modelde anketler ile halkın istek, beklenti ve şikâyetleri ele alınır. Tarihsel ve kültürel koruma sürecinde, yönetim zorlukları, yetersiz koruma çalışması ve vandalizm gibi çeşitli sorunlar ve zorluklarla karşılaşmak kaçınılmazdır. Miras koruma süreçlerinde kamu geri bildirimi politika yapıcılar için önemli referanslar ve rehberlik sağlar. Kamuoyu görüşleri ve geri bildirimler, politika düzenlemesi ve iyileştirilmesi için önemli bir temel oluşturur ve koruma çalışmasının sorunsuz ilerlemesini teşvik eder. Bu geri bildirim, politika yapıcıların sorunun niteliğini daha doğru bir şekilde kavramasına ve halkın ihtiyaçlarını daha iyi karşılayan koruma politikalarını oluşturmalarına yardımcı olur (Qinhan, 2023, s. 122).

Turizm Potansiyelini Artırmak

Kültürel miras, geçmiş dönem mimarisinin bir örneği, zamanının olağanüstü bir teknik başarısı, önemli tarihi olayların yeri, güzelliği ve atmosferi ile bir yer işareti veya sembol olabilmesi halkın ilgisini çeken yönleridir. Kültürel miras turizmi, tarihi, kültürel, sanatsal, bilimsel ve yaşam biçimine olan ilgiyle motive olan ziyaretçileri çekerek büyüme sağlayan bir ekonomik kalkınma aracıdır. Mirasa olan ilgi her insanda mutlaka vardır (Todt ve Dabija, 2008, s. 3). Miras turizminin yerel toplumun kültürel ve boş zaman isteklerini karşılayabileceği, sakinlere hem bir toplumun içinde hem de dışında anavatanlarına daha fazla ait olma duygusu ve kültürlerarası farkındalık sağlayabileceği de bir gerçektir. Kültürel miras turistleri gittikleri yerlerde diğer gezgin türlerinden daha uzun süre kalmakta ve daha fazla para harcamaktadır. Böylece bu tür turizm önemli bir ekonomik kalkınma aracı haline gelmektedir (İCOMOS, 1999b). Ekonomik faydanın yerel halk tarafından en çok önem verilen etken olduğunu bir gerçektir. Turizmin yeni yatırım fırsatları yarattığı, yerel halka ve yerel yönetimlere gelir sağladığını görülmektedir (Okuyucu ve Somuncu, 2012). Turizm yerel kalkınmanın sağlanması ve yerel halkın yaşam kalitesini arttırarak pozitif etkilerde bulunmaktadır. Böylece yerel halk için gelir artışı, yatırımcı için kar ve yerel yönetimler için vergi artışı yolu ile gelir elde etmek demektir (Uslu ve Kiper, 2006). Herhangi bir turizm destinasyonunun sürdürülebilirliği için de temel koşul yerel halk turizme bakışını yönlendirmektir (Soylu, Oflaz, ve Apak, 2024).

Kültürel miras ve koruma alanları turistik ilgi yaratılamadığı zaman, miras korumaya katılan topluluk sayısı azalmakla birlikte koruma mevzuatları miras kullanıcıları üzerinde baskı oluşturmaktadır. Yasal düzenlemeler (giriş izinleri, kota uygulanması, ziyaretçilerin sınırlandırılması) ve ekonomik yaptırımlar (yüksek giriş ücretleri, özel izin gerektiren alanlar) gibi zorluklar turistik hareketliliği zorlaştırmaktadır (Kurt Demircan, 2024). Kültürel mirasın geniş bir ziyaret ve kullanım için ulaşılabilir olması önemlidir. Katı ziyaretçi yönetim stratejileri; yürüme yollarının sınırlandırılması, bariyerlerin konulması, belirli alanların kapatılması, sınırlı kullanıcıların tahsisine verilmesi gibi fiziksel sınırlamalar halkın katılımını kısıtlayan uygulamalardır. Örneğin, 20. yüzyılın başından beri kentsel,

mimari, estetik ve sosyal açıdan somut ve somut olmayan unsurlarıyla kentsel mirasın önemli bir parçası olan Haydarpaşa Garı, kent merkezinde, ulaşım ağlarının ortasında bulunması sonucunda kolay ulaşılabilirliği ile kamu tarafından tanınır ve kullanılabilir hale getirmiştir. 2010 yılında gerçekleşen yangında çatısını kısmen kaybeden Haydarpaşa Gar binasının restorasyonu halen devam etmektedir. Yapının restorasyon sonrası kamuya açık bir işleve (müze, kütüphane, sergi salonu ve diğerleri) hizmet vermek için düşünülen önerilerin yanında; alışveriş merkezi, iş hanı, otel gibi sınırlı kullanıcının erişebileceği yeni işlev önerileri de tartışılmaktadır (Kösebay Erkan, 2013, s. 99-100). Ancak kent hafızasında önemli bir yeri bulunan Haydarpaşa Garı'nın eski işlevine devam etmesi, tarihsel ve kültürel değerini pekiştirecektir.

Kültürel mirasa halkın ilgisi ülkenin yaşam standartlarına paralel olarak artmaktadır. Temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çeken insanların ise mirasa ayırdığı zaman ve bütçe düşüktür. Yaşam standartları yüksek olan insanların kültürel mirasa ayrılan zaman ve harcanan para da artmaya başlar. Anıtların bakım ve koruma için harcanan paranın ve emeğin, turizm sayesinde insanların harcadığı para ile karşılamalıdır (Todt ve Dabija, 2008, s. 1). Halkta kültürel mirasın korunmasına yönelik sorumluluk duygusu oluşturarak mirasın kullanımına yönelik pozitif ayrımcılık teşvik edilebilir. Örneğin, kültürel mirasın korunması konusunda sorumluluk hisseden bir birey, kentsel miras alanlarını ziyareti sırasında konaklamak için tarihi yapıları bilinçli olarak tercih etmesi, mirasın korunmasına katkı sağlayacak ve sürdürülebilir hale dönüştürecektir (Kaya, 2011, s. 15). Sürdürülebilir turizm gelişimi, turizm bölgesinin yerel nüfusunun ihtiyaçlarının dikkate alınmasının ve saygı duyulmasının önemini üzerinde durmaktadır. Kültürel miras turizmi konusunda yerel halkın ve turistlerin bilinçlendirilmesi sürdürülebilir turizmin en önemli aşamasıdır. Çok çeşitli ürün ve hizmetleri içeren turizm sektörü, yerel ekonomin yanı sıra turizm bölgesinin alışkanlıklarını ve yaşam koşullarını da etkilemektedir. Turizme dâhil olan, yerel turizm hizmet sağlayıcıları, üreticiler, esnaflar, otelciler gibi çok çeşitli insan bulunmaktadır. Bunun ötesinde, tüm yerel nüfus turizm gelişiminden payını almaktadır. (Hacıbekiroğlu, 2017, s. 48).

Turizmin bir gelir kaynağı ve yerel ekonomi için bir fırsat haline geldiği açıktır. Miras turizmi; yerel halk için iş fırsatları yaratarak büyük şehirlerin nüfus baskısını azaltmaya katkı sağlar (Bitušíková, 2021, s. 81). Kültürel mirasın turizmine yatırımları desteklemek için bir yatırım politikası geliştirmelidir. Toplum desteği ve katılımı oluşturmak için yerel halkı kültürel alanlarda eğitmek, özel etkinlikler ve festivaller geliştirmek, küçük ve orta ölçekli el sanatları işletmeleri açmak fayda sağlayacaktır (Çavuşoğlu ve Güler, 2022). Turistlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere; turist ofisleri, tur operatörleri, tabelalar ve programlar, şehirlerarası ve şehir içi ulaşım, internet hizmetleri gibi aracılık hizmetleri, kültürel miras alanlarını markalama, pazarlama ve tanıtmak gibi bütüncül bir yaklaşımla miras alanlarında turistik verimliliği artıracaktır (Rosenfeld, 2008, s. 7). Valetta İlkelerine göre; turizm, kültürel miras alanlarının gelişiminde ve canlanmasında olumlu bir rol oynamaktadır. Turizmin tarihi kentlerde gelişmesi, mirasın iyileştirilmesi, yerel toplulukların kimliğine ve geleneklerine saygı duyarak, bölgesel ve çevresel karakterin korunması üzerine kurulmalıdır. Turizm etkinliği yerel halkın günlük yaşam biçimine saygı göstermeli, müdahale etmemelidir. Koruma ve yönetim planları turizmin beklenen isteklerini dikkate alarak mirasın ve yerel halkın yararına düzenlemelidir (İCOMOS, 2011).

Miras ve Koruma Eğitimi Vermek

Kültürel miras ile ilgili yanlış uygulamaları engellemek, katılımı artırmak için toplumun eğitilmesi önemlidir. Şehir merkezlerinde yayılmak isteyen zengin ve etkili ticari gruplar, miras alanlarının tahrip edilmesinde kendilerine kolayca destekçi bulmaktadırlar. Ticaret kesimi, zekice

hazırlanmış pazarlama teknikleri ile eski olan her şeyi kötülemektedir (Abrahamsen, 1979, s. 36). Bu yüzden kültürel mirasın korunması için atılacak adımların ilki eğitimidir. Bu yolla kalıcı ve kesin çözüm bulunabilir. Eğitimin amacı, mirasın halkın ortak değeri, ülkenin ayrılmaz parçası, geçmişin bilim ve teknolojik gelişiminin tanığı, tarihi, kültürel ve sanatsal değer olduklarının öğretilmesidir. Halk ile teması daha fazla olan resmi görevlilerin (öğretmenler, imamlar, sağlıkçılar, kolluk kuvvetleri, memurlar vs) kültürel miras konusunda eğitilmesi daha geniş kitlelere ulaşmak adına sürecin işleyişini kolaylaştırır. Okullarda ilköğretimden başlayarak sosyal bilgiler, tarih, sanat tarihi, turizm derslerde kültürel miras ve korumacılığı esas alan eğitimler mirasa olan ilgili arttırır (Karpuz, 1990, s. 407).

Amsterdam Bildirgesi'ne taraf olan devletler kültürel mirasın korunması, günümüzün ve geleceğin kuşaklar için bir ilham ve esin kaynağı olarak düşünülmesi için halkın bilinçlendirilmesi ve geliştirmesini taahhüt etmiştir. Bu amaçla, çağdaş iletişim ve öğretim tekniklerinin yardımıyla gerekli bilgiyi yaymak ve ilgiyi arttırmak için siyaseti teşvik etmek üzere, mirasın korunması, halkın ilgisinin uyandırılması ve arttırılması onaylamıştır. Ayrıca okul çağlarından başlayarak miras konularına yönelik çalışmaların uygulanmasını, ulusal veya bölgesel çapta kültürel miras ile mimarlık, sanat, halk sanatları ve hayat tarzları ortaya çıkarılarak, üzerinde durmayı kabul etmiştir (Avrupa Konseyi, 1989).

Eğitim ve medya, kültürel miras koruma bilincinin oluşumunda önemli bir etkidir. Bilgi sağlayarak, değerleri yönlendirerek ve algıları şekillendirerek, insanların tutumlarını ve mirasın koruma isteklerini etkiler. Bilgi aktarımı, eğitim sistemi ve medya platformu, kültürel mirasla ilgili bilgileri halka iletmek için önemli kanallardır. Eğitim ve medya yalnızca tarihi ve kültürü ifade etmekle kalmaz, aynı zamanda insanların duygusal bağını da uyandırabilir. Tarihsel olaylar hakkında hikâyeler anlatarak ve kültürel mirasın değerini göstererek, insanlar mirasa karşı bir bağ ve aidiyet duygusu hissedebilirler. Bu tür duygusal bağ, insanların miras koruma konusundaki istekliliğini ve sorumluluğunu teşvik eder (Qinhan, 2023, s. 119).

Sosyal ağlar ve internet, kültürel miras koruma isteğini şekillendirmede rol oynar. Bilginin yayılma ve iletilme biçimini değiştirerek insanlara katılım ve ifade için daha geniş bir kanal yelpazesi oluşturur. Sosyal ağlar ve internet, yeni medyanın imkânları ile birlikte içerik üretici ve tüketicileri, bireysel ve kurumsal kullanıcıların paylaşımları, kültürel miras ile ilgili bilgilerin edinilmesini ve yayılmasını kolaylaştırır (Acar ve Günaydın, 2023, s. 169). İnteraktif, üç boyutlu, sanal gerçeklik gibi çağdaş araçlar kültürel miras tanıtımı ve eğitiminde rol oynamaktadır (Muşkara, 2018, s. 96). Küçük yaşlarda giderek artan dijital araç kullanımı, genç neslin sanal ortamda geçirdiği zaman artışı dikkate alındığında, kültürel mirasın dijital alanlarda daha görünür olması gereğini zorunlu kılar (Parılı ve Aydın, 2024, s. 421). Örneğin, dijital oyunların içerisinde kültürel miras unsurlarının görünür olması, genç nesil üzerine kültürel miras ile ilgili farkındalık ve eğitici bir etki yaratır.

İnsanlar arama motorları, sosyal medya platformları, profesyonel web siteleri vb. aracılığıyla tarihsel ve kültürel koruma bilgisi ve uygulama vakaları hakkında daha fazla bilgi edinebilir. Bu bilginin geniş çapta yayılması, insanların tarihsel ve kültürel koruma konusundaki farkındalığını artırır ve katılım isteklerini teşvik eder. Örneğin, tarihin sıfır noktası olarak kabul edilen, önemli keşiflerden birisi olan "Göbeklitepe Arkeolojik Alanı" 2018 yılında UNESCO kültür miras listesine girmesiyle birlikte son yıllarda ulusal ve uluslararası anlamda birçok turistin ilgisini çekmiştir. Göbeklitepe'ye olan ilgi sadece bu mirasa değil çevresindeki miras alanlarının ziyaretçi sayısını da artırmıştır. Yöre insanının turizme bakışını olumlu yönde değiştirmiştir (Yaşarsoy ve Oktay, 2023, s. 60).

Son olarak, kültürel miras onarım ve restorasyon süreçleri, hem pahalı hem de hız sevmeyen uzun zaman zarfında gerçekleşen uygulamalardır. Restorasyon sırasında mirasın uzun süre ziyarete ve

kullanıma kapalı olması kullanıcılar (sakinler, görevliler, sahipler, turistler) tarafından şikâyetle karşılanan durumdur. Kültürel miras eğitimi, toplulukların koruma ve yönetim süreçlerine karşı daha sağduyulu olmalarını da sağlar.

Yerel Katılımı Artırmak

Koruma programının başarısı ulusun ve tüm ilgili coğrafi ve kültürel grupların katılımı ve görev almalarıyla mümkün olabilir ve desteklenmelidir. Kültürel mirasın korunması öncelikle orada yaşayanları ilgilendirir (Washington Tüzüğü, 1987). Yerel yetkililer, iyileştirilmiş miras alanlarında kullanıcılarının ekonomik zorlukları azaltmak üzere araya girmelidirler. Parasal ve kira destekleri, kira üst sınırlarının sabitleştirilmesi, mal sahiplerine yapılacak restorasyon giderleri yardımı hedef alınmalıdır. Amsterdam Bildirgesi'ne göre; kültürel turizmin gelişimini teşvik eden finansal araçlar ve vergi politikaları oluşturmak önemlidir. Örneğin bir bina korunursa, yenilenirse ve restore edilirse ve yerel kültürel, tarihi ve mimari ilgiye sahip ulusal öneme sahip bir anıt olarak kabul edilirse bir süreliğine emlak vergisini kaldırılabilir. İnsanların kültürle ilgilenmesini sağlamaya yönelik bu pratik yöntem, mirasın yönetimine yarar getirecektir (Avrupa Konseyi, 1975).

Yerel katılımı genişletip etkinleştirmek yerel yönetimlere yetki vermekle olur. Türkiye'de 2004 yılında kabul edilen ve hâlihazırda uygulanan 5226 sayılı kanunla, merkezi ve yerel yönetimler arasında, kültürel mirasın korunması hususunda birtakım yetki devri olmuştur. Yerel yönetimlere; "Koruma Uygulama ve Denetim Büroları" kurma, yönetim alanı ve yönetim planıyla ilgili görev ve yetkiler, kamulaştırma, taşınmaz kültür varlıklarının bakım ve onarımına destek sağlanması ve katkı payı, koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, kültür varlıklarının korunması için rölöve çalışması, restitüsyon, restorasyon projelerini hazırlayacak proje büroları ve sertifikalı yapı ustalarını yetiştirecek eğitim birimleri kurma gibi yetkiler verilmiştir (Karakul ve Yıldız, 2020, s. 48). Yerel topluluklar; planlama, karar verme ve uygulama süreçlerine katkıda bulunduğu zaman, bu süreçler sonunda alınan kararlar; yerel koşullar ve vatandaşların gereksinim, istek ve beklentileri ile uyumlu olacaktır. Belediye otoriteleri ile temas halinde özel yönetim kurullarının ya da kamu temsilciliklerinin oluşturulması ve bu zeminde bir strateji yürütmek, faaliyetleri koordine etmek, iş çevreleri ve toplum kuruluşları arasında ilişki kurmak açısından önemlidir (Elmalı Şen, 2023, s. 2073).

Yerel toplulukları kültürel mirasa duygusal olarak bağlamak; değerleri ve önemi konusunda farkındalıklarını ve anlayışlarını artırmak, kültürel mirasın korunması ve dikkatli kullanımı için desteklerini ve katılımlarını sağlamak, mirası gelecek nesillere aktarmak için önemlidir. Şehirdeki etkinliklerde, okullarda, camilerde, insanlarla iletişim kurarak kültürel miraslar ile ilgili bilgiler, hikâyeler toplayarak, mirasın değerleri ve önemi hakkında farkındalığı artıracak atmosfer yaratır. Sonuç olarak, yerel topluluklar kültürel mirasla olumlu bir şekilde özdeşleşirlerse ve destekçi olarak hareket etmek isterlerse miras topluluğunun bir parçası olabilirler (Scheffler, 2017, s. 15). Bunu sağlamak üzere tarih ve kültürle ilgili kurumların topluma ulaşan etkinlikleri de farkındalık sağlamada etkili olmaktadır (Alkan ve Koyuncu Okca, 2023, s.1305). Yerel el sanatları ve zanaat ustalarının teşvik edilmesi, somut olmayan kültürel miras ürünlerinin pazarlanması ve satışı da hem yöreye gelir kaynağı oluşturacak hem de yerel toplulukların yöreye ilgisini arttıracaktır (Duman, Kütüklü ve Avcıkurt, 2025, s.524)

Sonuç ve Öneriler

Kültürel miras, insan elinden çıkan tarihin, coğrafyanın, sanatın yaşayan belgeleridir. Bugüne kadar ayakta kalmış tarihi eserler, yüzyıllardır süregelen geleneklerin tanıklarıdır. İnsanlar, mirasın

değerinin giderek daha net bir şekilde farkına varmakta ve ortak bir miras olarak algılamaktadır. Onları korumak ve gelecek nesillere aktarmak hem bizlerin hem de gelecek nesillerin görevleridir.

Türkiye’de kültürel miras yönetimi, kültür profesyonelleri tarafından tanımlandığı, sürdürüldüğü, korunduğu ve yerel toplulukların genellikle çok az sorumluluğa sahip olduğu bir anlayışla yürütülmektedir. Oysaki uluslararası mevzuatlar, kalıcı ve etkin koruma çalışmaları için kültürel miras yönetim süreçlerine halkın katılımını, entegrasyonunu ve uyumunu teşvik eden yaklaşımı kabul etmektedir. Bu doğrultuda sürekli gelişen ve güncellenen çağdaş koruma ilkeleri, günümüzde “bütünleşik” ve “sürdürülebilir” koruma kavramlarını esas alarak yürümektedir. Çağdaş koruma anlayışı, halkın miras üzerindeki gözlem, katkı, denetim, iletişim ve diyalog gücünün koruma mevzuatlarından daha etkili olduğunu göstermektedir. Kültürel mirasla ilgili politikaların geliştirilmesi, yönetim planı, kentsel yenileme stratejisi, koruma, uygulama ve kullanım yönergeleri miras sahiplerinin, sakinlerinin, kullanıcılarının aktif şekilde katılımı ile gerçekleşir. Kültürel miras karar alma süreçlerinde halka bilgi vermek, önerilen bir proje hakkında görüşlerini sormak veya bir girişimi şekillendirmede doğrudan katılımlarını istemek, karar mekanizma içerisine sokmak sürecin işlemlerini kolaylaştırır.

Kalıcı bir koruma politikasının etkin ve istikrarlı gelişimi, merkezi, bölgesel, yerel koruma çalışmalarından sorumlu kişiler bulunması gerektiği anlamına gelir. Ayrıca, mirasın korunması yalnızca koruma uzmanlara ait bir görev değildir. Halkın desteği şarttır. Halk, envanterlerin oluşturulmasından kararların hazırlanmasına kadar, işin her sürecinde bilgi ve rol almalıdır. Merkezi ve yerel yönetimler şeffaflık ilkelerine değer vermeli ve faaliyetlerini bu çerçevede yerine getirmelidir. Toplantılar halka açık olmalı, bütçe kullanımı, gelir-gider hakkında belirli aralıklarla bilgi paylaşmalıdır. Alınan kararlar halka duyurulmalı, bilgi ve hizmet alışverişlerinde teknoloji kullanılmalıdır. Karar alma ve uygulama süreçlerine aktif katılım, kültürel miras paydaşlarının belirlenmesi, halkın mirasın tüm aşamalarına dâhil edilmesi ile mümkündür. Miras alanının istikrarlı şekilde korunması, mirasa karşı sorumluluk duygusunun oluşması, paydaşların yönetim sürecine entegre edilmesi ile alakalıdır. Ancak Türkiye’de bu iş birliği çoğunlukla merkezi yönetim ile yerel yönetim arasında yapılmış, paydaşlar süreçte yer almamıştır. Bazı karar alma ve uygulamalarda yasal zorunluluk nedeniyle göstermelik katılım şeklinde, paydaşlar yerine onların temsilcisi muhtarlar ya da belediye meclis üyeleri sürece dâhil olmuştur. Topluluklar koruma ve yönetim sürecinin her aşamasında bulunmalı, daha geniş tabana yayılan koruma kültürü oluşturmalıdır.

Kültürel mirasın korunmasına halkın katılımının potansiyel faydaları, halkın mirasa yönelik artan saygı, daha iyi anlayış ve takdir, mirasın kendileri için oynayabileceği anlamlı katkının kabulüyle korunmasına yönelik artan katılım ve destektir. Kültürel miras için ek kaynaklara erişim ve ilgili toplulukların insan gücü, bilgi, finans gibi kapasitelerinin kullanılması, daha güçlü sahiplenme duygusu ve sosyal ve kültürel bağlılık ile sonuçlanacaktır. Sonuç olarak, Türkiye’de kültürel miras koruma süreçlerine daha geniş katılım amaçlanıyor olsa da, halkın katılımı idari araçlarla, iyi niyet beyanlarıyla veya bunu öneren bildireler ile gerçekleştirilemez. Halkın katılımının başarısı sürecin açık şekilde anlaşılmasına, işlemesine ve yasal olarak da alt yapısının olmasına bağlıdır. Katılım sağlayıcılar, katılım projesini başlatmadan önce topluluk içinde güveni teşvik etmek için halkın tüm üyeleriyle düzenli temaslar kurmalıdır. Halkın katılımını teşvik edenler, tüm tarafları bir araya getiren ve aralarında resmi ve gayri resmi kanalları açan eylem programları geliştirmelidir. Kültürel miras tespit, koruma, onarım ve tanıtım süreçlerinde merkezi bir kuruluşun çalışmaları yerine, coğrafi ve kültürel bağları güçlü yerel halkın desteği ve ilgisi koruma çalışmalarında etkisi ve istikrarı daha yüksek olacaktır. Son söz olarak;

Türkiye’de kültürel mirasın korunması, yönetimi ve tanıtımında halkın katılımının ne olduğunu ve neyi hedeflediğini konuşuldukça ortak bir anlayışın gelişmesi sağlanacaktır.

Kaynakça

- Abrahamsen, P. (1979). Mimari Mirasın Korunmasında Halkın Katılımı (Çev, Y. Mamıkoğlu ve M.S. Akpolat), *Mimarlık Dergisi*, 17 (1), 36-37.
- Acar, N., Günaydın, R. (2023). Sosyal Medyanın Kültürel Mirası Aktarım Aracı Olarak Kullanımı: Kapadokya Alan Başkanlığı ve Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Örneği. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 73 (İhtisaslaşma), 167-176. <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1310669>
- Ahunbay, Z. (1996). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: YEM Yayınları
- Alkan, F., Koyuncu Okca, A. (2023). Müze-Toplum İlişkisinin Geliştirilmesinde Müze Etkinliklerinin Önemi: Bursa Büyükşehir Belediyesi Müzeleri, Beyşehir Selçuklu 1. Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Kongresi (27-29 Ekim 2023), Academy Global, 1293-1307.
- Alptürker, H. (2022). Kültürel Mirasın Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşları: Çadıra Doğan Güneş Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 19 (73), 301-309.
- Avrupa Konseyi (1975). Amsterdam Bildirgesi. Avrupa Mimari Miras Kongresi. 21-25 Ekim, Amsterdam. <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- Avrupa Konseyi (1989). Avrupa mimari mirasının korunması sözleşmesi. <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263664/avrupa-mimari-mirasinin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- Aygün, H. M. (2011). Kültürel Mirası Korumada Katılımcılık. *Vakıflar Dergisi*, (35), 191- 213.
- Bahçeci, M., Yenel, A. (2019). Kültürel Mirasın Korunmasında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: 20.Yılında Koruma ve Restorasyon Uzmanları Derneği (KORDER). *Online Journal of Art and Design*, 7 (5), 144-152.
- Basmacı, D. (2018). Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü: Beyoğlu Belediyesi Örneği The Role Of Local Governments In The Protection Of The Cultural Heritage: A Sample Of Beyoglu Municipality. *AURUM Journal of Engineering Systems and Architecture*, 1 (2), 77-90.
- Başdoğan Deniz, G. (2022). Kültürel Mirasın Korunması İçin Sürdürülebilir Miras Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kent Akademisi*, 15(3), 1204-1222. <https://doi.org/10.35674/kent.1063306>
- Bitušíková, A. (2021). Cultural Heritage As A Means Of Heritage Tourism Development, *Muzeológia a kultúrne dedičstvo*, 9 (1), 81-95. DOI: 10.46284/mkd.2021.9.1.5
- Bursa Kent Konseyi Çalışma Yönergesi (2012). <https://www.bursakentkonseyi.org.tr/tr/bursa-kent-konseyi-calisma-yonergesi-3170/> (Erişim Tarihi: 14.06.2025)
- Çavuşoğlu, F., Güler, M. E. (2022). Yerel halkın turizmin gelişimine yönelik tutumlarının belirlenmesi üzerine Fethiye destinasyonunda bir araştırma. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10(3), 2422-2440.
- Duman, H., Kütüklü, D ve Avcıkurt, C. (2025). Yerel Halkın Somut Olmayan Kültürel Miras Unsurlarına İlişkin Farkındalığının Belirlenmesi: Balıkesir Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 511-528

- Elmalı Şen, D. (2023). Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Halkın Katılımı Üzerine Bazı Düşünce ve Öneriler (Editör M. Bulut, Z. Karacagil), Sosyal Bilimlerde Güncel Tartışmalar 12, Bilgin Kültür Sanat, 2068-2078.
- Gotsiridze, L., Tsertsvadze, S. (2023). The Role of Civil Society In Protection and Restoration of Cultural Heritage, Scientia Global Academia Services, p. 208-214
- Hacıbekiroğlu, G. (2017). Taşınmaz kültürel miras alanlarının korunmasında ve yaşatılmasında alan yönetim planı ve sürdürülebilir turizm ilişkisi [Uzmanlık Tezi, İller Bankası]
- Halaç, H. H., Bademci, F. (2021). Kültürel Miras: Sistematiik Literatür İncelemesi. *Safran Kültür Ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 172-190.
- İCOMOS. (1974). Milletlerarası anıtlar ve sitler konseyi Türkiye milli komitesi yönetmeliği, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- İCOMOS. (1982). Quebec Kültür Mirasının Korunmasına Yönelik Tüzük, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- İCOMOS. (1999a). İCOMOS Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=AnaSayfa&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- İCOMOS. (1999b). Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü, <https://www.festtravel.com/icomos-uluslararası-kültür-turizmi-tuzugu> (Erişim Tarihi: 15.02.2025)
- İCOMOS. (2008). Kültürel Miras Alanların Algılanması ve Sunumu Tüzüğü, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- İCOMOS. (2011). Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması ve yönetimiyle ilgili Valetta ilkeleri, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- Kalkan, A., Alparslan, A. M. (2009). Şeffaflık, İletişim ve Hesap Verebilirliğin Yerel Yönetim Başarılarına Etkileri. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1 (1), 25-40.
- Karakul, Ö., Yıldız, T. (2020). Kültürel Mirasın Korunmasında Yerel Yönetimlerin Rolü. UCLG-MEWA, Bursa
- Karpuz, H. (1990). Eski Eser ve Anıtların Korunmasında Halkın Eğitimi. *Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 34 (1-2), 405-408
- Kaya, E. (2011). Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Cunda (Alibey) Adası Turizm Yönetim Planı Modeli Önerisi [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi].
- Koyuncu Okca, A., Alkan, F. (2024). Kültürel Miras Farkındalığı: Bursa Derneklerinin Yürüttüğü Faaliyetler, *EU 5th International Conference On Humanity And Social Sciences*, Academy Global, 289-304.
- Kösebay Erkan, Y. (2013) Haydarpaşa Tren Gari: Bugün, Dün ve Yarın Kentin Bedeninde Bir Yara. *METU JFA*, 30 (1), 99-116. DOI: 10.4305/METU.JFA.2013.1.6
- Kurt Demircan, G. (2024). The Role of Visitor Management on Sustainability in Tourism. In: Atak, O., Demircan, Ş., Dalgın, T. (eds.), Academic Overview: Tourism Sector. Özgür Publications. DOI: <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub533.c2179>

- Kültür ve Turizm Bakanlığı (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2863&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> (Erişim Tarihi: 12.02.2025)
- Li, J. Krishnamurthy, S. Pereira Roders, A. van Wesemael, P. (2020). Community participation in cultural heritage management: Asystematic literature review comparing Chinese and international practices. *Cities* 96,
- Muşkara, Ü. (2018). Yeni Medyanın Kültürel Miras Konulu Uygulamaları. *Erdem* (73), 89-110. <https://doi.org/10.32704/erdem.471009>
- Okuyucu, A., Somuncu, M. (2012). Kültürel mirasın korunması ve turizm amaçlı kullanılmasında yerel halkın algı ve tutumlarının belirlenmesi: Osmaneli ilçe merkezi örneği. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 4(1), 37-51.
- Öksüz Kuşcuoğlu, G., Taş, M. (2017). Sürdürülebilir kültürel miras yönetimi. *Yalvaç Akademi Dergisi*, 2(1), 58-67.
- Özcan, K. (2009). Sürdürülebilir Kentsel Korumanın Olabilirliği Üzerine Bir Yaklaşım Önerisi Konya Tarihi Kent Merkezi Örneği. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 26 (2), 1–18. doi: 10.4305/METU.JFA.2009.2.1.
- Özden, Ö. E., Görgülü, Z. (2006). Planlama- Koruma ilişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi. *Megaron*, 1 (4): 234-255
- Özdoğan, M. (2006). Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji, Türk Arkeolojisinin Sorunları ve Koruma Politikaları: 2, Arkeoloji ve Sanat Yayınları
- Parıltı, F., Aydın, H. (2024). Çocukların Dijital Ayak İzi Ölçümü ve Kültürel Miras Oyunlarının Önleyici Bir Araç Olarak Kullanımı. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 9 (4), 417-431.
- Qinhan, Y. (2023). Study on the Mechanism of People's Will in Historical and Cultural Protection, Proceedings of the 4th International Conference on Educational Innovation and Philosophical Inquiries, 117-124. DOI: 10.54254/2753-7064/11/20231396
- Rashed, Ahmed Yehia Mohamed Gamal El-Din (1994) Public participation in the conservation of historical environments : a case study of Luxor City, Egypt. [PhD thesis, University of York].
- Rosenfeld, R. A. (2008). Cultural and Heritage Tourism. Municipal Economic Toolkit Project. Michigan: Eastern Michigan University.
- Scheffler, N. (2017). Community involvement in Urban Heritage, (Ed. Monika Göttler/Matthias Ripp). *Community Involvement in Heritage Management Guidebook*, 14-21.
- Soylu, B. Ç., Oflaz, M., & Apak, Ö. C. (2024). Dünya mirası Cumalıkızık'ta yaşayan yerel halkın turiste karşı tutumu. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(Özel Sayısı), 253-269. <https://doi.org/10.31795/baunsobed.1478217>
- Şahin, A. S., Güner, S. (2006). Kültürel Miras Koruması ve Sivil Toplum Örgütleri Arasındaki İlişki. *Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu Bildirileri*, İzmir, 548-555.
- Todt, H., Dabija, D. C. (2008). The Role of Monument Protection for Tourism, *Amfiteatru Economic*, 10 (2). 292-297.

- Townshend, T., Pendlebury, J. (1999). Public Participation In The Conservation Of Historic Areas: Case studies from North-east England. *Journal of Urban Design*, 4 (3), 313–331, DOI: 10.1080/13574809908724453
- Turgut Gültekin, N., Uysal, M. (2018). Kültürel Miras Bilinci, Farkındalık ve Katılım: Taşkale Köyü Örneği. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8 (15), 2030-2065. <https://doi.org/10.26466/opus.446272>
- UNESCO (1983). Dünya kültürel ve doğal mirasın korunması sözleşmesi, <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263665/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- UNESCO, (2019). World Heritage, Sustainable Development, and Civil Society An Action Plan, Brussels
- Uslu, A., Kiper, T. (2006). Turizmin kültürel miras üzerine etkileri: Beypazarı/Ankara örneğinde yerel halkın farkındalığı. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 3(3), 305-314.
- Van Der Auwera, S. (2011) Civil Society Action in the Field of Cultural Heritage, *Heritage & Society formerly*, 4 (1), 59–82
- Washington Tüzüğü (1987). Tarihi kentlerin ve kentsel alanların korunması tüzüğü, <https://www.icomos.org.tr/?Sayfa=AnaSayfa&dil=tr> (Erişim Tarihi: 22.11.2024)
- Yaşarsoy, E., Oktay, K. (2023). Yerli Turistlerin Şanlıurfa Turizmi ile İlgili Algılarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma (A Research on Determining Domestic Tourists' Perceptions Regarding Tourism in Şanlıurfa). *Journal of Tourism & Gastronomy Studies*, 8 (1), 58–77. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.53>

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Dans ve Dramaturji İlişkisinin Geleneksel Halk Dansları Sahnelemelerindeki Karşılığı

The Relationship Between Dance and Dramaturgy in the Context of Traditional Folk
Dance Performances

Dr. Öğr. Üyesi Pelin ELCİK YORGANCIOĞLU

ORCID: 0000-0003-1295-6336 ♦ Bursa Uludağ Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne
Sanatları Bölümü ♦ pelinelcik@uludag.edu.tr

Özet

Bu çalışma, sahne sanatlarının kurucu bileşenlerinden biri olan dramaturji kavramını ele almak ve bu kavramın dans sanatı içindeki özgün yorumu olan dans dramaturjisi olgusu üzerinden disiplinlerarası bir değerlendirme sunmaktadır. İlk bölümde dramaturji kavramı dramaturgun görev alanları bağlamında açıklanmakta ve alanın önde gelen kuramcılarının, dramaturglarının bu konudaki değerlendirmelerine yer verilmektedir. Dramaturjinin yalnızca metinsel bir yapı kurma işleviyle sınırlı olmadığı, sahneleme pratikleri ve izleyici ile kurulan ilişki bağlamında da yeniden tanımlandığı aktarılmaktadır. Dramaturji kavramının sanatsal üretimde dinamik ve dönüşen bir yapı olmasına dikkat çekilip tüm sahne sanatlarında ve özellikle dans gibi sözel olmayan disiplinlerde yeni biçimleriyle varlığını sürdürdüğü belirtilerek dans ve dramaturji ilişkisi incelenmektedir.

Dans sanatında anlatının, karakterin ya da sözel bir metnin doğrudan bulunmaması, dramaturji anlayışının yeniden düşünülmesini gerektirir. Bu bağlamda dans dramaturjisi, koreografik yapının biçimsel ve anlamsal derinliğini oluşturan beden hareketleri, mekânsal organizasyon, bedensel anlatı bütünlüğü, mekânın kullanımı, ritim, enerji akışı ve izleyiciyle kurulan fiziksel/duygusal ilişki gibi unsurlar üzerinden tanımlanır. Dans dramaturgu ise, koreograf ile yaratıcı süreçte iş birliği içinde çalışarak yapının bütünlüğünü korumaya, yaratım sürecinde eleştirel ve yansıtıcı bir dış göz olarak üretime katkı sunmaya, tematik derinlik yaratmaya ve çalışmanın izleyiciyle bağ kurmasına katkı sağlar. Bu bağlam ile izleyen bölümde dans performanslarında dramaturjik yaklaşımın nasıl biçimlendiği, dans dramaturglarının deneyimleri ve çıkarımları üzerinden değerlendirilmektedir.

Son bölümde ise geleneksel halk danslarının sahne sanatları bağlamında dramaturji ile kurduğu çok katmanlı ilişki, dansın yalnızca fiziksel bir performans değil, aynı zamanda anlatısal bir form olarak kurgulanabilirliği üzerine odaklanılarak aktarılmıştır. Somut olmayan kültürel miras niteliğindeki dansların özgün bağlamından koparılmadan yeniden yapılandırılmasında yaratıcı dramaturjik yaklaşımların kullanılmasının hem otantiklik hem de temsil açısından daha olumlu katkılar sunabileceği savunulmuştur. Bu çalışmanın öncelikle amacı dans dramaturjisinin ne olduğunun, sınırlarının ve uygulama alanlarının neleri kapsadığının, kuramsal ve uygulamalı olarak dans dramaturjisinin geleneksel halk dansları performanslarında nasıl ve hangi alanlar için kullanılabileceğinin üzerine bir tartışma ortamı yaratmaktır. Tasarım unsurlarının estetik bütünlüğünden, alan araştırmaları ve kuramsal arka planın doğru şekilde uygulamaya hizmet etmesinin sağlanmasına dek pek çok kanalda bu disiplinin yapabilecekleri araştırmanın konusunu oluşturmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dans dramaturjisi, Dramaturg, Geleneksel halk dansları dramaturjisi, Sahneleme, Koreograf.

Extended Abstract

The term drama, derived from Greek, means “action” and is employed not only in reference to theatre but also in the context of dance, as the movements and gestures of a dancer are themselves forms of action. In theatre, dramaturgy commonly refers to narrative components -namely, the storyline, script, or the overall plot that connects various narrative segments. It

can also refer to theatrical styles, the act of writing, or staging methods. In the realm of dance, however, dramaturgy is defined as the fundamental and overarching structure that shapes a choreographic work. If a dance piece originates from a written text, dramaturgy contributes to the choreographic and theatrical content by exploring the textual ideas physically, identifying and refining narrative imagery, and generating tools -which emerge from the interplay of multiple conceptual layers- for conveying emotional and physical expression in the scenes. This facilitates the arrangement and evolution of the story, scenes, or moments addressed in the performance. Unlike theatre, however, dance dramaturgy does not always require a script or textual base. A performance can be designed through a communication model based on an idea, theme, concept, or abstract notion, structured around relational processes. In choreographic choices where an abstract mode of expression is foregrounded, the display of intensities, segments, or expressions is not governed by a comprehensible narrative. Instead, representations of purely aesthetic values -such as the quality and form of movement, spatial distribution, and similar elements- become valid. In this context, the dramaturg can serve as a key supporting figure who offers the choreographer an alternative perspective.

It should be emphasised that, contrary to popular belief, the dramaturg is not, or does not have to be, a creator in the artistic sense; instead of being an artist (dancer, choreographer, designer, etc.), the dramaturg is an expert researcher, an examiner who has an artistic sensibility, but operates within the framework of scholarly methodology. It is important to emphasize that research and analysis, in this context, align more closely with scientific inquiry than artistic creation, and while the artist (dancer, choreographer, designer, etc.) engages in the act of creation, the dramaturg operates within the realm of analytical investigation. However, this distinction does not imply that the artist is exempt from conducting research or that the research phase is only an act of specialisation. Once an artist begins to explore their creative process through systematic inquiry, they engage in a scholarly endeavor and step outside the realm of subjective expression. From that point forward, the artist enters an objective field where scientific inquiry guides artistic creation. The objectivity required by scholarly research should not be confused with the subjectivity which is intrinsic to artistic creation. An artist who cannot maintain objectivity where it is necessary -or vice versa- should refrain from attempting analytical research alone and instead seek support from a qualified external perspective. This external perspective is precisely the role of the dramaturg: not a creative artist, but a researcher with aesthetic sensitivity and methodological expertise.

As in other artistic disciplines, dramaturgy can significantly influence traditional folk dance performances. The responsibilities of dramaturgs in such performances span various phases of the creative process. By engaging with all stages of production, dramaturgs help streamline the process and ensure its efficiency and conceptual coherence. Their role is to identify the specific needs of the ensemble or project and to fill those gaps accordingly, and they synthesize the components of the performance more effectively. Their duties include selecting appropriate materials -whether human resources or dance repertoire- ensuring musical and choreographic harmony, maintaining narrative and rhythmic coherence in the overall structure of the performance, and harmonizing individual talents and contributions in a way that these contributions are able to shine through the performance. These responsibilities fall within the dramaturg's role as the "outside eye", and it distinguishes dramaturgs from dancers, choreographers, and ethnologists. The dramaturg, through their knowledge and experience, supports the choreographer not through physical creation, but through conceptual insight and nourishing the choreographer's artistic process. Thus, the presence of a dramaturg in a dance production can range from that of a co-creator, to an impartial observer.

Since the selection of appropriate stylistic and performative forms in alignment with the intended theme or concept is critical, dramaturgs should therefore be well-versed in the historical and sociological background of the selected dance style and guide the choreographer accordingly with an interdisciplinary linguistic perspective that enhances both movement and meaning. They should also be able to present alternative options when necessary and conduct the preparatory research required to select specific dances or pieces. They must understand the community's characteristics, worldview, and artistic direction while considering the technical possibilities of the stage, the production budget, the particularities and expectations of the target audience, and the broader socio-political context. The importance of the dramaturg in folk dance performances becomes particularly evident at this point. Traditional folk dance staging practices constantly experiment with new possibilities and strive to position themselves within an ongoing aesthetic transformation. Designers play a key role in introducing new elements to these traditional forms and providing creative and well-informed guidance throughout this process. In doing so, they must consider the requirements of stage performance and the cultural mission of preserving traditional heritage. Having a dramaturg as part of the creative team thus becomes a reassuring and stabilizing presence.

This study aims to critically discuss the definition, scope, and application areas of dance dramaturgy, specifically in relation to traditional folk dance performances. It investigates how dance dramaturgy -both as a theoretical framework and as a practical tool- can be employed within various aspects of such performances, and it also explores the potential of dramaturgy

in multiple domains, ranging from maintaining the aesthetic integrity of design elements, to integrating field research and theoretical insights into effective practice.

Keywords: Dance dramaturgy, Dramaturg, Dramaturgy of traditional folk dances, Staging, Choreographer.

Giriş

Ayrı bir disiplin olarak kendi varlığının tanımlanması Gotthold Ephraim Lessing'in "Die Hamburgische Dramaturgie" (1769) adlı çalışması ile gerçekleşmiş olan "dramaturji" tiyatro sanatının bir pratiği olarak doğmuş ve gelişmiştir. 19. ve 20. Yüzyılda Alman kuramcılarının çalışmalarıyla yetkinlik kazanan bu disiplin zamanla tiyatronun kullanım alanını aşarak pek çok sahne ve görüntü sanatını etkisi altına almış bir analiz ve uygulama yöntemidir. Özellikle 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren dans sahnesinde de dramaturji üzerine konuşulmaya başlanmıştır. Dans dramaturjisi olarak ifade edilen bu disiplin ile ilgili dramaturg ve koreograf röportajları, performans deneyimlerinin paylaşılma metinleri ve tiyatroya dair kuramsal çalışmalar dışında literatürde Türkçe yazılmış veya çevrilmiş yeterli sayıda bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Buradan hareket ile alana katkısı olabileceği öngörülen bu çalışmada; Dramaturji, dans dramaturjisi ve dans dramaturjisinin geleneksel halk dansları sahnelemelerinde kullanılma olanaklarının geçerliliği üzerinde durulacaktır. Çalışma kapsamında öncelikle dramaturji kavramına değinilerek kavramın tiyatro sahnesindeki işlevi üzerinden tanımı yapılacaktır. Daha sonra diğer sanatlarla bu metodolojinin uygulanması sırasında yaşanan değişimler ya da geçerlilikler özellikle çağdaş dans performansları üzerinden değerlendirilerek bu uyarlanışın geleneksel halk danslarında nasıl bir karşılığı olabileceği aktarılmaya çalışılacaktır.

Melahat Özgü (1970, s. 12) "Tiyatro Bilimi" adlı makalesinde dramaturjiyi; tiyatro sanatında oynanacak olan oyunun metninin, edebiyat ya da diyalog yönünden değil, sahnede oynanması bakımından incelenmesi, sahnelenmek için elverişli olup olmadığının söylenmesi, metnin dramatik sınırlarının tayin edilmesi, dramatik metnin sahne için ne gibi oyun olanakları sunduğunun belirlenmesi gibi görev tanımları ile açıklamıştır. Kavramın bugünkü kullanımına yönelik anlamı ise çok daha önce Johann Elias tarafından verilmiştir. Elias dramaturjinin sadece oyun seçmek ve dramatik yapıyı sahneye aktarmaktan öte daha kapsayıcı bir görevi olduğunu vurgulamıştır. J. E. Schlegel de bu görüşü desteklemiş ve "Schreiben von Errichtungeines Theaters in Kopenhagen" (Kopenhag'de Bir Tiyatronun Kuruluşu Üzerine) adlı yazısında dramaturji için şöyle demiştir; "bu iş saraylarda verilen operalarda ve komedyalarda olduğu gibi, oyun seçecek, kötü ile kaba şakayı, ince ile iyi buluşları birbirinden ayıracak kadar sanattan anlayan, bilgili ve sayılan birisine verilmeli. Böyle biri olmadığı sürece, her zaman kötü oyunlar seçilir, kötü düzenler kurulur, oyuna yeni başlayan tiyatrolar da kıskançlıklar ve kötü yönetim yüzünden kapanır" (Özgü, 1970, s.11).

Brian Quirt dramaturjiyi üç temel görev ile ilintilendirir; birincisi, performansın var oluşunun altındaki fikirler, ikincisi bu fikirlerin iletildiği araçlar yani tiyatrodaki metin, yapı, görüntü vb.; dansta tema, konsept, hareket vb. ve sonuncusu da eseri keşfetmek, yaratmak ve geliştirmek için oluşturulan süreçtir (Quirt, 2025).

Bu yaklaşımlar eşliğinde dramaturji; tiyatro sahnesi için metinlerin sahneye taşınması sürecinde düşünsel bir aracı rolü üstlenerek metnin sahne arasında pek çok farklı görevi üstlenen bir çeşit köprü görevi görür. Tiyatro ve operada yönetmenler, oyuncular ve oyun yazarları için; dansta koreograflar, dansçılar için bir perde arkası kaynağı olmak ve kurulan yapının kalitesini veya doğruluğunu iyileştirmeye yardımcı olmaya yönelik hem teori hem de pratikte araştırma, geliştirme ve geri bildirim sağlar. Bu bağlamda dramaturjinin performansa katkıları üzerinden önce tiyatro sonra da

dans sahnesindeki işlevinin detaylı incelemesinin yapılması yabancı literatürde karşılaşılan bir araştırma konusudur ancak geleneksel halk dansları sahnelemesindeki kullanımı üzerine çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla geleneksel halk dansları ve dramaturji ilişkisine yönelik kuramsal bir çalışmanın yapılma hedefi çalışmayı özgün kılmaktadır.

Amaç

Bu çalışmanın amacı; dans dramaturjisinin ne olduğunun, sınırlarının ve uygulama alanlarının neleri kapsadığının, kuramsal ve uygulamalı olarak dans dramaturjisinin geleneksel halk dansları performanslarında nasıl ve hangi alanlar için kullanılabileceğinin üzerine bir tartışma ortamı yaratmaktır. Tasarım unsurlarının estetik bütünlüğünden, alan araştırmaları ve kuramsal arka planın doğru şekilde uygulamaya hizmet etmesinin sağlanmasına dek pek çok kanalda bu disiplinin yapabilecekleri araştırmanın konusunu oluşturmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak araştırma probleminin kapsamlı şekilde ele alınmasını sağlayan nitel araştırma yöntemlerinden metin/doküman analizi yöntemi ve gömülü teori deseni kullanılmıştır. Gömülü teori, Glaser ve Strauss (2006, ss.3-4) tarafından sistematik olarak toplanan veriler ile olay ve olguların içinde yerleşik ya da temellenmiş bilgileri açığa çıkarmaya yönelik bir kuram ortaya çıkarma metodolojisi olarak tanımlanmıştır. Çalışma sürecinde gerçekleştirilen geniş literatür taraması temel veri toplama yöntemi olarak kullanılmıştır. Literatür taraması, mevcut teorik çerçeveyi anlamak ve dans dramaturjisinin sahnelemeye etkisini geleneksel halk danslarına da değinerek ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Akademik veri tabanları, hakemli dergiler, konferans bildirileri, üniversitelerin öğretim planları ve ilgili çevrimiçi kaynaklar sistematik olarak taranmıştır. Arama kriterleri olarak “dramaturji”, “dans dramaturjisi”, “çağdaş dans”, “geleneksel halk dansları”, “sahneleme”, “uygulama dramaturjisi”, “koreograf” ve “dramaturg” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Toplanan kaynaklar, tekrar eden temalar, önemli bulgular ve mevcut konunun anlaşılmasındaki boşlukları belirlemek amacıyla analiz edilmiştir.

Bulgular

Dramaturji ile ilgili yapılan araştırmalarda genel olarak ulaşılan nokta metnin bundan sonraki bölümlerinde de sıklıkla aktarılmaya çalışılacağı gibi dramaturjinin aslında dramaturgun görev(ler)i ve çalışmaya kattıkları üzerinden tanımlandığı gerçeğidir. Peki, dramaturg kimdir? Sorumlulukları nelerdir? Bu sorular farklı kuramcılar tarafından birbirini tamamlar şekilde yanıtlanmıştır. Hülya Nutku dramaturgu tiyatro bilimi kapsamında değerlendirerek; en yalın çizgilerle oynanmak üzere yazılmış, karşılıklı konuşmalarla gelişen ve dramatik bir öz taşıyan metinlerle ilgili sorunları çözmek üzere belli bir eğitimden geçmiş uzman kişi olarak tanımlar. Dramatik metnin yani oyunun yazıldığı dönemin siyasal, toplumsal koşulları ve bunların yazarla ilişkisi; dönemin sanatına egemen olan akımlar; oyunun türü, oyunun tiyatro tarihi içindeki yeri; yazarın sanat anlayışı ve tiyatro sanatına yaklaşımı; oyunun yazıldığı dönem ve sonrasındaki etkileri; ana tema ve yan temalar, oyun önermesi, mesajı, asal ve yan karşıtlıklar; mekânlar ve atmosferler; asal ve yan kişiler, figüranlar, rollerin biyolojik özellikleri, psikolojik özellikleri, sosyolojik özellikleri, tavır özellikleri gibi kişilere yönelik yapısal özellikler; rollerin işlevsel özellikleri, yönelişi, gelişimi ve sonucu; iç ve dış aksiyonlar; olay dizisi, serim, düğüm, doruk nokta, çözümler ve motifler dramaturgun metin ile ilgili hâkim olması ve yönlendirmesi gereken alanlardır. Bunun dışında oyun seçiminden, son oyun gününe dek çalışmanın içinde kalmalıdır. Dramaturg, çalıştığı oyunun uygulama olanaklarını, seyirci kapasitesini, teknik donanımını bilen kişidir.

Oyun dağarcığı ve kültür politikası açısından bunun saptanmasında söz sahibi olan kişidir. Dünya tiyatro literatürünü izleyen, kendi tiyatrosuna yeni metinler, çeviriler, yazarlar kazandıran kişidir. Hepsinden önemlisi de yönetmenin yorumdaki ustalığını besleyen en önemli kaynak kişidir (Nutku, 1990).

J. E. Schlegel dramaturgun, somut hareket ve boyutlu görsel ürün olan tiyatrodaki sadece okumak, rapor sunmak, repertuar hazırlamak için bulunmadığını; oyunun sahne üzerinde eyleme dönüşmesindeki seçilen hareketlerin sahne etmenleriyle ve aksiyonla bütünleşmesi, çalışmalarda hatta oyunun ilk sahneleniş günlerinin kritiği ve eleştirisine kadar geçen her aşamada gözlem ve değerlendirmeleriyle aktif bir öge olduğunu belirtir. Bu elbette ki yönetmeni yok sayan bir anlayış değildir. Çünkü yönetmen de kendi yorumunu ortaya çıkarabilmek için yeniden bir dramaturg gibi çalışıp oyunun çözümlemesini yapmalı, oyunu meydana getiren öğeleri tek tek tanımalı ve bütün bunlar için gereken bilimsel araştırma tekniklerini uygulayabilmelidir (Büyükarman, 1990).

Oğuz Arıcı ise dramaturjinin işleyişini dramaturg ve yaratıcı ekibin görev tanımları açısından iki yönlü olarak ele alır. Dramaturg oyunla ilgili teorik çerçevede düzenlemiş rapor yazan biri de olabilir, sahneleme pratiğini yönlendiren otoriter eğilimler de sergileyebilir hatta oyunun broşürünü, oyunun rejî defterini, oyunun tanıtımını organize eden birisi de olabilir. Oyunun ihtiyacına göre bütün bu görev alanlarında hangi pozisyonda olacağı çalışmadan çalışmaya da değişebilir. Çünkü her çalışmaya biriciktir. Her bir prodüksiyon kendi ihtiyaçlarını dayatır ve dramaturg da burada kendine bir pozisyon yaratır. Bu nedenle bu esnekliği gösterebilecek kadar da donanımlı olması gerekir. Diğer taraftan yönetmen, oyuncu, kostüm tasarımcısı, ışık tasarımcısı, prodüksiyonun yaratıcı sürecine katılan tüm ekip de aslında özü itibarıyla birer dramaturg olmak zorundadır. Fakat her birinin özelleşmiş alanları vardır ve her biri aslında daha pratik bir alanla ilgili meşgul olurlar (Arıcı, 2025).

André Lepecki daha katı bir noktadan yorumlayarak dramaturgu, talep üzerine her zaman doğru cevabı verebilmesi gereken kişi olarak görür (Lepecki, 2003, s. 15). Duska Radosavljevic de bu tanıma her yerde olma halini ekleyerek dramaturgu dış göz olarak tanımlar. Dramaturgun katkısının kaçınılmaz görünmezliği, sıklıkla yaratıcı süreçteki rolünü tanımlamak için birçok imge ve metaforik bir dil bulma girişimleriyle sonuçlanmıştır. Dramaturg için kullanılan metaforlardan en yaygın olanı ‘dış göz’ olmasıdır. Radosavljevic farklı bir metafor ile yaklaşır ve teori ile pratik arasında, yazarlar ile yönetmenler arasında, gösteri ile seyirci arasında, tiyatro ile akademi arasında ve bazen de farklı kültürler arasında bir köprü olarak görür (Radosavljevic, 2009, ss.46-48). Ancak dramaturgun projeye özgü problem çözmeye odaklanması nedeniyle uygulama bir köprüden daha fazlası olarak işlev görür.

Marianne Van Kerkhoven dramaturgun konumunu daha dramatik bir noktadan ele alarak *“Dramaturg yalnızlıkla başa çıkabilmelidir; sabit bir meskeni yoktur, hiçbir yere ait değildir. Yaptığı iş, prodüksiyonun içinde erir, görünmez olur”* (Kerkhoven, 1994, s. 144) der. Çünkü dramaturjinin etki seviyesi bu denli geniş kapsamlı olmasına rağmen ürün bazında dramaturgun görünürlüğü muğlaktır. O her şeyi şekillendirme gücüne sahip olmasına rağmen bir ışık tasarımcısı, bir dansçı ya da bir koreograf kadar ürünü somut olmadığı için emeği görünür kılınmış bir alanın temsilcisi değildir. Bu görünmez olma halini Oğuz Arıcı Mark Lay’a ait bir anekdot ile şöyle tanımlamaktadır; oyun sonrası bir dramaturgla yapılan söyleşide bir seyirci; *“Işık tasarımcısının yaptığı ışığı gördük, yönetmenin nasıl bir rejî yaptığını gördük, kostümcünün nasıl giydirdiğini, oyuncuların nasıl oynadığını gördük. Siz ne iş yaptınız bu oyunda, sizin katkınız nedir?”* diye sorduğunda, Mark Lay şöyle cevaplıyor; *“Şunu yaptım, bunu yaptım diye özel olarak bir şey söyleyemem. Ama bu oyunu bir yerinden kesseydiniz benim kanım da akardı”* (Arıcı, 2025). Bu öz anlatım aslında dramaturgun nasıl da her yerde ve her alanda faaliyet gösterebildiğinin kanıtıdır.

Aktarılan tüm yaklaşımlar dramaturji ve dramaturgun varlığını gerekli kılsa da bilinen bir gerçek vardır ki tiyatro yüzyıllardır sahne aracılığıyla seyirci ile buluşuyor ve dramaturjinin ise çok yakın bir tarihi geçmişi bulunmakta. Dolayısıyla dramaturji olmasa da bir performans ya da oyun yine de sahnelenabiliyor. Bu nedenle de dramaturgun bir yönetmen, oyuncu, koreograf ya da dansçı gibi tanımlı ve vazgeçilemez bir yapısı yoktur ve hala görev tanımı muğlak bir figürdür. Görev tanımı ve gerekliliği üzerine pek çok bilimsel çalışma ve mesleki girişim olmasına rağmen tiyatrodaki hala bazen yanlış bakış açısı bazen de bütçede vazgeçilebilecek bir hizmet olarak görülerek görevleri yazar ya da yönetmen tarafından üstlenilir. Dans sahnelerinde ve prodüksiyonlarında ise kendisine yeni yeni alan açmaya başlamasından dolayı bu gereksinim ya da katkısının önemi pek de anlaşılabilmiş değildir. Oysaki dansçılar ve koreografların çalışmalarını seyirci ile buluşmadan önce bir dış göz ile paylaşması ve çalışmalarını değerlendirilmek ve daha da şekillendirilmek için bu dış gözü kullanması yapıcı bir süreçtir. Yaratıcı ekip içinde koreograftan ayrı bir pozisyon olarak dramaturgun sunabileceği en önemli şey, performansın seyircinin zihninde ve duygu dünyasında nasıl işleyeceğini seyirci ile buluşmadan önce ekibe sunma kabiliyetidir.

Dans Sahnesi ve Dramaturji İlişkisi

Avangart hareketler ve sonrasındaki sanatsal eğilimler sanat dünyasında büyük kırılmalara kaynaklık etmiş, avangart sanatçılar sanatın üretimi, dağıtımı ve algılanmasında değişiklikler yaratmışlardır. Disiplinlerarasılık ve kültürlerarasılığın da etkisiyle sahne sanatları içindeki kabul edilmiş normların sınırları da değişmiştir. Sahnede dans ve tiyatro hiç olmadığı kadar birbirinin estetik oluşum modellerini, sınırlarını aşarak kullanmaya başlamış ve bu yönde öncü sanatçılar ortaya çıkmıştır.

Bu dönemde tiyatro için yerini ve anlamını kabul ettirmiş bir alan olmasına rağmen dramaturji dans alanında varlığını yeni yeni göstermektedir ve tanımı belirsiz, tarihi tartışmalıdır. Bu nedenle dans dramaturjisi sahne sanatları bileşenleri arasında üzerine konuşulması gereken yeni bir meslektir. Postmodern dönem ile metne yaklaşım, postdramatik yapı içinde de karşımıza çıkan dramatik tiyatronun metinsel otoriteyi tartışması ve giderek daha fazla hareketi dahil etmesinin dans alanındaki karşılığı metnin koreografiye entegre edilmesindeki deneysellikte kendini gösterir. Yani çağdaş yaratıcı uygulamalar, metinle çalışılması ile hareketle çalışılması arasındaki bölünmeleri aşırdıkça, dans ve dramaturji ilişkisi belirginleşmiştir. Pina Bausch'un Tanztheater Wuppertal'i bu fenomenin başlıca bir örneğidir. Avrupa'daki ilk resmi dans dramaturgu, 1979'da Pina Bausch ile çalışan Raimund Hoghe'dir. Kısa süre sonra, Marianne Van Kerkhoven, Anne Teresa De Keersmaeker, Heidi Gilpin ve William Forsythe gibi birinci nesil dans dramaturgları Raimund Hoghe'yi takip etmiştir (Nereson, 2017, ss.105-107).

Dans ve dramaturji ilişkisini kuvvetlendiren diğer bir etmen ise dans sahnesinde anlam arayışının ön plana çıkmasıdır. Anlam seyirci ve performans arasında neden vazgeçilmez bir gereklilik olmuştur? Ya da çağdaş koreograflar, neden anlatıya geri dönüyorlar? Cevap olarak ilk akla gelen teatral olana (eylemi sahnede sunmak) yönelmek olabilir. Ancak bundan ziyade cevap felsefi bağlamda anlatıya değer katılmasının aranmasındadır. Alımlama süreci sembolleri çözümlemekten oluşur ve dramaturjik açıdan bir performans sırasında dans eden beden edebi bir karakterin eşdeğeri haline gelir. Susan Leigh Foster'a göre, *"belirli bir temsil alanı olarak beden, kendi anlam sözlüğüne, sözdizimsel ve paradigmatik araçlara sahiptir. Yazma (konuşma) ve dans, bedensel mevcudiyet gerektiren aktivitelerdir, her ikisi de işaretle ve anlamlar, duyum ve şehvet üretir, sözlü ve duygusal düzeyde"*

iletişim kurar” (Wycisk, 2020). Dolayısıyla dramaturji tiyatro için, dans dramaturjisi de dans için dramatik bir kompozisyon sanatıdır.

Yunanca kökenli olan Drama terimi, 'eylem' anlamındadır ve tiyatrodan bahsederken olduğu kadar danstan bahsederken de kullanır. Çünkü dansçının hareket ve jestleri de birer eylemdir. Tiyatroda dramaturji, anlatı parçalarından bahsederken hikâyeyi, yazılı metni veya sadece parçayı baştan sona bağlayan hikâye örgüsünü ifade eder ya da tiyatro stilleri, yazma eylemi veya sahneleme yöntemlerinden bahsetmek için kullanılabilir. Dans için ise dramaturji bir dans parçasına şeklini veren genel ve temel yapı olarak tanımlanabilir. Eğer bir metinden yola çıkılıyorsa metne dair fikirlerin fiziksel olarak keşfedilmesi, anlatı imgelerinin bulunması ve rafine hale getirilmesi, senaryolu sahnelerin duygusal ve fiziksel iletişimi hakkında en doğru kanalların yaratılması konusunda koreografinin içeriğine ve teatrallğine katkıda bulunarak hedeflenen vizyonun gerçekleştirilmesinde araçlar üretmesi beklenir. Bu araçlar birçok anonim düşünce arasındaki etkileşimler ile oluşur. Bu, performanslarda ele alınan hikâyenin, sahnelerin veya anların düzenlenip evrimleşmesini sağlar. Ancak dans sahnesinde işlevsellik kazanan dramaturjinin tiyatronun aksine dans performansları için bir metin veya senaryoya da her zaman ihtiyacı yoktur. Bir metinden ziyade fikir, tema, kavram ya da konsept temeline dayanan; sürecinin ilişkilenebilirliğe yönelik bir iletişim modeli ile yapılandırıldığı bir performans ürünü de tasarlanabilir. Soyut bir anlatımın ön plana alındığı koreografik tercihlerde yoğunlukların, parçaların veya ifadelerin sergilenme biçiminin tasarımında anlaşılacak bir hikâye olmadığı için ancak hareket şekli ve kalitesi, mekânsal dağılım vb. gibi saf estetik değerlerin gösterimleri geçerli olur. Dramaturg da koreografa ikinci bir yaklaşım sunan en temel yardımcı unsur olabilir.

Marianne Van Kerkhoven, mikro ve makro dramaturji (1997, ss.18-25) adlı öncü denemelerinde mikro dramaturjiyi ‘somut bir prodüksiyonun etrafında konumlanan dramaturji’, makro dramaturjiyi ise toplumsal önem ve işlev ile ilgilenen dramaturji” olarak yorumlar. Van Kerkhoven’a göre, dramaturg her zaman mikro ve makro dramaturji arasında köprüler kurmaya çalışır ve bu şekilde yaratıcı ekibin dünyayı okumamıza ve karmaşıklıklarını çözmemize yardımcı olma çabalarını destekler. Dramaturjinin dans performansındaki anlatıya yönelik dans figürleri veya hareket cümlelerinden oluşan eylem dizgesinin organizasyonunu, çok disiplinli bir bakış açısıyla bir araya getirilmesi olarak görülebileceğini söyler. Çünkü edinilen deneyimlerden yola çıkarak, çalışmanın fikir aşamasından seyirci ile buluşmasına ve gösterim devamlılığının sağlanmasına dek dramaturjinin çok kapsamlı şekilde katkıda bulunduğu görülmektedir.

Kişiler arası ve grup dinamiklerine bağlı olarak kolektiviteden beslenen ve teşvik eden bir süreç olarak dans dramaturjisi, “açık dramaturji” olarak tanımlanabilir. Dansçıdan koreografa tasarım ekibinden organizasyon birimlerine dek tüm yaratıcı ekibin farklı ve kapsamlı bir vizyondan mesleki gelişimlerini sağlamaları, yaratıcı sürece dair metodolojilerin belirlenmesi, disiplinler arası iş birliği dinamiklerinin oluşturulması ve bu kolektif üretici yapının toplumla kurmak istediği ilişki üzerine kapsayıcı bir yansımadır. Marianne Van Kerkhoven bu alanı şu şekilde tanımlamıştır:

İlişki kurduğum ve hem tiyatrodan hem de dansa uygulamaya çalıştığım dramaturji türü belirli bir 'süreç' izler: çeşitli kaynaklardan (metinler, hareketler, film görüntüleri, nesneler, fikirler...) bilinçli olarak materyal seçeriz; 'insan materyali' (aktörler/dansçılar) açıkça geri kalanlara üstün gelir; sanatçıların kişilikleri, teknik kapasiteleri değil, yaratımın temelidir. Yönetmen veya koreograf bu materyallerle başlar: prova süreci boyunca materyallerin nasıl davrandığını ve geliştiğini gözlemler; ancak tüm

bu sürecin sonunda kademeli olarak bir kavramı, bir yapıyı, az çok açıkça belirlenmiş bir formu ayırt ederiz; bu yapı başlangıçta hiçbir şekilde bilinmez (Kerkhoven, 1997, s. 20-21).

Dans Dramaturgunun İşlevi Üzerinden Dans Dramaturjisi

Her proje, zaman ve para açısından belirli çalışma koşullarına ve olanaklarına göre ayarlanmış belirli iş birliği yöntemleri gerektirir, bu nedenle tek bir dans dramaturjisi kavramından bahsetmek zordur. Ray Miller dans performansında bir dramaturg olarak görev yaptığındaki sürecini şöyle tanımlar;

Belirli bir çalışmaya ilham veren ilk dürtüyü ortaya çıkarmak benim sorumluluğumdur. Bundan içerik ve performans stiliyle ilgili bir dizi fikir çıkar. (...) Ne söylemeye çalışıyorsunuz veya parçanın tamamına hangi duygu ilham verdi; bu müzikte sizi harekete geçirmek isteyen şey nedir; bunun bir beşli olduğuna neden inanıyorsunuz, gördüklerinizle ilişkili herhangi bir kelime var mı; izleyicinin ne deneyimlemesini istiyorsunuz? (...) Bir dans eserinde, imgelere yanıt veriyorum. Fikirlerin mümkün olduğunca net bir izlenimini elde ettikten sonra, isim yaratıcıyı (yazar, koreograf, dansçı, yönetmen) bu fikirlere bağlamaktır. Her unsuru, her kararı ilk etapta işe ilham veren fikirlerin iletişimine geri getirmeye çalışırım. Eğer sıklıkla olduğu gibi, parça geliştikçe temel fikirler değişirse, bu gerçeği ortaya koyarım, böylece hepimiz iletilen şeyin özünde ince (veya o kadar da ince olmayan) bir değişim olduğunu biliriz. Ve sonra bu yeni fikir setini ifade etmeye çalışırız. (...) Söylemek istediğiniz şey ile söylenen şey arasındaki boşluğa odaklanırım. Sonuç, devam eden işin ayrıntılı, destekleyici ve agresif bir şekilde meydan okunmasıdır (Miller, 2015).

Yaygın bir kanının aksine dramaturgun sanatsal anlamda bir yaratıcı olmadığını, ya da olması gerekmediğini, onun, sanatçı (dansçı, koreograf, tasarımcı, vb.) olmak yerine sanatsal duyarlılığı olan, estetik duyarlılığı gelişmiş ancak bilimsel yöntemlerle çalışan bir Uzman Araştırmacı, bir İncelemeci olduğunu vurgulamak gerekir. Araştırma ve İncelemenin sanattan çok bilimsel anlamda bir uğraş olduğunu burada anımsamalı ve sanatçının yaratma eylemine, uzmanın ise araştırma ve inceleme yönüne dönük bir çalışma alanına sahip olduğu görülmelidir. Ancak buradan hareketle sanatçının (dansçı, koreograf vb.) araştırma yapmadığı ya da yapmak zorunda olmadığı, araştırma aşamasının sadece uzmanlığa yönelik eylem olduğu gibi bir anlamı da çıkarmamak gerekir. Sınırlar bu kadar keskin değildir. Ancak yaratı için bir araştırma yapmayı gerekli gören ve bu amaca yönelik çalışmaya başlayan sanatçı o noktadan itibaren bilimsel bir eylemin içine girmiş sayılır ve artık yaratı aşamasında alabildiğince kendisini özgür hissettiği öznel dünyanın sınırlarının dışına çıkmış ve nesnel bir tavırla, yaratısı için gerekli ipuçlarını ortaya çıkaracak bilimsel araştırma alanına girmiş olur. Bilimsel araştırmanın gerektirdiği nesnelliği sanatsal yaratı alanının gerektirdiği öznellikte karıştırmamak gerekir. Sanatçı öznel olması gereken yerde nesnel, nesnel olması gereken alanda da öznel yaklaşımlardan kendisini kurtaramıyorsa o zaman hiç kuşkusuz araştırmaya dönük bir eylem içine girmemeli ve bu konuda uzman bir dış gözden destek almalıdır. Yaratıcı bir sanatçı olmayıp, sanatsal duyarlılığı olan ancak bilimsel yöntemlerle çalışan bir uzman incelemeci olarak bu dış göz dramaturgdur (Tuncay, 1992, s.7).

Proje boyunca deneyimleyen özne olarak icracı, koreograf, dansçı ve bilen özne olarak dramaturg, dramaturjinin pratik ve teori arasındaki uyumlu dengesini gözetten taraflarını oluşturur. Dramaturg yaratıcı ekip için otoriter bir tehlike olarak değil, bir katılımcı olarak görülmelidir. André

Lepecki, “bir performansın prodüksiyonunda bir dramaturg ile iş birliği yapma korkusunun, dramaturgun potansiyel ortaklarının, kendisinin (önceden edinilmiş) bir bilgiye sahip olduğunu varsaymasından kaynaklandığı sonucuna vardırı ve bunun sonucunda, potansiyel ortakların gözünde, o, performansın ne hakkında olduğunu (veya ne olacağını) “bilmesi gereken” biri figür haline gelmektedir” (Lepecki 2010, s. 185 aktaran: Wycisk, 2020) şeklinde açıklamaktadır.

Maaïke Bleeker, dramaturg ve koreograf arasındaki ilişkiyi 'hareket eden düşünceleri' başlatan ivme olarak tanımlar, Deleuze ve Guattari ise hem yakınlığı hem de mesafeyi hem benzerliği hem de farklılığı içeren bir beraberlik olarak görür (Wycisk, 2020). Koreografin işi hareketi, hareketin yönelimini ve kombinasyonunu icat etme veya düzenleme sanatıdır ve ayrıca onu organize etmek veya bir izleyici kitlesine sunmak için dramatik yapılar seçme sanatıdır. Koreografi sanatının kendisi, kostümler, ışıklandırma veya diğer sahne tamamlayıcılarıyla ilişkisinden önce yalnızca hareketle (veya dansla) ilgilenir. Koreograf dansın genel organizasyonuna karar vererek yani performansın bir soyutlama mı yoksa bir hikâye mi olduğunu seçerek harekete dair dramaturjik çalışmayı gerçekleştirir.

Liesbeth Wildschut'ın tanımladığı gibi dramaturgun görevi ise mükemmel performans yaratımı için koreografin müttetiki olmaktır. Bu nedenle o, performansın bireysel unsurları arasındaki teorik ve pratik bağlantıları aramalı, proje katılımcıları arasında iletişimde kalmalı ve arabuluculuk yapmalıdır. Dramaturg, performans üretiminin tüm aşamalarında farklı görevler ile süreci yönetmelidir. “Malzeme ile hatırlanma, yeniden etkinleştirilme veya dönüştürülme biçimi” (Bauer 2015, s. 41) arasındaki bağlantıları izlemeli, hazırlık aşamasından uygulamaya, varsayılan hedeflerin ve sonuçların değerlendirilmesine kadar olan biteni kaydederek performansın hafızasını oluşturmaktadır. Sürecin kavramsal çalışma aşamasında "kontrol" soruları sorarak ve sonuçları koreografa "açık ve ilham verici bir şekilde" aktarmalı; prova aşamasında performansın yapısıyla ilgili öneriler sunarak ve yapının son aşamasında ve nihai olarak performansın sahnelenmesinde izleyiciyle etkileşime girerek bu süreci yönetmelidir (Wildschut 2013, s. 222). Dramaturg dansı dört düzeyde analiz edebilir;

1. dansçıların hareketi (örneğin kas gerginliği), 2. dans kompozisyonu (örneğin insanların ve nesnelerin mekânsal ilişkileri, tekrarlar, izleyicinin beklentileri), 3. dans ve diğer işaret sistemleri arasındaki ilişki (çok disiplinlilik), 4. performansın yapısı (sahneler arasındaki geçiş, zaman içinde gelişim). Bunca göreve rağmen, dramaturgun işi aslında görünmezdir, çünkü "kural olarak, bir dramaturg karar vermez, ancak düşünür, tavsiye verir ve önerilerde bulunur" (Wildschut 2013, s. 229).

Kısacası sürekli içinde yakınında olmasına rağmen tüm sürece uzak aç, genel bir bakış sağlayan ve yapıcılarının, eylemcilerin, yani icracıların ve üreticilerin somut uygulamasına anlam ve tutarlılık kazandıran dış gözdür. Bu durum dramaturgun çalışmaya olan mesafesi kadar koreografa olan mesafesi için de aynıdır. Çünkü dramaturg ve koreograf arasındaki yaratıcı mesafe bazen yakınlığı bazen de uzaklığı gerektirebilir. Dramaturg yaratıcı sürece olan mesafesini yaratıcı bir şekilde doğru zamanda ve doğru şekilde değiştirerek süreci somatik, fikrî ve enerjik olarak etkileyen bir dış beden olarak kalmalıdır. Prova sürecinde dansçılar ve koreograf ile stüdyoya girerek belirli ve donanımlı bir görme ile anlam ve eylem birlikteliği açısından hareket ve jestleri, hareketsizlikleri ve olası fiziksel bozulmaları gözlemlemeli ve bunları yapıcı şekilde iletmelidir. Performans hakkındaki pek çok işlevi uyumlu şekilde kaynaştıran kapsayıcı düşünme, izleme sürecini söze dökerek dansın ve dramaturjinin eylem alanında hoş bir genişleme oluşturmaktadır.

Çalışmanın her aşamasında ve sahnelemede dengenin önemi büyüktür. Seyirci ya da alımlayıcının öncelikle katılımını sağlamak sonrasında da ilgisini ve dikkatini canlı tutmak için gerekli

olan “tanıma” ve “merak”ın dengeli birleşimidir. Çünkü fazla tanıma monotonluğa ve seyircinin ilgisinin kaybına yol açabiliyorken, çok fazla merak ve ilgiyi sürekli şaşırtma da seyircinin bağ kurmasına, yanılısına yaşamasına engel olur. Bu benzersiz denge gerekliliği çalışmanın genel bağlamına göre de farklılık gösterecektir. Bu nedenle süreç boyunca dramaturg ve koreograf koordineli şekilde çalışarak her anlamda ve alanda performansın anlam üreten ritmini düzenlenmesi önemlidir. Ritmik düzlemde ilgi çekici çeşitliliklere yer verilmesi ve buna yönelik çözümler üretilmesi pek çok tutarsızlığın önüne geçecektir. Dans dramaturgu yenilenebilir bir merak için mümkün olduğunca çok farklı açıdan, mümkün olduğunca çok farklı bilgi tabanından beslenen bir esneklik hatta çeşitlilik sunarak bu süreci beslemelidir. Amaç dansları açıkça yönlendirmek veya şekillendirmek değildir, bu aslen koreograf ve dansçıların ortak üretiminin alanıdır ve böyle otoriter bir düzlem olmamalıdır. Betsy *Brandt*, “*Dramaturg olmak hiyerarşik değildir; ben bir akıl hocası değilim*” (Rizzuto, 2020) demektedir. Bunun yerine olması gerekeni dansın nihai son noktasını etkilemek veya şekillendirmek için bir tür tutarlı ilgi, katılım, konuşma ve pratiğin yaşanma süreci olarak açıklar.

Geleneksel Halk Dansları Sahnesinde Dans Dramaturjisi

Geleneksel halk danslarının estetik bir hedef doğrultusunda alandan sahneye taşınması için yapılan sahneleme çalışmaları her geçen gün değişim göstermekte ve disiplinlerarası çalışmalar bu gelişime yön vermektedir. Disiplinlerarasılık ile sağlanan çoğulcu katılımın daha uyumlu çalışması ve disiplinlerin kendi estetik değerlerini koruyarak bütüne hizmet edecek şekilde bütün içinde erimelerinin kapsayıcı bir dış göz yardımıyla yapılması geleneksel halk dansları sahneleme projeleri için de değerli olacaktır.

Dramaturjinin, yukarıda bahsedilen pek çok alt kırılım ya da disiplinlerarasılığın getirdiği çeşitlilikten dolayı her tiyatro çalışması için kendi dramaturjik eksenini belirlemesi ya da çağdaş dans sahnesinde her çalışmanın kendi gerekliliklerine göre sonsuz olası çeşitlilik ile dramaturjik yolculuğunu gerçekleştirmesi gibi geleneksel danslar için de bu süreç farklıdır. Çağdaş dans performansları başta olmak üzere diğer dans disiplinlerinde yaratının inşası, amaca yönelik çok fazla doğaçlama sonrasında bir kolektif üretim ile gerçekleşir. Oysaki geleneksel halk dansları sahnelemelerinde hareket cümleleri, tavır ve estetik biçimleniş hali hazırda zaten halk tarafından üretilmiştir, vardır. Yüzyılların birikimi, bedensel empati ve aktarım ile evrilerek bugünkü görünümünü almıştır. Bu hareket yapılarının ya da gösterilerinin dramatik yapılı, tiyatral kaygılar ile çalışılan prodüksiyonlar dışında dramaturjiden faydalanması gerekliliği çok da olası değildir. Bu performanslarda eğitici, düzenleyici, dansçı ya da koreograf teknik anlamda tüm özellikleri hazır olan bir malzemeyi en mahir şekilde sahnelemek ile yükümlüdür. Tiyatro metinlerindeki günün seyircisinin taleplerine uygun bir sahneleme yapma çabası, bu gösterilerde hareket yapılarının yeniden yorumlanmasını kapsamaz. Yorum, anlatı değeri olan teknik tasarım unsurları için gerçekleşir. Sahne tasarım etmenleri bağlamında kostüm, ışık, makyaj, pattern gibi etkiyi ve ilginçliği arttırıcı unsurlar yorumlanır. Bu gösteriler için gerekli olan anlam arayışı dansçı bedeninden hareketlere, sahnenin plastiğinden işitsel malzemeye kadar teknik unsurlardaki uyum ve akıcı bütünlüktür. Dolayısıyla geleneksel halk dansları, hareketlerin ve hareket cümlelerinin doğaçlamasına bağlı olarak yorum ile şekillenen tiyatro ve diğer dans çalışma süreçlerinden oldukça uzaktadır. Ancak son yıllarda varlığını ve etkisini yoğun şekilde arttıran bir arayış ile geleneksel halk danslarına hem dansın bütünü hem de hareketler özelinde, anlam üretici ve aktarıcı bir misyon yüklenmiştir. Anlam arayışının, seçili adımların yeni kombinasyonları ile fiziksel görünürlüğe kavuşturulma çabası ve tutarlılığının devamı için bir dış göze ihtiyaç duyulması da bu nedenle anlaşılabilir bir hal almaktadır.

Geleneksel halk danslarının sahnelenmesinde deneyimlenerek oluşturulmuş malzemenin hem fiziksel (anatomik) hem de kültürel boyutları vardır. Hareket yapılarından, hareketlerdeki yöresel ve bedensel ritim farklılığını veren tavra, kostümlerden enstrüman ve ezgi çeşitliliğine kadar olan zenginlik bu boyutları oluşturur. Dolayısıyla alan araştırmalarıyla tespitleri yapılan dansların sahneye aktarımında ham malzemenin ne olduğu bilinmekte olduğu için çalışmanın ana meselesi, bu verinin yeni konumlanışına nasıl entegre edileceğidir. Günümüzde bu tercih ağırlıklı olarak iki şekilde gerçekleşir. Düzenlemenin bir sahneleme tercihi olduğu çalışmalarda ürün ve doğru şekilde sahneye aktarımı önemliyken, dramatik anlatıma önem veren sahnelemelerde/koreografilerde üründen çok anlamın inşasını kapsayan süreç ön plana çıkar. İkinci tercih olan koreografilerde dansçılar geleneksel arşivden alınan verili dansı amaca uygun şekilde bireysel dışavurum ile yeniden şekillendirerek yeni bir hareket dizgesi oluşturur ve yeniden somutlaştırılan bir arşivin inşasını başlatır. Dansın verili haldeki tarihsel arşiv materyali, dansçı ve koreografin çeşitli tezahürlerine bağlı oluşan somutlaştırılmış arşive göre ikincil hale gelir. İşte bu noktada koreografin yaratı süreci ile dramaturgun araştırma süreci, dans eden bedenlerden çıkan materyali nasıl izleyeceklerini, adlandıracaklarını ve geri yansıtacaklarını ortak şekilde belirlemeye başlar. Tarihsel verili arşiv ve somutlaştırılmış arşiv birleşerek aktif bir yapı oluşturur. Fakat oluşum bu noktada son bulmaz, icracı bedenler yani dansçılar sözü edilen aktif yapı içinde bedensel olarak var oldukça yalnızca materyali yansıtmak veya endekslemek ile kalmaz; performansıyla aktif arşiv için materyal üretmeyi, küçük de olsa doğaçlama yapmayı sürdürürler (Nereson, 2017, s.110). Bu sayede kültürel malzeme de dinamik şekilde mikro düzeyde evrilmeye devam eder.

Görüldüğü gibi geleneksel halk danslarında kültürel ve fiziksel boyutların yarattığı yöresel tavra bağlı sahneye aktarımın tüm gösteri aşamalarını taşıyan sorumluluğu koreograf, düzenleyici ve de dansçının üzerindedir. Ancak bu durum kendi alanlarındaki sorumluluklarının üzerinde bir performans göstermelerine de neden olmaktadır. Bu nedenle artık tüm yaratıcı ekibin yaratış sürecini çevreleyecek kapsayıcı bir dış göz olarak geleneksel halk dansları dramaturglarının da görevi haline gelmesi faydacı bir yaklaşım olabilir.

Buradan hareket ile geleneksel halk dansları dramaturgunun görev tanımının neleri kapsayabileceği ve koreograf ile olan farkları şöyle aktarılabilir. Tiyatroda bir dramaturgun, tiyatro tarihinden, oyun analiz yöntemlerine, sahne mekaniğinin işleyişinden estetik var oluşun tasarımsal gerekliliklerine, seyirciden günün konjonktürel yapısına kadar pek çok konuda fikir sahibi olarak çalışmayı yönlendirmesi gibi halk dansları prodüksiyonlarının dramaturjik çalışmalarında da “halk dansları dramaturgu” kültürel dokudan tarihsel süreçlere, coğrafi yapıdan sosyolojik yapıya, geleneksel kostümden geleneksel enstrümanlara, danslardan hikayelerine ya da oluşma nedenlerine, sahnenin plastiğinden müzik bilgisine, soyutlamadan dramatik kurgu yapısının inşasına, anatomiden dansçı fizyolojisine kadar pek çok alanda bilgi ve vizyon sahibi olmalıdır. Ancak bu şekilde hedeflenen amaca yönelik kurguya şekil ve yön verebilen bir dış göz olabilir ve yaratıcı ekibe kapsayıcı bir çerçeve çizebilir. Ve ancak bu şekilde çalışmanın nihai halinin seyircinin algısındaki konumunu, çalışma daha seyirciyle buluşmadan yaratıcı ekibe gösterebilir.

Özellikle “danslı anlatı” ya da “halk dansları tiyatrosu” vb. tanımlamalarının yaygın şekilde kullanıldığı dramatik yapıli halk dansları performanslarında belirli bir konsept, hikâye ya da tema çerçevesinde dansların kullanımı, organizasyonu hatta bazen de eğitim süreci bir koreografin görevidir. Bu performansların doğru, nesnel ve bilimsel temellere dayanarak yaratılmasının sağlanması, yapıcı bir raporlamaya dönüşecek şekilde gözlemlenmesi ve olası tersliklerin öngörülerek önlem alınması da halk dansları dramaturgunun alanı olarak görülebilir. Buradaki yaklaşım dramaturgu, yaratıya gözle görülür

etkisi olamayan hatta ikinci sınıf bir görevli konumuna indirgemeye kalkışan yanlış görüşü doğrulamak ya da dramaturgu kontrol edici bir otorite, bir güç gibi adlandırmak anlamlarını taşıyamamalıdır. Aksine deneysellik ve yeni bakışa dayalı yaratılar için köprü görevi görebilecek bir yaratıcı güç olarak görülmelidir. Dramaturg hareket, biçim, görüntü, tempo, sahneleme, tema, müzik, ifade, vb. üzerinde anlaşılan fikirlerin mümkün olduğunca açık ve bütüncül bir noktadan evrilerek etkili bir şekilde iletilmesi için gerekli analizleri yapar ve iletilmesini sağlar. Tüm yaratıcı bedenlerin ve fikirlerin oluşturduğu çok katmanlı dokuya etki eder. Dramaturgun varlığı yaratıcı ekip için zaruri bir gereksinimden ziyade ayrıcalıklı bir muhabata ihtiyaç olarak görülmelidir. Bu kapsayıcı dış gözün çalışmanın tüm etki değerlerini yükseltebileceği gerçeğinin koreograf, düzenleyici ve genel sanat yönetmenleri tarafından kabul edilmesi önemlidir. Geleneksel danslar için dramaturgların görev alanlarının belirsizmiş gibi görünmesi olumsuz değil aksine her proje için kendisini yeniden inşa eden sonsuz gelişime açık bir alanın varlığını işaret eder. Sinem Özlek Koç'un tanımıyla dramaturji bir geçiş alanı değil bir hayal ortaklığıdır. Bir başkasının hayaline ortak olmak, onun hayalini gerçekleştirirken sürecin detaylarını birlikte inşa etmenin daha anlamlı olduğudur (Özlek Koç, 2025).

Dramaturgun temel görevi dansın işlevsel ve yaratıcı özellikleri bağlamında folklorik araştırmayı içine alan detaylandırılmış bir süreç ile başlar. Somut olmayan kültürel miras değeri taşıdığı için alan araştırmaları ile kayıt altına alınan verilerin tarihsel, coğrafik, antropolojik, psikolojik, sosyolojik ve kültürel arka planları ve bunların dansa etkileri genel çerçeveyi çizer. Bu noktada alımlayıcının konumu, toplumsal ve kültürel varoluşu, bu performanstan beklentileri ve sanatsal talepleri göz önüne alınarak ana malzemeden tercihler yapılma sürecine geçilir. Bütüne olan hâkim yargısı ile dramaturg burada etkin bir yönlendirici olabilir. Seçilen danslar ve sahneleme tercihleri sonrasında bu yaşamsal bilginin ritmik bir düzlemde bedenleşerek görünür hale geldiği danslar yoğun şekilde hareket analizine tabi tutulmalıdır. Analizler gerekirse koreolojik olarak da kayıt altına alınmalıdır. Buradan hareketle toplumsallaşan hareketin bugünün dansçı bedeninde yeniden canlandırılması için dansçının fizyolojik varoşu ve hareket üretim kapasitesindeki bedensel farkındalığı da dikkate alınıp doğru tavırsal nüanslara değinilerek analiz edilen hareketler ortak bir terminoloji ile dansçıların bedenlerine aktarılmalı ve duyumsal olarak içselleştirilmesi sağlanmalıdır. Kelime dağarcığı ile tarif edilen hareket yapıları ile algı dışında sözlerin de desteği ile kinestetik empati kurulmaya çalışılmalıdır. Bu sayede dansçılar kendi somut deneyimlerini de devreye sokarak hareketlerin motivasyonlarını ve amaçlarını anlama yeteneğini geliştirmeyi ve performansı şekillendirmeyi daha etkili sağlayabilirler. Performansı organize edip, düzenleyip, yapılandırmaya ve bir araya getirmeye yardımcı olabilirler.

Bu süreç ile eş zamanlı olarak dansların eşlikçisi olan türkülerin, melodik yapıların, ritimlerin de araştırılma, düzenlenme ve icra süreçleri yapılmalıdır. Hareketler sahnede belirlediği anda alımlayıcısı ile ilişki kurarlar. Göz ve kulak sahnede bu ilişkiyi sağlayan iki ana duyudur. Görsel ve işitsel ritim birlikte duyguyu ve fikri harekete geçirir. Ardından da hazırlanan kombinasyonların sahne gerekliliklerine ve plastığına göre sanatsal bir ifadeye dönüşümü süreci başlar. Sahne plastığına dair, kostüm, dekor veya aksesuar, ışık, efekt, dijital ya da sinemataografik sahneleme tercihleri vb. görsel etki unsurları, ikinci düzlemde dansları o çalışmaya özel bir yorum dünyasına taşır. Bu bölümde de dramaturg, ilgili alanlara yönelik bilgisi ve sanatsal vizyonu ile varlığını göstermelidir.

Dramaturg üretim sürecinin her alanına temas ederek ekibin ya da çalışmanın neye ihtiyacı var ise onu tamamlar. Bütünün parçalarını daha etkin sentezler. Doğru malzemeleri yani insanların, dansların vb. seçilmesi; hareket yapılarındaki müzik geçişlerindeki armonik uyumun kontrolü,

performansın bütünü içinde gerek tematik olarak gerekse giriş, gelişme ve sonuca yönelik akışın doğru ritmik yapı ile ilerlemesinin kontrolü, bireysel yeteneklerin ve katkıların birbirlerini zayıflatmak yerine güçlendirmesi dramaturgun kapsayıcı dış göz olma rolünün parçasıdır. Bu dış göz olma hali onu bir dansçıdan da koreograftan da araştırmacı ya da halk bilimciden de ayıran özelliğidir. Bilgi ve deneyimleri ile her şeye yön ve şekil verebilme yetisi ile dramaturg koreografi bedensel yaratı ile değil düşünsel yaratı ile aydınlatır, onun yaratı sürecini besleyen bir tutum sergiler. Bu nedenle dans prodüksiyonlarında dramaturgun varlığı ortak yaratıcıdan tarafsız gözlemciye kadar uzanır.

Performansı oluşturan bu aşamalar ile “nasıl” sorusunun her an hatırdaki kaldığı bu süreç; dramaturgun, seyircinin hareket halindeki bedenleri algıladığı andaki ön plana çıkabilecek çeşitli eklemlenmiş yapıları, karşıtlıkları, referansları ve performans biçimlerini gözlemleyerek, hayal ederek ve canlandırarak önceden büyük resmi gördüğü süreçtir. Çünkü seyirci ile buluştuğu anda çalışmanın fikirleri, bu faaliyetlerin ve sunumların gerçekleştiği toplumları ve toplulukları etkileyebileceği, bilgilendirebileceği ve kısırtılabileceği geri dönülmez bir sosyo-dramaturjik ağ kuracaktır.

Bu nedenle dramaturgun sadece düşünce ve söz olarak değil fiziksel olarak da ekip içinde var olması önerilen bir durumdur. Provalar başlamadan, dansçılar ile sahnede buluşmadan önce performansın oluşmasında itici gücü oluşturan nedenler, sorular, meraklar, yönelimler, gerekçeler yaratıcı prodüksiyon ekibi tarafından masa başı çalışma ile yolculuğuna başlar. Nasıl çalışılacağı, yapının ve anlamın nasıl oluşturulacağı hakkında fikirler oluşturulur. Ne tür eğitimin nasıl ve ne şekilde verileceği belirlenir. Farklı prova alanları farklı gösteriler ürettiği için nerede çalışılacağı hakkında konuşulur. Farklı programlar farklı gösteriler ürettiği için zamanlama hakkında konuşulur. Provada yapılacaklar ve gerekli ise alan araştırmaları hakkında konuşulur ve bir yol haritası çizilir (Zimmer, 2013, s. 17). Filizlenen fikirler ile provalara başlandığı andan itibaren de görevleri arasında bilgiyi aktaran bir aracı vasfını da yüklenir. *“Dramaturg André Lepecki, koreograf Meg Stuart ile yaptığı iş birliğinde bu diyalojik uygulamayı, “Meg'den dansçılara; dansçılardan dansçılara, Meg'den Meg'e; dansçılardan Meg'e; kendimden Meg'e; kendimden dansçılara, ve bunların hepsinden diğer tüm işbirlikçilere” bir 'çeviri eylemi' olarak tanımlar (Lepecki, 2010, s. 66).*

Jacob Zimmer, dramaturg olarak işinin stüdyonun içinde olduğu kadar dışında da sürdüğünü belirterek; prova anında tanık rolü daha baskınken, prova dışında koreografla düzenli olarak (sürecin ihtiyaçlarına bağlı olarak) provada neler olduğunu tartışmak için bir araya geldiğini aktarmaktadır. Koreografa çalışmanın hayati noktalarında kalmayı hatırlatır. Jay cools bu durumu şu şekilde aktarır;

Daha önce odak noktamın nihai sonuçtan yaratıcı sürece kaydığını tarif ettiğim gibi, bu tartışmalar geliştirilen materyale değil, süreci daha fazla beslemek için gerekenlere odaklanır: örneğin, sanatçılarla iletişimde; ne tür girdiye ihtiyaç duydukları, provaların zamanını en iyi nasıl planlayıp organize edebiliriz; materyali gelişimine paralel olarak organize etmenin olası bir yolunu nasıl düşünmeye başlayabiliriz. Bu konuşmaların zamanı ve yeri çok önemlidir ve her koreograf ve/veya prodüksiyonla değişir. Ve ayrıca formları biraz düşünmeyi gerektirir (Cools, 2019 s. 48).

Katherine Profeta ve Thomas DeFrantz, ortak yazarlığını yaptıkları Dans Dramaturjisi makalesinde, dans dramaturgunun konumu için Profeta, salınım terimini önerir ve dans dramaturgunun eylemini “teori ve pratik, iç ve dış, söz ve hareket, soru ve cevap arasında belirsiz bir bölge talep eden, salınan bir hareket niteliği” olarak tanımlar, DeFrantz da “eş zamanlı olarak çalışmanın içinde ve dışında olma” niteliği olan bölünmüş odaklanma olarak tanımlar (Nereson, 2017).

Kısacası geleneksel halk dansları da dahil olmak üzere dans alanı için dramaturgun katkısı esas olarak 'anlam' ve 'tutarlılık' eklemenin rasyonel ve analitik yollarının üretime katılmasıdır. Bunu sürecin her aşamasını izleyip tanıklık ederek, hayal edilen yaratının inşa aşamalarının diyalog ortağı olarak ve bunu da araştırmaları ile aydınlatarak gerçekleştirir. Sessiz ama hissedilen varlığıyla, koreograf ve icracılar arasındaki ve icracıların kendi aralarındaki diyalogu somatik ve enerjik olarak etkileyen çok önemli bir paydaştır.

Akademik Eğitimde Dans ve Dramaturji

Dramaturg için bu bahsedilen özelliklere sahip olmak dramaturluk ve entelektüelite arasındaki kaçınılmaz bağdan dolayı ciddi anlamda üst düzey bir var oluş gerektirir. Bu nedenle bu nosyon sadece mesleki bir eğitim, kişi ya da kurum aracılığıyla “verilebilecek” bir yetkinlik değil kişinin gelişmiş kapasitesi ile kendisinin “alabileceği/edinebileceği” bir yetkinliktir. Ülkemizde bu alan dans alanında da akademik eğitimde yerini alarak varlığını kabul ettirmiştir. Dans ve dramaturji ilişkisine yönelik çağdaş dans eğitimi veren okullarda ve Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Doktora Programı’nda zorunlu ya da seçmeli ders olarak müfredata eklenen dersler bulunmaktadır. Bu derslerin içerikleri birbiri ile benzer noktalardan beslenmekte ve programın ihtiyacına ve eğitim hedeflerine göre çeşitlenmektedir. Bu alanda gösterilebilecek örnekler aşağıdaki gibidir:

1. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi İstanbul Devlet Konservatuarı Sahne Sanatları Bölümü Modern Dans Anasanat Dalı Lisans Programı müfredatında seçmeli olarak yer alan CAD347 ve CAD348 kodlu Dansta “Dramaturji I” ve Dansta “Dramaturji II” dersleri (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2025).

Bu dersler kapsamında; bir dans yapıtını oluşturan tasarım katmanlarının (fiziksel, görsel, işitsel, sahne kostüm- ışık tasarımsal), bir bütünün parçaları biçiminde ilişkisel olarak analiz edilmesinin; uluslararası dans alanından seçilen örnekler aracılığıyla, öğrencilerin kendi eser/proje yaratımlarında “dramaturjik düşünme” sürecini nasıl işleteceklerinin yol ve yöntemlerinin aktarılmasının; öğrencilerin soru sorma, araştırma, yorum ve analiz güçlerinin ve eleştirel bakış açılarının geliştirilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir.

İlgili ders öğrencilerinin; dramaturji, dramaturg, dramaturjik düşünme ve iş birliği kavramlarının içeriğini ve çağdaş dans alanındaki işlevini kavramaları; dansta dramaturjinin, kuram ve uygulama, hareket ve kelime, soru ve cevap, sahne içi ve dışı arasında gidip gelen dinamik bir pratik olarak özümsemeleri; farklı dramaturg-koreograf iş birliklerine, belgesel niteliği taşıyan birinci elden kaynaklar aracılığıyla aşına olmalarını öğretilmesi hedeflemektedir.

İçerik olarak; Dramaturji nedir? Dramaturg kimdir? Dramaturji ve dramaturgun etkinlik alanı nedir? Dansta dramaturjinin yeri nedir?, Sabit bir rol olarak “Dramaturg” ve/ya dinamik bir süreç olarak “Dramaturjik Düşünme”, Dans dramaturjisi ve/ya Beden Dramaturjisi, Çağdaş Dans alanından dramaturg - koreograf işbirliği modelleri, Dansta Dramaturji temel kavramlarına dair derin bir kavrayış edinme, Dramaturjinin temel teorik metodolojisini öğrenme Dramaturji de kullanılan temel metodlara aşinalık geliştirmek, Dramaturjik sonuçları analiz edebilme ve yorumlayabilme yeteneği edinme, Güncel Dramaturji yapılarına dair anlayış geliştirme, Dramaturjiyi uygulayabilme yeteneği geliştirme Disiplinler arası çalışma gruplarında görev alabilme becerisi kazanma gibi müfredata dair dağılımlar yapılmıştır.

2. Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü Lisans Programı müfredatında seçmeli olarak yer alan DNS4741 kodlu “Dramaturji” dersi (Yıldız Teknik Üniversitesi, 2025). Dramaturji dersinin amacı dramaturjiyi ve dramaturjinin süreçlerini anlaşılır kılmak şeklinde tanımlanmıştır. Bunun için de çeşitli sanat yapımlarının yapı-sökümü yoluyla dramaturjisini kavrayarak ham yapıya yol almanın ve çeşitli kavram ya da metinlerden yola çıkarak dramaturji gerçekleştirmenin merkeze alındığı aktarılmaktadır.

Dersin hedefi; dans prodüksiyonlarında temel dramaturji nosyonlarını kullanmak, dramaturjinin temel nosyonlarını tanımlamak, koreografide tasarım aracı olarak dramaturjinin kullanımını analiz etmek, mekâna özgü çalışmalarda dramaturji kavramını kullanmak, teatral mekanlarda yaratılan danslarda dramaturji nosyonunu kullanmaktır. Dersin içeriği; dramaturjiyi bir metni anlamak için parçalara ayırıp yeniden bütün haline getirmek diye tanımlamak şeklinde ele alarak; parçalama ve yeniden toplama sürecinde temelde aklın ve yargı yeteneğinin ön planda bulunduğu çeşitli basamakları sistematik bir biçimde oluşturmak üzerinde kurgulanmıştır.

3. Yıldız Teknik Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü Lisans Programı müfredatında temel meslek dersi olarak yer alan MTP4740 kodlu “Yeni Dramaturji” dersi (Yıldız Teknik Üniversitesi, 2025).

Dersin amacı interdisipliner yaklaşımla üretilmekte olan ve izleyicinin katılımcılık ilkesini önceleyen sahne sanatlarındaki yeni trendleri kapsayan yaklaşımları ele alan dramaturjik yapıları ve süreçleri analiz etmek olarak tanımlanmıştır. Bunun için iki yol izlendiği belirtilmektedir. İlki 1990’lardan sonra gerçekleştirilen sahne sanatları yapımlarının yapı-sökümü yoluyla dramaturjisini kavrayarak kavram performans ve alımlama arasındaki ilişkinin bağlamı içinde yeniden yorumlanan yapıtı anlamaktır. İkinci olarak da çeşitli kavram, müzik, performans veya metinlerden yola çıkarak izleyici deneyimini önceleyen tasarımlarda yaratılan ilişkisellik bağlamı içinde dramaturji gerçekleştirmektir.

Dersin içeriği Hans Thies Lehmann’ın ortaya koymuş olduğu postdramatik kavramı ile ve Nicholas Bourriaud’nun ortaya attığı ilişki estetik kavramlarının sonucunda sahne sanatlarındaki geleneksel dramaturjik yapının sorunsallaştırılması üzerinedir.

Klasik dramaturjik yapıdaki dördüncü duvarı yıkan, katılımı ve içerimlemeyi esas yaratıcı güç olarak kullanan izleyici odaklı çalışmalar önem kazanması üzerinde durularak bu ders ile bu yaklaşımdaki eserlerin incelenmesi ve kuramsal analizi ile birlikte dramaturjik yapılarının yapı-sökümüne uğratılması hedeflenmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin sahne sanatlarının önemli alanı olan dramaturjide yeni trendleri anlayarak tanımlayabilmeleri, sanat alanında ilişki estetik kavramları yorumlama ve uygulama becerisi edinebilmeleri, sahne sanatları alanında izleyici mevhmunun güncel kuramsal analizini yapabilmeleri, performatif proje üretebilmeleri, güncel sanat kavramlarına vakıf olarak günün sosyal politik ve kültürel yaklaşımları ile ilişkilendirebilmeleri hedeflenmektedir.

4. Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuarı Türk Halk Oyunları Doktora Programı’nda müfredatında seçmeli olarak yer alan “Geleneksel Dans ve Sahneleme Tasarımı” dersi (Ege Üniversitesi, 2025). Dersin ismi diğer örneklerde olduğu gibi dramaturjiye yönelik bir tanımlama yapma özelliğine sahip olmasa da içerik, amaç ve hedefler konuya ilişkin birliktelik taşımaktadır.

Bu ders kapsamında da performansı oluşturan fiziksel, görsel, işitsel tüm tasarım katmanlarının bir bütünün parçaları biçiminde ilişki estetik olarak analiz edilmesi; uluslararası dans alanından seçilen

örnekler aracılığıyla, bir eser/proje yaratımında “dramaturjik düşünme” sürecinin nasıl gerçekleşeceğinin aktarılması; öğrencilerin soru sorma, araştırma, yorum ve analiz güçlerinin ve eleştirel bakış açılarının geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Geleneksel bir dans performansını tasarlayabilme, uygulayabilme, Dramaturjik özelliklere göre dans sahnelemesi tasarlayabilme, Sahne kurallarına uygun olarak dans çalışmaları yapabilme, Sahne sanatları alanında dans çalışmalarını takip etme, Çağdaş ve yeni denemeler yapabilme amacı taşıyan; dans ve sahneleme konusunda temel kavramların tartışılması, geleneksel dansın sahneleme anlayışı, sahne kullanımı ve kuralları, sahnenin algısal değer alanları, sahne dengesi, geleneksel dansın sahneleme süreçleri, dramatik ve dramatiğin özellikleri, dans ve dramaturji kavramı, geleneksel dans projeleri ve rejî defteri yazım süreçleri gibi ders içerikleri kullanılmaktadır

Seçilen örnekler ile de görüleceği gibi dans/geleneksel dans ve dramaturji ilişkisi akademik eğitim müfredatı ile desteklenen hem sanatsal hem de bilimsel zeminde geçerlilik kazanmış bir alan olarak gelişmektedir.

Sonuç

Tiyatro sanatının bir pratiği olarak ortaya çıkmış, sahne ve görüntü sanatını etkisi altına almış bir analiz ve uygulama yöntemi olan “dramaturji” 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren dans sahnesinde de konuşulmaya başlamıştır. Dans dramaturjisi olarak ifade edilen bu disiplin ile bedenle düşünen koreograf ve fikirleri dil aracılığıyla kavramsallaştırarak bedene aktaran dramaturg arasında bir iş birliği başlamıştır.

Dans sanatında anlatının, karakterin ya da sözel bir metnin doğrudan bulunmaması, dramaturji anlayışının yeniden düşünülmesini gerektirir. Bu bağlamda dans dramaturjisi, koreografik yapının biçimsel ve anlamsal derinliğini oluşturan beden hareketleri, mekânsal organizasyon, bedensel anlatı bütünlüğü, mekânın kullanımı, ritim, enerji akışı ve izleyiciyle kurulan fiziksel/duygusal ilişki gibi unsurlar üzerinden tanımlanır. Dans dramaturgu ise, koreograf ile yaratıcı süreçte iş birliği içinde çalışarak yapının bütünlüğünü korumaya, tematik derinlik yaratmaya ve çalışmanın izleyiciyle bağ kurmasına katkı sağlar.

Tiyatro, performans ve dans çalışmaları arasında bir örtüşme içinde çalışan dans dramaturgları bu sayede mevcut fikirlerin, materyallerin ve yöntemlerin derlenmesi ve yenilerinin yaratılmasını sağlayarak performansların etki seviyelerini arttırmışlardır. Dramaturglar yalnızca yönetmenler/koreografı tarafından ihtiyaç duyulduğu ölçüde mevcuttur ve tutumları uygun miktarda mesafe ile karakterize edilir. Her şeyden önce, dramaturglar yaratıcı sürecin etkilerini nesnel olarak değerlendirmelidir: "Ne görmek istediklerini veya orada olmayı değil, ne gördüklerini, deneyimlediklerini ve gözlemleriyle bağlantılı olarak ne tür çağrışımlar yaptıklarını anlatmalıdırlar (Wildschut, 2013, s. 232).

Her çalışma yeni bir sentezdir. Yapıtı meydana getiren unsurlar arasında ve bu unsurları bir arada tutan çerçeve içinde, yeni uyum ve dengelerin kurulması anlamında bir yorumlama olarak tanımlanabilecek sentezin yapılabilmesi içinse mutlak bir analize, bir çözümlemeye gereksinim olduğu da açıktır. Özellikle sanatsal pratiğin temelini oluşturan analizlerin sağlam ve doğru olmasını sağlamak ve eserin mesajına, amacına ve yapısal bütünlüğüne aykırı olan hataları önlemek için analitik yöntemlerin mümkün olduğunca objektif ve bilimsel olarak yürütülmesi ve tamamlanması gerekmektedir. Yönetmen tüm sanatsal yaratıları yönlendirecek olan yorumunu bu dramaturgi

çözümlemesinin üstüne kuracağı için çözümlemenin temelleri dikkatle oluşturulmalıdır. Adına ister analiz ister deşifre ister inceleme ister alan araştırması denilsin bu süreç temelde yapının tümünü meydana getiren öğelerin tek başlarına ve birbirleriyle ilişkilerinde içerdikleri değerlerin anlamını ortaya çıkaran bir çözümleme eylemidir. Genel anlamda görsel ve işitsel iletişim yöntemlerinin estetik bütünlüğüyle sahnede var edilmesi için çözümleme eyleminin alt yapısını hazırlayacak, sanatsal bir yaratıya esas olacak malzemenin detaylarını ortaya çıkaracak ve çözümlemeyi gerçekleştirecek kişi de dramaturgdur.

Dramaturg çözümleme ile seçenekler oluşturmalı hatta belirlenenlere yönelik alternatif seçenekler de sunabilmeli ve dansların/oyunların seçimi aşamasında incelenebilmesini sağlayacak ön hazırlıklarını yapmalıdır. Topluluğunun yapısı, dünya görüşü, sanat çizgisini tanıyıp olmalı ve kullanılacak sahnenin teknik olanakları ve yapım bütçesi gibi faktörlerin yanında dramaturg potansiyel seyirci kitlesinin özelliklerini, beklentilerini, duyarlı olduğu noktaları, ilgi alanını ve sosyo-politik ortamı göz önünde bulundurmak durumundadır. Hem teorik çerçevede hem de sahneleme pratiği bağlamında yeni bilgiyi yaratabilmeli ya da var olanı adapte edebilmelidir. Halk dansları performansları için önemi de burada ortaya çıkar; sahneleme pratiğinde her geçen gün yeni olanakları deneyimleyen ve kendisini bu yönde bir estetik dönüşüm içinde var etmeye çalışan geleneksel halk dansları sahneleme biçimlerini yeni olan şeylerle tanıştıracak ve bu konuda yaratıcı ve doğru yönelimler verebilecek hem sahnenin gerekliliklerini hem de geleneksel yapının kültürel miras misyonunu dikkate alarak bu yeni süreci prodüksiyonu ve ekibi hazırlamalıdır. Yaratıcı ekpte bir dramaturgun olması güven verici bir şey halini alacaktır.

Dans prodüksiyonları için dramaturgun bir yapıma katkısı araştırma sağlaması, izleyicinin eserle bağ kurmasına yardımcı olması ve koreograf başta olmak üzere yaratıcı ekibe geri bildirim vermesi üç temel alanda kategorize edilebilir. Bu kategorilerde dramaturg, tüm estetik disiplinlerin kendi anlamlarındaki yetkinliklerini ortak bir fikir çerçevesinde nasıl toplayabilir, fikrin katmansal yapısı nasıl kurulabilirin çözümü için tüm gerekli araştırmaların yapılmasını kapsar. İkinci kategori; yaratılmak istenen ilüzyona yönelik seyircideki kabullenişini sağlamak, arka planı vermek ve eseri izleyicinin bağ kurabileceği bir bağlama yerleştirmektir. Üçüncü kategori ise koreograf ve dansçı dâhil tüm yaratıcı ekibe geri bildirim sağlamak, gözlem yaparak, not alarak, yorum yaparak, kendi bakış açısını sunarak, sorular sorarak, sohbeti kıskırtarak fikrin ve üretimin parantezliğini korumaya çalışır. Bu tutarlılık ile de performans anının beklenen şekilde gerçekleşmesine katkı sağlar. Ekibin içinde sürecin mimarlarından biri olmasına rağmen dışarıdan bir göz olmak olarak tanımlanabilir.

Bu işbirlikçi çalışma – seyircilerin, koreografların ve performansçıların ortak çabası – hem dilsel hem de duygusal-bilişsel düzeyde gerçekleşir ve kelimeler, sorgulanan tanımlar ve kurallar, bu iş birliğinin koşullarını müzakere etmede önemli hale gelir. Bu anlamda dramaturji, bir performans içindeki unsurlar veya kelime ile hareket arasındaki bir karşılıklı bağımlılıktan çok, katılımcılar – yaratıcılar ve seyirciler, aktif performansçılar – arasındaki bir diyalogdur.

Tıpkı diğer sanatsal disiplinlerde olduğu gibi geleneksel halk dansları dramaturglarının görev tanımları çalışma sürecinin pek çok aşamasında etkin olmayı kapsar. Dramaturg kendisi var olmasa bile işleyebilecek bir üretim sürecinin her alanına temas ederek sürecin daha verimli, etkili ve doğru şekilde ürüne dönüşmesini sağlar, ekibin ya da çalışmanın neye ihtiyacı var ise onu tamamlar. Bütünün parçalarını daha etkin sentezler. Doğru malzemeleri yani insanların, dansların vb. seçilmesi; hareket yapılarındaki müzik geçişlerindeki armonik uyumun kontrolü, performansın bütünü içinde gerek tematik olarak gerekse giriş, gelişme ve sonuca yönelik akışın doğru ritmik yapı ile ilerlemesinin

kontrolü, bireysel yeteneklerin ve katkıların birbirlerini zayıflatmak yerine güçlendirmesi dramaturgun kapsayıcı dış göz olma rolünün parçasıdır. Bu dış göz olma hali onu bir dansçıdan da koreograftan da araştırmacı ya da halk bilimciden de ayıran özelliğidir. Bilgi ve deneyimleri ile her şeye yön ve şekil verebilme yetisi ile dramaturg koreografi bedensel yaratı ile değil düşünsel yaratı ile aydınlatır, onun yaratı sürecini besleyen bir tutum sergiler. Bu nedenle dans prodüksiyonlarında dramaturg varlığı ortak yaratıcıdan tarafsız gözlemciye kadar uzanır. Sessiz ama hissedilen varlığıyla, tüm yaratıcı ekibin kendi aralarında geliştirdiği diyalogu somatik ve enerjik olarak etkileyen çok önemli bir paydaştır. Ülkemizde gerçekleştirilen kapsamlı projelerde çalışma alanları yavaş yavaş belirlenen ve etkisi konuşulmaya başlanan dansa yönelik dramaturji ve dramaturluk akademik eğitimde yerini alarak varlığını kabul ettirmiştir. Çağdaş dans eğitimi veren okullarda ve Ege Üniversitesi Devlet Türk Müziği Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Doktora Programı'nda zorunlu ya da seçmeli ders olarak müfredata eklenmiş derslerin olması, dans/geleneksel dans ve dramaturji ilişkisinin akademik eğitim müfredatı ile desteklenen hem sanatsal hem de bilimsel zeminde geçerlilik kazanmış bir alan olarak geliştiğini göstermektedir. Bu çerçevede hazırlanmış olan bu makale ile halk dansları ve dramaturji ilişkisine yönelik farkındalığın geliştirilmesine önemli derecede katkı sağlanacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Arıcı, O. (2025). Dramaturjinin Tanımı, Sınırları, Belirsizlikleri
<https://www.dramatistturkiye.com/p/podcast-oguz-arici> E. T. 10.02.2025.
- Bauer, B. (2015). Propensity: Pragmatics And Functions Of Dramaturgy In Contemporary Dance. Red. P. Hansen, D. Callison, Palgrave Macmillan, London.
- Büyükarman, T. (1990). Tiyatroda Dramaturji. Tiyatro Kurultayı Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bölüm 1.
- Cools, G. (2019). On Dance Dramaturgy.
https://www.researchgate.net/publication/352042971_ON_DANCE_DRAMATURGY
 E. T. 16.02.2025.
- Glaser, B.G. ve Strauss, A.L. (2006). The Discovery of Grounded Theory Strategies for Qualitative Research, London: Aldine Transaction.
- Kerkhoven, M. V. (1994). Writing Without A Pencil In The Hand. Theaterschrift 5–6, On Dramaturgy. Brussels: Kaaiteater, 140-148.
- Kerkhoven, M. V. (1997). Le Processus Dramaturgique, Brussels: Contredanse, 18–25.
- Lepecki, A. (2003), Introduction: The Labor Of The Question Is The (Feminist) Question Of Dramaturgy. Women & Performance: A Journal Of Feminist Theory. Vol. 13:2, Issue 26, 15-16.
- Lepecki, A. (2010). Dramaturging, A Quasi-Objective Gaze On Anti-Memory. Les Presses Du Réel, 64-71.
- Miller, R. (2015). 5 Dance Dramaturgy: Definitions, Perspectives, Projections.
<https://Academic.Oup.Com/Edited-Volume/28296/Chapter-Abstract/214499738?Redirectedfrom=Fulltext>. E.T. 16.01.2025.
- Nereson, (A). (2017). Dance Dramaturgy in Theory and Practice. Theatre Journal, Volume 69, Number 1, March,103-114 (Review). Doi:https://doi.org/10.1353/Tj.2017.0011.

- Nutku, H. (1990). Dramaturgun Tiyatromuzdaki Yeri. Tiyatro Kurultayı Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, Bölüm 1.
- Özgü, M. (1970). Tiyatro Bilimi. Tiyatro Araştırmaları Dergisi, 1(1), 1-18. https://doi.org/10.1501/TAD_0000000118.
- Özlek Koç, S. (2025). Dramaturji: Bir Hayal Ortaklığı. <https://www.dramatistturkiye.com/p/podcast-sinem-ozlek-koc> E.T. 10.02.2025.
- Quirt, B. (2025). Dance and Dramaturgy. <https://Nightswimming.Ca/Research/Dramaturgy-Resources/Dance-And-Dramaturgy/>. E.T. 15.01.2025.
- Radosavljevic, D.(2009). The Need To Keep Moving, Remarks On The Place Of A Dramaturg In Twenty-First Century England. Performance Research, On Dramaturgy, Vol 14, No. 3. London: Routledge, 45-51.
- Rizzuto R. (2020). So What Does A Dance Dramaturg Do?. <https://Dance-Teacher.Com/So-What-Does-A-Dance-Dramaturg-Do/#Gsc.Tab=0>. E. T. 16.02.2025.
- Tuncay, M. (1992). Dramaturji Çalışmalarında Çözümleme ve Bir Yöntem Önerisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Wildschut, L. (2013). Dramaturg Tańca Jako Sojusznik Choreografa. Red. J. Majewska, Korporacja Ha!Art, Kraków.
- Wycisk, K. (2020). Dramaturgy Like A Ghost? A Few Remarks On The Dramaturg And Words In Dance, <https://Didaskalia.Pl/En/Article/Dramaturgy-Ghost-Few-Remarks-Dramaturg-And-Words-Dance>. E.T. 16.01.2025.
- Zimmer, J. (2013). Friendship Is No Day Job And Other Thoughts Of A Resident Dance Dramaturg. Dance And Movement Dramaturgy, *Canadian Theatre Review*, 155. Toronto: University Of Toronto Press, 16-20.
- Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi. (2025). *Modern Dans Ana Sanat Dalı Ders Bilgi Paketi*. <https://msgsu.edu.tr/wp-content/uploads/2024/11/3471478Egitim-Ogretim-Isleri-Modern-Dans-ASD.-Lisans-Ders-tanitim-formlari-hk.-2.pdf>. E.T.03.03.2025.
- Yıldız Teknik Üniversitesi. (2025). *Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü Lisans Programları Ders Bilgi Paketi*. <http://www.bologna.yildiz.edu.tr/index.php?r=course/view&id=5245&aid=43&pid=207>. E.T. 03.03.2025.
- Yıldız Teknik Üniversitesi. (2025). *Müzik ve Sahne Sanatları Bölümü Lisans Programları Ders Bilgi Paketi*. <http://www.bologna.yildiz.edu.tr/index.php?r=course/view&id=9646&aid=43&pid=206>. E.T. 03.03.2025.
- Ege Üniversitesi. (2025). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Oyunları Doktora Programı Bilgi Paketi*. <https://Ebp.Ege.Edu.Tr/Dereceprogramlari/Ders/3/8327/287555/772786/1>. E.T. 03.03.2025.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Mihail Bahtin'in Kronotop Kavramı Bağlamında Mustafa Kutlu'nun "Eşik" Adlı Öyküsü

Mustafa Kutlu's Story "Eşik" in the Context of Mikhail Bakhtin's Concept of Chronotope

Ayşe SULGUN

ORCID: 0009-0009-4123-3584 ♦ Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü, Yüksek Lisans Öğrencisi ♦ aysesulgunn@gmail.com

Özet

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân ve zamanın içi içe geçtiği anlatı yapısı, karakterlerin yaşantılarını çok katmanlı bir gerçeklik düzlemine taşır. Zamanın akışı ve mekânın deneyimlenişi, anlatımın ritmini ve atmosferini birlikte belirler. Bu iki boyutun birleşmesi, anlatı evreninin bütünselliğini sağlar. Buradan hareketle edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin ise, "kronotop" kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Kronotop kavramı Einstein'ın Görelilik Teorisi'nden ortaya çıkmıştır. Kronotop kavramı Yunanca "kronos" (zaman) ve "topos" (mekân) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bahtin, edebî eserlerdeki olayların birbirleriyle olan bağlantılarını, duyguları ve değerlerini kronotop kavramı çerçevesinde inceler. Kronotop kavramı bağlamında "mekân, eşik, karşılaşma, zıtlık, gerilim, geçiş sonları, değer kronotopları" öykülerde zamanı somutlaştırır ve görünür hâle getirir. Anlatılardaki kronotop yapısı olayların değişimini mekânsal sınırlar içinde zamansal evrelerle harmanlayarak sunar. Bu noktadan yola çıkılarak bu çalışmada Türk edebiyatında birçok öykü ve deneme kaleme almış olan Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü, Bahtin'in mekân-zaman kronotopu bağlamında incelenmiştir. "Eşik" öyküsü, yeni yapılan bir iş hanındaki güzel bir dükkânın ihaleyle satışını konu alır. Arka planda icra dairesinde yaşanan usulsüzlüklerin yer aldığı öykünün, zaman-mekân ilişkisinin etkileyici bir biçimde tasarlanmış olduğu görülür. Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsünde, Mikhail Bahtin'in kronotop kavramı bağlamına uygun kronotoplara ulaşılmış olup, öyküde anlatısal durakların bağlandığı ve birleştiği yer ihale dairesinin kapı eşiği ve koridordur. Öyküde yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerini yansıtan, yaşamlarını değiştirme gücüne sahip bu duraklar, mekâna ve zamana derinlik katmıştır. Çalışmanın amacı edebî anlamda çok katmanlı olan bu öyküde kronotop kavramlarını bulmak ve alan yazına katkı sağlamaktır. Öyküde yer alan diğer kronotoplar başlıklar hâlinde detaylı bir şekilde işlenmiş olup çalışmanın sonucunda öyküde yer alan zaman-mekân kronotopu, motif kronotoplar ve değer kronotoplarının insanların duyguları ve çatışmalarıyla örtüştüğü görülmüştür. Yazar, değer motifleriyle milli ve manevi değerleri savunmuş ve okuyucunun bu değerleri içselleştirmesini istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kutlu, kronotop, öykü, Eşik, Mihail Bahtin.

Extended Abstract

In literary texts, space and time are fundamental components of texts. The narrative structure in which space and time are intertwined carries the characters' lives to a multi-layered reality plane. The flow of time and the experience of space together determine the rhythm and atmosphere of the narrative. The combination of these two dimensions provides the integrity of the narrative universe. From this point, literary critic and theorist Mikhail Bakhtin examines the concept of "chronotope" in concretizing the intersection points of time and space. The concept of chronotope emerged from Einstein's Theory of Relativity. The concept of chronotope was formed by combining the Greek words "chronos" (time) and "topos" (space). Bahtin examines the connections, emotions, and values of events in literary works within the concept of chronotope. In the

context of the concept of chronotope, "space, threshold, encounter, contrast, tension, transition endings, value chronotopes" concretize and make visible time in stories.

The chronotope structure in narratives presents the change of events by blending them with temporal stages within spatial boundaries. Based on this, this study examines the story "Eşik" by Mustafa Kutlu, who has written many stories and essays in Turkish literature, in the context of Bakhtin's space-time chronotope. The story "Eşik" is about the sale of a beautiful shop in a newly built office building by tender. The story's time-space relationship, which includes irregularities experienced in the enforcement office in the background, is designed impressively. In Mustafa Kutlu's story "Eşik", chronotopes suitable for Mikhail Bakhtin's concept of chronotope have been reached, and the place where the narrative stops is connected and merged in the story, which is the threshold of the auction house and the corridor. These stops, which reflect the feelings and thoughts of the people in the story and have the power to change their lives, have added depth to the place and time. Mustafa Kutlu, who comes to the forefront, especially with his Turkish literature stories, touches upon the transformation and change experienced by Turkish society in his stories. This study aims to examine Mustafa Kutlu's story "Eşik" in the context of Mikhail Bakhtin's concept of chronotope and approach the story "Threshold" from a different perspective. Another aim of this study is to contribute to the literature by highlighting the symbolic places and values found in Kutlu's stories. Since the articles and books published about Mustafa Kutlu, one of the story writers of Turkish literature, and Mikhail Bakhtin's books on the concept of chronotope, and the articles published on the subject were examined, document review was used as a data collection tool. First, the literature on Mikhail Bakhtin's concept of chronotope was examined. Then, Mustafa Kutlu's stories were examined, and the story "Eşik" was found suitable for this concept and examined.

The other chronotopes in the story were processed in detail under titles. As a result of the study, it was seen that the time-space chronotope, motif chronotopes, and value chronotopes in the story overlap with people's emotions and conflicts. In the story, the corridor chronotope is where the fears, tensions, excitements, and hopes of the people participating in the tender are visible. The garden is a space chronotope that has gathered all the good and bad traces of time. The central heating room of the inn where Doorman Adam stays is a space chronotope. In the space chronotope, Davut's shops are not a randomly selected symbol, but the embodiment of Sabit Bey's dreams. The club where merchants gather symbolizes moving up to the upper class in the space chronotope. In the story, the threshold chronotope is a limit for the functioning of the bureaucracy. The opposition chronotope is between the two groups here.

The encounter chronotope becomes the sum of conflict and tension. In the story called Threshold, internal conflicts are experienced in the person's inner world. The good or bad ending of these tensions and conflicts occurs after these encounters. After the tender ends, the series of events based on small dreams experienced in the minds of the four suitors in the corridor ends with a transitional end chronotope. Mustafa Kutlu's story "Eşik" gives the value of "diligence" through the doorman Adem and his son Yusuf, an electrician. The value of "respect" for family elders is given through the doorman Adem, his son, an electrician, and the "socialist" youth. Another value given to the reader in the context of values is "sensitivity to social changes". Beauty, one of the value motifs, is concretized with the "seven-sided rose" at the end of the corridor of the tender office. The author defended national and spiritual values with value motifs and wanted the reader to internalize these values.

Keywords: Mustafa Kutlu, chronotope, story, Eşik, Mikhail Bakhtin.

Giriş

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân, romana özgü olay ya da olayların ve roman kişilerinin hareketlerine ayrılmış bir sahne olan yerdir (Çetin, 2021, s.135). Modern anlatı tekniklerinin getirdiği çok katmanlılıkla birlikte mekân ve zaman kavramları sadece sözlük anlamlarıyla kalmaz. Mekân ve zamanın detaylı tasvirleriyle birlikte edebî metinlerdeki kişiler de olaylar da bir yoğunluk kazanır. Edebî mekânlarda mekân yalnızca olayların fiziksel bir zemini değil, karakterlerin ruh hallerini, toplumsal yapıyı yansıtan simgesel bir ögedir.

Şahıs kadrosunu teşkil eden insan veya varlıkların itibari bir dünyada yaşadıkları olaylar zincirinin hikâyesi olan roman, hikâye ve tiyatrodaki, muhayyel veya gerçek bir mekâna ihtiyaç duyulacağı açıktır. Bu sebeple adı geçen türlerin bir başka önemli unsuru, mekân olarak karşımıza çıkar. Mekân, en basit haliyle eserde yaşanan olayların sahnesidir (Çetişli, 2014, ss. 99-100). Bu tanımlar

doğrultusunda, edebî metinlerde belirtilen mekânda yaşanan olaylar ve orada bulunan insanların, o mekânda rastlantısal olarak bulunmadıkları anlaşılmaktadır.

Verilen iletiler okuyucuya bu mekanlar vasıtasıyla gönderilmektedir. Tahkiyeli metin incelemelerinde zaman, anlatının ritmini ve anlam derinliğini belirleyen kurgusal bir unsurdur:

Zaman zaten bir kurgudur. Anlatı da öyle. Baştan başlarken, sondan başlayıp başa dönerken, ortadan başlayıp başa dönüşlerle sona yaklaşırken, sonu açık bırakırken, ileri geri atlayan iç monolog ya da bilinç akışıyla ilerlerken, istençdışı anımsanan büyümler anlar belleğin saatinde biçimlenirken, yitik zamanda gömülü öykülerin peşinden koşarken, büyümler bir dağda zamanı durdurmaya çalışır ya da Londra'nın göbeğindeki saat kulesinin çanlarına meydan okurken, mitik zamanın canlanışlarında insanlığın korkulu düş ve arzuları başkaldırırken, bilinçdışı sahneyi ele geçirip kişiyi suçtan cezaya, acıdan intikama, öfkeden teslimiyete savururken, anlatı zamandır (Parla, 2012, ss. 231-232).

Edebi metinlerde mekân ve zamanın iç içe geçirilmesi, hayatın sadece yüzeyde kalan olaylar düzlemi değil, çok boyutlu bir sisteme geçişin de anahtarı olur. Beden ve mekânın etkileşimi, fiziksel bir deneyimin sonucu olarak mekânsal bir algılama sunmaktadır (Gürkıvrak, 2021, s.86). Buradan hareketle edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin “kronotop” kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Kronotop kavramı Einstein’ın Görelilik Teorisi’nden ortaya çıkmıştır. Bahtin ise bu kavramı edebiyat eleştirisinde “eğretileme” olarak kullanır. Kronotop kavramı Yunanca “kronos” (zaman) ve “topos” (mekân) kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Bahtin, edebî eserlerdeki olayların birbirleriyle olan bağlantılarını, duyguları ve değerlerini kronotop kavramı çerçevesinde inceler. Mihail Bahtin’in edebiyatla ilgili yaptığı çalışmalarla ortaya çıkardığı “kronotop” kavramı edebiyatta zaman ve mekân kavramlarının birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu yaklaşımlar temelde, Bahtin’in kimi zaman gerçek mekân (taşra, salon, misafir odaları, şato, koridor vb.), kimi zaman ise bir motif (karşılaşma, yol, eşik vb.) olarak belirlediği kronotop türleri etrafında şekillenir (Zariç, 2022, s.330). Mihail Bahtin’ e göre olayların merkezleri, olayların düğümlendiği ve birleştiği yerlerdir.

Kronotoplar “Çatışma, gerilim, zıtlık ve geçiş sonları” gibi birçok irili ufaklı türlerini de barındırır (Bahtin, 2001, s.305). Kronotoplar öyküde ve romandaki olayların felsefi yönlerini somutlaştırır. Okuyucu, kronotoplar sayesinde somutlaştırılan felsefi düşüncelerin analizini yapar ve sonuca ulaşır.

Ayrıca Bahtin’e göre edebî eserlerdeki edebî motifler de olaylarla ilgili değerler taşımaktadır. Kronotoplar olgulara değer kazandırır. Kronotoplar, anlatının tür tipinin ayırt edilmesi noktasında bir dayanak işlevi üstlenir (Bahtin, 2001, ss. 315 - 332). Kronotopu merkeze alan eleştirel yaklaşımda eserin varolan gerçekliği ile ilgili olaylar sanatsal bir temele yerleştirilmektedir.

Zamansal ve mekânsal uzamlar birbirinden ayrılmazlar. Her birinin sanat eseri için ayrı bir rolü vardır. Bu soyut bağlamlar duyguları ve değerleri okuyucuya geçirmektedir. Okuyucu bu motifleri somut bir düzleme yerleştirir.

Amaç

Türk edebiyatında özellikle hikâyeleriyle ön plana çıkan Mustafa Kutlu, hikâyelerinde Türk toplumunun yaşadığı dönüşüm ve değişimi konularına değinir. Bu çalışmanın amacı ise Mustafa Kutlu’nun “Eşik” adlı öyküsünü Mihail Bahtin’in kronotop kavramı bağlamında inceleyerek “Eşik”

öyküsüne farklı bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Bu çalışmanın bir diğer amacı Kutlu'nun öykülerinde bulunan simgesel mekânları ve değerleri ön plana çıkararak literatüre katkı sağlamaktır.

Yöntem

Bu çalışma doküman incelemesi yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 189). Çalışma kapsamında Türk edebiyatının öykü yazarlarından Mustafa Kutlu ile ilgili yayımlanan makaleler, kitaplar; kronotop kavramı ile ilgili Mihail Bahtin'in kitapları, konu ile ilgili yayımlanmış makaleler incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak Mihail Bahtin'in kronotop kavramı ile ilgili alan yazın incelenmiş ardından Mustafa Kutlu'nun öyküleri incelenerek "Eşik" öyküsü bu kavram bağlamında ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Bulgular

"Eşik" Öyküsünde Kronotop

Türk edebiyatında birçok öykü ve deneme kaleme almış olan Mustafa Kutlu'nun "*Gönül İşi*" adlı eserinde yer alan "Eşik" ile "Kapıları Açmak", "Kanoluk", "Gönül İşi", "Oy Dağlar", "Duruşma", "Sel Gider", "Kupa Maçı", "Cabadan", "Suç" adlı on öykü bulunmaktadır.

Türk edebiyatında öyküleriyle yer alan Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü içinde birçok kronotop olan iç içe geçmiş bir metindir. Yazarın "*Gönül İşi*" adlı kitabında yer alan "Eşik"¹ öyküsünde, Mihail Bahtin'in belirlediği mekânsal kronotoplardan koridor, bahçe, kalorifer dairesi, tuhafiye dükkânı, kulüp, eşik; motif kronotoplardan zıtlık, karşılaşma, çatışma ve gerilim, geçiş sonları; değer kronotoplardan çalışkanlık, saygı, duyarlılık, güzellik yer almaktadır. Bu öyküde anlatıcının vermek istediği simgeler, semboller ve yazarın felsefi düşünceleri kronotop kavramı çerçevesinde izlenmektedir.

Kutlu'nun "Eşik" öyküsünde çok işlek bir caddede yeni yapılan bir iş hanında, güzel bir dükkân ihaleye çıkarılır. Dükkân için her biri farklı sosyal tabakadan gelen dört kişi teklif hazırlar. İhalenin yapılacağı sabah bu dört talipli, ihale dairesinde toplanırlar.

İhaleye katılanlar gergin ve heyecanlı bir şekilde koridorda, odanın kapısında, "eşik"te ihalenin arttırılmaya başlanmasını beklerken, bir adam ihaleyi yapacak memurun kulağına eğilip bir şeyler söyler. Görevli ihalenin başlamasını bekleyen bu küçük gruba, utana sıkıla dükkânın ihale tabanı miktarının on kat arttırılarak Çi-Mas-Tek ve Barmankolar Türk Anonim Ortaklığı tarafından kapatıldığını bildirir. Tüm hayalleri memurun tek bir cümlesiyle suya düşen bu küçük grupta yer alan kişilerin her biri farklı tepkiler vererek ihale dairesi koridorundan uzaklaşır.

İhaleye katılan dört kişiden birisi Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünde okuyan bir gençtir. Toplumu değiştirecek gücü sadece kitaplarda okuyup öğrenmiş, toplumdan bihaber bu "devrimci" ve "sosyalist" genç Tamer, arkadaşları Birol, Cem, Cüneyt ve Kemal, dükkânı alıp bir kitabevi yapmayı hayal etmektedir.

İkinci talipli köyden şehre gelerek hayata sıfırdan başlamış birisidir. Okuma yazması olmayan, şehre ilk geldiği zaman bir köylüde bulunan sabır, saflık ve çalışkanlık ile işe başlayıp daha sonra şehir

¹ Bu çalışmada Mehmet Kaplan'ın "*Hikâye Tahlilleri*"nde yer alan "Eşik" öyküsü esas alınmıştır.

kültürüyle değişen aç gözlü, kurnaz, paracı bir şehir köylüsüne dönüşen kapıcı Âdem, oğlu ile bahsi geçen dükkânı elektrikçi dükkânı yapmak istemektedir.

Öyküdeki üçüncü kişi elli iki yıl nüfus müdürlüğünde çalışıp emekli olmuş birisidir. Aldığı emekli maaşıyla kıt kanaat geçinmeye çalışan, tek gayesi bu dükkânı alarak bir beyaz eşya dükkânı yapıp ailesine, özellikle de büyük bir konfeksiyon dükkânı olan damadı Davut’a karşı ezikliğine son vermek isteyen Sabit Bey’dir.

İhaleye katılan dördüncü kişi ihalelere hep son dakika gelen emlak komisyoncusu Ekrem’dir. Onun tek amacı, ihaleye girmek, aradan çekilmek, sürmek gibi ayak oyunları ile acemileri yontmak, komisyon toplamak ve vekalet etmektir. Haliyle onun dükkânla ilgili de bir hayali yoktur. Umduğunu bulamayınca da daha ihale başlamadan zarfını alıp ihale dairesini terk edecektir.

Mekânsal Kronotoplar

Koridor. Olağan koşullarda toplumsal ve uzamsal mesafeyle birbirinden ayrılan insanlar rastlantısal olarak bir araya gelebilir; herhangi bir zıtlık boy gösterebilir, en farklı yazgılar çarpışıp iç içe geçebilirler (Bahtin, 2001, s.319). Öyküdeki mekân kronotopu, her biri sosyal bir tabakayı ve sosyal zümreyi temsil eden dört kişinin bir araya geldiği TDK Sözlüklerine (2025) göre “Bir yapıya girmeyi sağlayan veya odaları birleştiren genellikle dar geçit; aralık” olarak tarif edilen koridordur. Koridor kronotopunda, farklı tabakalardan gelen insanların tıpkı oda kapıları gibi bir noktada yolları kesişir. Öyküde koridor kronotopu, ihaleye katılan insanların korkularının, gerginliklerinin, heyecanlarının ve umutlarının görünür kılındığı mekândır. Bu türden duyguların tasvir edildiği ortak nokta olan koridor kronotopu, okuyucuyu kişilerin somut gerçeklikleriyle yüzleştirmektedir. Kutlu’nun anlattığı koridor, “senelerdir silinmeyen çift katlı isli camlardan geçen loş ışığın altında karanlık, hafif ılık, dışardaki yabancı şubat güneşinin aydınlığına inat, içe dönük bir yalnızlık ile uzanmaktadır” (Kutlu, 2009, s.349).

Bahçe. Mekânlar öykülerde sadece bir mekân anlamı taşımaz. Mekânlar birçok anlamlar da yüklenir. Normal bir bahçe iç açar, burada ise bahsi geçen bahçe ise iç karartan bir özelliğe sahiptir:

Çürümüş, toplu iğne, karbon kâğıdı, daktilo şeridi, vesikalık fotoğraf, ikametgâh il muhabiri, iyi hal kâğıdı, nüfus cüzdanı sureti ile, tükürük, balgam, gözyaşı, yağmur, dolu, kar, yemiş, kuş tüyü, serçe, güvercin pisliği karışımı, ezilmiş, çiğnenmiş, esmer, kalorifer kurumu ile yer yer kuzguni siyah bir toprağın örttüğü bahçe (Kutlu, 2009, s.349).

Öyküde mekân kronotopunda yer alan ihale dairesinin bahçesini, yazar ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Bu bahçe âdeti bir çöplüğü andırmaktadır. Bu bahçe tasviriyle ihale ve bürokrasi işleriyle uğraşan insanların yozlaşmış tutumları ve çirkinlikleri anlatılır. Burası bir devlet dairesi olduğuna göre bu bahçe, bürokrat sınıfı, ikinci olarak toplumu yansıtır. İhaleye gelen, her biri sosyal bir tabakayı ve sosyal bir zümreyi temsil eden dört kişi çürümüş pislik yığını olan bu mekândan bahçeden geçer. İnsanların iç dünyası da mekânlarla özdeşleşir. Bahçe, zamanın iyi ve kötü bütün izlerini kendinde toplamış bir mekân kronotopudur. İhale için gelen dört kişi, iç dünyalarını karartan bir duygu durumuyla ihale binasına girerler.

Kalorifer Dairesi. Yazarın kapıcı Âdem ve ailesinin yaşaması için seçtiği kalorifer dairesi mekân-insan düzlemine çok uygundur. Kapıcı Âdem’in kaldığı hanın kalorifer dairesi bir mekân kronotopudur. “Kapıcı Âdem, vaktiyle yaşadığı gecekonduyu hemşerilerinden darda kalan birine bakımı karşılığı vermiş, kendisi ailesi ile kapıcılığını yaptığı hanın kalorifer dairesindeki aralıkta kalmayı tercih etmişti” (Kutlu, 2009, s. 351). Kapıcı Âdem, köyünden büyük şehre göç edip çalışmaya başlayan emekçi kesimi simgelemektedir. Köyünden ilk geldiğinde saf, temiz ve çıkarsız bir kişiliği sergilerken zamanla o da şehir

hayatına uyum sağlamıştır. Menfaatleri doğrultusunda iş yapan aç gözlü, kurnaz bir şehir köylüsüne dönüşmüştür. Burada anlatılan kalorifer dairesi kronotopu, onun yaşam gayesini de yansıtmaktadır. Âdem sadece para kazanmaya ve biriktirmeye odaklanmış, kendisinin ve ailesinin zor yaşamından bihaber birine dönüşmüştür. Âdem'in ihaleye katılmasının tek amacı da ihale ile satılacak bu dükkânı alıp çok küçük yaşta okuldan alarak elektrik ustası yaptığı oēlu ile elektrik malzemesi satan bir iş yerine dönüştürmektir. Yaşadıkları kalorifer dairesi gibi hayalleri de sadece yaşamlarını idame ettirecek bir standarttır. Âdem için yaşam, hayat standartlarının yükseltmek değil sadece varlığını sürdürmektir.

Tuhafiye Dükkânı. Mekân kronotopunda Davut'un dükkânları rasgele seçilmiş bir sembol değildir. İhaleye katılan Sabit Bey, nüfus müdürlüğünde elli iki yıl çalışmış, son yirmi bir yılını da müdür olarak çalışmış, emekli olalı henüz üç ay olmuş bir memur emeklisidir. Enstitüye devam eden büyük kızı Nilüfer'i etamin, ruj, rimel, krem, losyon, şampuan almak için uğradığı taşradaki küçük tuhafiye dükkânında kandıran Davut'un, nasıl olup da aklı başında olduğunu düşündüğü kıızıyla evlendiğine hâlâ şaşırarak Sabit Bey için almak istediēi taşradaki dükkân, bir zenginlik sembolüdür. Davut, kapıcı Âdem'in aksine refah seviyesini hızla yükseltmiş, yeni bir ev, yazlık ve araba almıştır. Hem taşradaki tuhafiye dükkânı hem de şehirdeki konfeksiyon dükkânı mekân kronotopunda Sabit Bey için refah sembolü olup çıkmıştır. Sabit Bey, damadı Davut'un karşısında kendini maddi anlamda güçsüz hissetmekte, barem, kıdem, zam diye debelenen, iki kuruş emekli maaşıyla geçinmeye çalışan bir memur eskisi gibi görmektedir. İhaleye katılarak bu dükkânı alacak, eniştesi Davut'un tavsiyesiyle bir beyaz eşya dükkânı açacaktır. Bu dükkân onun için tıpkı Davut'un dükkânları gibi olacak, o da artık kapıcıya, oduncuya, sütçüye, yoēurtçuya karşı kendisi hiç de ezik hissetmeyecektir.

Kulüp. Tüccarların toplandığı kulüp mekân kronotopunda bir üst sınıfa atlamının sembolüdür. Kulüpte o da artık söz sahibi olacak kimse onu aldığı o küçük emekli maaşı yüzünden yargılayamayacaktır. O sefil memurlar kulübünün yıpranmış masalarını terk edecektir. Tüccarlar kulübüne ve belki de kim bilir özel bir kulübe aza olacaktı. Eğlenceleri ile, oturumları ile, iş adamlarının arasına katılacaktı. Bunca yıl köşesinde kalmıştı, yetsindi artık (Kutlu, 2009, s.354).

Eşik. İhaleye katılan dört kişi ihale dairesi koridorunda "eşik"te beklemektedir. Öyküde eşik kronotopu bürokrasinin işleyişi için bir sınırdır. İhale dairesinin odasının eşiēi zaman-uzam bağlamında duraēan değildir. Eşik, duyguların ve karşılaşmaların yoğunlukla yaşandığı noktadır. Duygular ve düşünceler eşik kronotopunda sürekli çatışma halindedir. Kapıcı Âdem'in, Sabit Bey'in, Tamer'in, Ekrem'in duyguları eşiēin bir yanında tasvir edilirken, içerde ise bürokrasinin tüm uyuşukluğu ve keyfiliēi sürmektedir. İhale sonunda tüm arzuların kursakta kaldığı "eşik" aynı zamanda bir kopuşun yaşandığı noktadır.

Motif Kronotoplar

Zıtlık. Yazar, hayatla ilgili tecrübeleri sadece kitaptan okuyarak öğrenmeye çalışan ve "devrimcilik oyunu" oynayan "sosyalist" gençlerin karşısına, hayatı olduēu gibi yaşayıp öğrenen kapıcı Âdem ve oēlu elektrik ustası Yusuf'u çıkarır. Zıtlık kronotopu burada iki zümre arasındadır. Kapıcı Âdem'in hayatta nasıl zorlukla para kazandığını dile getiren anlatıcı, zorluklarla hayatını sürdürmeye çalışan emekçilerle, babalarının parasını üniversitelerde boş hayallerinin peşinde harcayan gençleri kıyaslar. Zıtlık kronotopu öyküde karakterlere de sirayet eder. Kapıcı Adem'in elektrikçi oēlu Yusuf "baba"sına ne kadar saygılıysa, "sosyalist" gençler "peder"lerine karşı bir o kadar saygısız ve değerbilmezdirler.

Karşılaşma. Bahtin'e göre karşılaşmalar ve zaman-uzam düzleminde rasgele gerçekleşmez. Karşılaşmalar aynı zamanda iç dünyaların da birer karşılaşmalarıdır. Karşılaşma zamanları, biyografik

zamanda pürüzsüz akıp gitmektedir (Bahtin,2001, ss. 317-322). “Eşik” öyküsünde karşılaşma kronotopu, koridor kronotopuyla iç içe geçmiştir. Kapıcı Âdem, memur emeklisi Sabit Bey, “sosyalist” ve “devrimci” genç Tamer, emlak komisyoncusu Ekrem koridorda karşı karşıya gelmişlerdir. İhale dairesinde karşı karşıya gelen, her biri farklı sosyal tabakalardan olan bu insanlar, onların iç dünyaları da karşı karşıya gelmiştir. Karşılaşma sadece insanların karşılaşması değil aynı zamanda duygu dünyalarının da karşılaşmasıdır. Kapıcı Âdem’in daha fazla para kazanma açgözlülüğü, Sabit Bey’in zengin olma ve parayla statüsünü yükseltme hırısı, Tamer’in devrimci hayalleri ile komisyoncu Ekrem’in birilerini ayak oyunları ile kandırma sevdası koridorda bir araya gelmiş ve karşılaşmıştır.

Çatışma ve Gerilim. Çatışmanın yüreğini oluşturan sorunlar doğrudan dile getirilmez. Dolayısıyla, doğrudan tartışılmaz (Çakır vd., 2002, s.152). Genellikle karşılaşmalar da çatışma ve gerilime yol açar. Karşılaşma kronotopu çatışmanın ve gerilimin bir toplamı olur. Eşik adlı öyküde kişinin iç dünyasında iç çatışmalar yaşanmaktadır. Bu gerilim ve çatışmaların iyi ya da kötü bir şekilde son bulması bu karşılaşmalardan sonra gerçekleşir. Yazarlar, okur ilgisini çekmek için çatışma ve gerilim unsurlarından faydalanır. Çatışan iki zıt duygudan zayıf olanı mücadeleyi kaybeder. Böylece gerilim son bulur (Çakır vd., 2002, s.145). Eşik adlı öyküde de ihaleye gelen dört talibin ortak hedefleri bir gerilim meydana getirir. İhale, başka bir firma tarafından on misli bir farkla kapatılınca gerilim sona erer.

Geçiş Sonları. İhale sona erdikten sonra koridorda dört taliplinin zihinlerinde yaşanan küçük hayallere dayalı olaylar silsilesi bir geçiş sonu kronotopuyla sona erer. Geçiş sonları olarak ifade edilen ve zamanı görünür kılmaya çalışan geçiş sonları kronotopu, sırasıyla bahçe kronotopundan, koridor kronotopuna, ondan da eşik kronotopuyla sona erer.

Değer Kronotopları

Çalışkanlık. Yazarlar, felsefi düşüncelerini, mekânı, mekândaki nesneleri ve zaman dilimlerinde yer alan kişilerin duygu ve düşüncelerini değer motiflerle somutlaştırarak ortaya koyarlar. Mustafa Kutlu’nun “Eşik” öyküsünde “çalışkanlık” değeri kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu Yusuf üzerinden verilmiştir. Âdem ve elektrik ustası oğlu hayatta kalmak için hiç şikâyet etmeden durmadan çalışırlar. Onlar için hayata tutunmanın yolu, zorluklar karşısında durmadan çalışmaktır. Öyküde kapıcı Âdem’in çalışarak kapıcılıktan, işlek bir caddede bir dükkânı alabilecek parayı durmadan çalışarak kazandığı vurgulanır.

Saygı. Aile büyüklerine “saygı” değeri, kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu ile “sosyalist” gençler aracılığıyla verilir. Kapıcı Âdem’in elektrik ustası oğlu Yusuf, babasının dükkân alma fikrinde ona saygı duymuş ve onu sonuna kadar desteklemiştir. İhalenin başka bir şirket tarafından kapatılmasına rağmen babasına hiç kızmamış, onu yargılamamıştır. Ancak üniversite tahsili almış “sosyalist” gençlerden Cem, dükkân için “peder”lerinden para istemeleri gerektiğini belirtirken “Morukları yolalım iyice.” (Kutlu,2009, s.353) diyecektir.

Duyarlılık. Değerler bağlamında okuyucuya verilen bir diğer değer “sosyal değişimlere duyarlılık” tır. Bu değer, yazar tarafından okuyucuya Sabit Bey’in ve “sosyalist” gençlerden Kemal’in ihale sonrası gösterdiği tepkiler yoluyla verilir. İhale “eşik”te türlü oyunlarla ve gizli işlerle başka bir şirkete usulsüz verilince Sabit Bey çok sert tepki gösterir, bağırır, çağırır. Kemal ise öfkeyle koridorda hakaret ederek duruma isyan eder. Burada onların gösterdiği tepki yaşanan usulsüzlüğe yani sosyal

değişime gösterilen bir tepkidir. Kanunsuzluğa, usulsüzlüğe ve ahlaksızlığa karşı duyarlı olan her bireyin göstermesi gereken bir tepkidir.

Güzellik. Değer motiflerden güzellik ise ihale dairesi koridorunun sonundaki "yediveren gülü" ile somutlaştırılır. "Yediveren gül" bu ihale dairesinde vuku bulan birçok kanunsuz, usulsüz ve ahlaksız işlerin içerisinde hayatın güzelliğini ve saflığını temsil eder. Yazar, bu motifle insanların, isterlerse bu kadar pisliğin içinde bile güzellikleri yaşatabileceklerini göstermiş olur.

Sonuç ve Tartışma

Edebî metinlerde mekân ve zaman, metinlerin temel bileşenlerindendir. Mekân ve zamanın içi içe geçtiği anlatı yapısı, karakterlerin yaşantılarını çok katmanlı bir gerçeklik düzlemine taşır. Edebiyat eleştirmeni ve kuramcı Mihail Bahtin ise, "kronotop" kavramını, zamanın ve mekânın kesişim noktalarını somutlaştırması açısından ele alır. Bahtin yaptığı çeşitli incelemelerde yol, karşılaşma, eşik, şato gibi kronotopların yanı sıra eserlerde sınırsız sayıda kronotopların varlığına da dikkat çeker.

Öykü ve deneme yazarı Mustafa Kutlu'nun "Eşik" öyküsü zaman ve mekân unsurlarının birleştiği birçok kronotopu barındırmaktadır. Kutlu'nun "Eşik" öyküsü, Mihail Bahtin'in mekânsal kronotoplardan koridor, bahçe, kalorifer dairesi, tuhafiye dükkânı, kulüp, eşik; motif kronotoplardan zıtlık, karşılaşma, çatışma ve gerilim, geçiş sonları; değer kronotoplardan çalışkanlık, saygı, duyarlılık, güzellik yer almaktadır.

"Eşik" öyküsünde mekânsal kronotoplardan koridor kronotopu, farklı tabakalardan gelen insanların tıpkı oda kapıları gibi bir noktada yolları kesişir. Öyküde koridor kronotopu, ihaleye katılan insanların korkularının, gerginliklerinin, heyecanlarının ve umutlarının görünür kılındığı mekândır.

Öyküde mekân kronotopunda yer alan ihale dairesinin bahçesini, yazar ayrıntılı bir şekilde tasvir etmiştir. Bu bahçe adeta bir çöplüğü andırmaktadır. Bahçe, zamanın iyi ve kötü bütün izlerini kendinde toplamış bir mekân kronotopudur.

Yazarın kapıcı Âdem ve ailesinin yaşaması için seçtiği kalorifer dairesi mekân-insan düzlemine çok uygundur. Kapıcı Âdem'in kaldığı hanın kalorifer dairesi bir mekân kronotopu olmakla birlikte kapıcı Âdem ve ailesinin sosyo-ekonomik durumunun da bir temsilidir.

Mekân kronotopunda Davut'un dükkânları rasgele seçilmiş bir sembol değildir. Sabit Bey'in eniştesinin taşradaki ve şehirdeki "dükkân"ları ile Sabit Bey'in almak istediği ihaleye çıkarılan "dükkân" kronotopu onun zenginlik hayallerinin vücut bulmuş şeklidir.

Kulüp Sabit Bey için sadece sosyalleşmek ve boş zamanları değerlendirmek için gidilen bir yer değildir. Sabit Bey'in bazen gittiği "kulüp" kronotopu onun sahip olmak istediği statü imgesidir.

İhaleye katılan dört kişi ihale dairesi koridorunda "eşik"te beklemektedir. Öyküde eşik kronotopu bürokrasinin işleyişi için bir sınırdır. İhale dairesinin odasının eşiği zaman-uzam bağlamında durağan değildir. Eşik, duyguların ve karşılaşmaların yoğunlukla yaşandığı noktadır. Duygular ve düşünceler eşik kronotopunda sürekli çatışma hâlinedir. İhale sonunda tüm arzuların kursakta kaldığı "eşik" aynı zamanda bir kopuşun yaşandığı noktadır.

Motif kronotoplardan zıtlık kronotopu iki zümre arasındadır. Kapıcı Adem'in hayatta nasıl zorlukla para kazandığını dile getiren anlatıcı, zorluklarla hayatını sürdürmeye çalışan emekçilerle, babalarının parasını üniversitelerde boş hayallerinin peşinde harcayan gençleri kıyaslar.

“Eşik” öyküsünde karşılaşma kronotopu, koridor kronotopuyla iç içe geçmiştir. Kapıcı Âdem, memur emeklisi Sabit Bey, “sosyalist” ve “devrimci” genç Tamer, emlak komisyoncusu Ekrem koridorda karşı karşıya gelmişlerdir. İhale dairesinde karşı karşıya gelen, her biri farklı sosyal tabakalardan olan bu insanlar, onların iç dünyaları da karşı karşıya gelmiştir. Karşılaşma sadece insanların karşılaşması değil aynı zamanda duygu dünyalarının da karşılaşmasıdır.

Öyküde de ihaleye gelen dört talibin ortak hedefleri bir gerilim meydana getirir. İhale, başka bir firma tarafından on misli bir farkla kapatılınca gerilim sona erer.

İhale sona erdikten sonra koridorda dört taliplinin zihinlerinde yaşanan küçük hayallere dayalı olaylar silsilesi bir geçiş sonu kronotopuyla sona erer. Geçiş sonları olarak ifade edilen ve zamanı görünür kılmaya çalışan geçiş sonları kronotopu, sırasıyla bahçe kronotopundan, koridor kronotopuna, ondan da eşik kronotopuyla sona erer.

Mustafa Kutlu’nun “Eşik” öyküsünde “çalışkanlık” değeri kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu Yusuf üzerinden verilmiştir. Âdem ve elektrik ustası oğlu hayatta kalmak için hiç şikâyet etmeden durmadan çalışırlar. Onlar için hayata tutunmanın yolu, zorluklar karşısında durmadan çalışmaktır. Öyküde kapıcı Adem’in çalışarak kapıcılıktan, işlek bir caddede bir dükkânı alabilecek parayı durmadan çalışarak kazandığı vurgulanır.

Aile büyüklerine “saygı” değeri, kapıcı Âdem ve elektrik ustası oğlu ile “sosyalist” gençler aracılığıyla verilir. Kapıcı Âdem’in elektrik ustası oğlu Yusuf, babasının dükkân alma fikrinde ona saygı duymuş ve onu sonuna kadar desteklemiştir. İhalenin başka bir şirket tarafından kapatılmasına rağmen babasına hiç kızmamış, onu yargılamamıştır. Ancak üniversite tahsili almış “sosyalist” gençlerden Cem, dükkân için “peder”lerinden para istemeleri gerektiğini belirtirken babaları için “moruk” gibi ifadeler kullanmıştır.

Değerler bağlamında okuyucuya verilen bir diğer değer “sosyal değişimlere duyarlılık”tır. Bu değer, yazar tarafından okuyucuya Sabit Bey’in ve “sosyalist” gençlerden Kemal’in ihale sonrası gösterdiği tepkiler yoluyla verilir. İhale “eşik”te türlü oyunlarla ve gizli işlerle başka bir şirkete usulsüz verilince Sabit Bey çok sert tepki gösterir, bağırır, çağırır.

Güzellik motifi, ihale dairesi koridorunun sonunda yer alan “yediveren gülü” aracılığıyla simgesel bir anlam kazanır. Bu gül ihale dairesinde vuku bulan tüm yozlaşmışlığa rağmen hayatta hâlâ varlığını sürdüren güzelliğin ve saflığın temsilcisidir.

Mustafa Kutlu “eşik” kavramı ile ayrıca toplum ve insan arasındaki geçirgenliği de sembolize etmiştir. Kamusal alan ve özel alanlar birbiriyle bağlantılıdır. Özel alanlarda yaşanan her şey topluma da geçmektedir. Toplumsal yozlaşmalar, bu yozlaşmaya karşı geliştirilen duyarlılık/ duyarsızlık, milli ve manevi değerlere yabancılaşma özel alan olan insan-aile düzleminde nasıl yaşanıyorsa toplumda da olduğu gibi yaşanmaktadır. Mustafa Kutlu, bu durumu “Eşik” öyküsünde de detaylı olarak işlemekle kalmamış hayata karşı duygu ve düşüncelerini de değerler üzerinden vermiştir.

Kaynakça

- Aktaş, Ş. (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnaval'dan Romana Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar* (1.baskı). (Çevirmen. Cem Soydemir, Derleyen.Sibel Irzık), Ayrıntı Yayınları. (1984).
- Çakır, H., Meredith, R.C. ve Fitzgerald, J.D., (2002). *Öyküde Çatışmayı Canlandırmak. Öykü Sanatı*. (2.Baskı). Çizgi Yayınları.

- Çetin, N. (2012). *Roman Çözümleme Yöntemi (12.baskı)*. Öncü Kitap.
- Çetişli, İ. (2014). *Metin Tahlillerine Giriş 2: Hikâye, Roman, Tiyatro*. Akçağ Yayınları.
- Gürkıvrak, G.D. (2021). Dürtülerin Kentsel Mekân Algısına Etkileri. *Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 86.
- Kaplan, M., Kutlu, M. *Eşik*. (2009). *Hikâye Tahlilleri*. Dergâh Yayınları.
- Parla, J. (2012). *Don Kişot'tan Bugüne Roman*. (11. baskı). İletişim Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (t.y.). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*, 19 Nisan 2025 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Zariç, M. (2022). Sezai Karakoç'un "Geç Kalan Adamın Öyküsü"nde Kronotoplar. *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 18(63), 328- 339.

Teşekkür

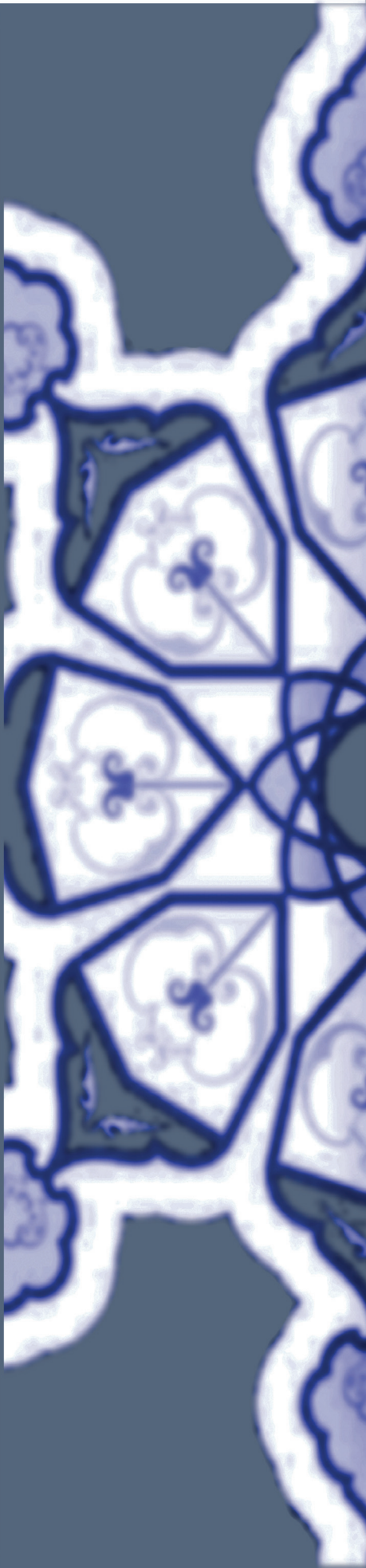
Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkısı olan değerli hocam Doç. Dr. Mahfuz ZARİÇ'e çok teşekkür ederim.

Çatışma Beyanı

Makalenin herhangi bir aşamasında maddi veya manevi çıkar sağlanmamıştır.

Yayın Etiği Beyanı

Bu makalenin planlanmasından, uygulanmasına, verilerin toplanmasından verilerin analizine kadar olan tüm süreçte "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirisi gerçekleştirilmemiştir. Bu araştırmanın yazım sürecinde bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyulmuş; toplanan veriler üzerinde herhangi bir tahrifat yapılmamıştır. Bu çalışma herhangi başka bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiştir.

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları Dergisi (IJHAR), Pardüs Yayıncılığının desteği ile Haziran 2016 yılında yayın hayatına başlamış, 2019 yılında Uludağ Koleji Uludağ Gelişim Akademisi yayıncı desteği ve kurucu heyet ortaklığı ile kurumsal değişim sağlayarak, ilke, hedef ve amaçlarını güncellemiş akademik bir dergidir. Ijhar'ın temel ilke ve amacı Dünya ve Türkiye'deki halkbilimi, sanat ve kültürel miras çalışmalarını izlemek, disiplinler arası yapılan araştırmaları yayımlamak ve bu alandaki çalışmaları uluslararası düzeye taşımaktır. Ijhar, yayın hayatına başladığı günden başta Dergipark olmak üzere, ErihPlus, ASCI index, BASE Indeks, ISI Indeks, CiteFactor Indeks, Biodiversity Literature Repository, CERN openlab, Open Aire, Zenodo, DOI sistem, SIS Indeks, Root Indeks, Google Academic, DoçPlayer, Road Open Acces, International Standart Serial Namber, Akademik Resource, DRJI Indexed Journal, İdealOnline ve Islamic Market gibi birçok ulusal ve uluslararası indexler ile Bielefeld University Library, Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphanesi ve Caltech Librart gibi saygın kütüphanelerde de taranmaya başlanmıştır.

Uluslararası İnsan ve Sanat Araştırmaları dergisi (IJHAR), öncelikle Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılapları doğrultusunda, kültürü araştırma ve yaşatma ilkelerini benimsemiştir. Yayınlarında UNESCO'nun 2003 yılında aldığı kararlar doğrultusunda "Somut Olmayan Kültürel Miras" listesine bağlı kalmayı amaçlanmıştır. Dergimize hem basılı hem de elektronik www.ijhar.net adreslerinden ulaşılabilir.

www.ijhar.net

ijharjournal@gmail.com / P: +90 (224) 4130006

Uludağ Gelişim Akademisi 29 Ekim Mah. İzmir Yolu Cad. No:404 Nilüfer / BURSA

Uludağ Gelişim Akademisi yayınıdır

